

Lao-c'ovo Tao-te-t'ing

Květoslav Minařík

CANOPUS

Vydavatelská řada DRAHOKAMY

Svazek 7

Květoslav Minařík

Lao-c'ovo Tao-te-ťing

CANOPUS

Praha 1995

ISBN 80-85202-27-1

Copyright © Květoslav Minařík, 1995

PŘEDMLUVA

Leží přede mnou Lao-c'ova kanonická kniha O tao a ctnosti, kterou do našeho jazyka přeložil univ. prof. dr. Rudolf Dvořák, a kdosi mi říká: „Tuto knihu bys měl komentovat. Je to nejméně srozumitelné ze všeho, co najdeme ve filozofii.“ Odpověděl jsem: „Vždyť je to zcela jasné a průhledné.“ – S tím jsem tuto knihu odložil. Pak, za mnoho let, jsem si přinesl knihu Staročínský filosof LAO-C' a jeho učení od Jan Chin-Šuna. (Vydalo Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1954.) Než jsem se dostal k textu, přečetl jsem předmluvu, úvod a komentáře. Tam jsem se dočetl, že Lao-c' byl materialista, který nenáviděl utlačovatele, kdežto tao je mezi jiným „přirozená cesta samých věcí vylučující jakékoli božstvo nebo nebeskou vůli, podstata, která představuje jednotu hmotného základu světa“ atd. – Všechna tato tvrzení o Lao-c'ovi a tao jsou prohlašována naprosto suverénně, dokonce demagogicky.

Lao-c' a materialista, který nenávidí! Lao-c', jeden z orientálních mudrců, kteří vysvětlovali původ světa vždycky pouze z první příčiny, buď osobního boha, nebo božského principu (tao). Ostatně o hmotném původu světa mudrci ani uvažovat nemohou. To může uvažovat pouze fyzika, která

diskurzivními postupy nachází korpuskulární podstatu věcí a odtud pak přes kvantovou teorii dospívá k postulátu, že hmoty kosmu mají hmotný původ – pokud vědci nedospějí k jinému závěru.

Mudrci nemají možnost dospívat k závěrům o původu světa pomocí laboratorních prací nebo ji alespoň dříve neměli, stejně jako technicky pokročilé národy dneška. Zkoumání přírody a jejího původu vyplývalo z duchovně výchovných systémů, které jsou stejně prosté jako dokonalé. Ostatně nic nebrání tomu, abych „systém všech těchto systémů“ popsal.

1. Zaujměte pozici siddhásana nebo vadžrásana nebo svastikásana nebo padmásana, aby bylo tělo klidné.
2. Vylučte z mysli všechny vzpomínky, dojmy a popudy, které vám připomínají svět a denní shon v něm.
3. Když se tím mysl oprostí, obraťte pozornost na své tělo a snažte se uvědomovat si je, a to pouze jako zevní kontury, tedy tvar.
4. To cvičte vytrvale, dokud nebudete schopni zvýšit intenzitu tohoto uvědomování nebo pozorování těla.
5. Když se vám to podaří, zvyšujte intenzitu pozo-

rování (uvědomování) si těla až do stupně, kdy vás už nic nebude rušit a kdy tělo bude jediným předmětem pozorující a analyzující mysli.

To je všechno. Neboť když předmětem, který zajímá mysl, bude pouze tělo, pak sama intenzita soustředění způsobí, že už si nebudete uvědomovat pouze jeho tvar, nýbrž postřehnete a uvědomíte si i psychické emocionální procesy, které se vážou na vaše tělo. A když budete tyto změny dobře sledovat, poznáte, že se odehrávají na nepohnutelném psychickém pozadí a – to jste již našli tao.

Když tao předstoupí takto před oči člověka, stává se základnou, na níž se člověk může dobře postavit a dívat se zpětnou cestou na tělo, které je „jen“ tvarem. Pak se již nemusí namáhat nalézt „základ přírody“. Setrvává na něm a vidí, že platforma (tao), na níž se octl, je původem všech jevů; ty nevznikají náhle, ale jsou výsledkem skladby oněch procesů, které našel dříve než samo tao. Navíc vypožoruje, že tyto procesy jsou totožné s „kvanty“ nebo formacemi sil kosmických, z nichž vzniká celý hmotný vesmír.

Jsem ten, kdo se také vzdělal tímto pracovním postupem, a mohu každého ujistit, že dvacet až třicet knih, které jsem v životě přečetl, mi ani světový názor ani ucelenou představu o původu světa nedalo. Proto dobře rozumím Lao-c'ovi. Ale když jsem se rozhodl jeho názory komentovat, narazil jsem na nesnáze. Vzal jsem si před sebe jak překlad

od univ. prof. dr. Rudolfa Dvořáka, tak i knihu Jan Chin-Šunovu. Verše obou knih se značně liší. Zdá se, že prof. Dvořák se úzkostlivě snaží pojmenovat věci jmenované Lao-c' tak, jak je on sám jmenoval, kdežto Jan Chin-Šun nebo ještě spíš redaktor této knihy jakožto přesvědčený „materialista“ překládá termíny do slov, která se mu zdají vyhovující. Přesto jsem se rozhodl pro tento překlad, protože jsem nabyl dojmu, že první překlad ponechává v textu mezery, které bych nemohl překlenout. A protože nechci používat obou textů, narážím na obtíže, které zdolávám pouze znalostmi tao a cest, jimiž se ubírá myšlení těch, kdo jej také znají, např. právě myšlení Lao-c'ovo. Nejhorší ovšem je, když se termíny značně liší. Prof. Dvořák např. používá termínu „podnebesí“, kdežto v textu od Jan Chin-Šuna je termín „země“. Nechci rozhodovat, který termín je správnější, ale slovo „podnebesí“ by se k celkovému znění textu lépe hodilo. Nicméně se držím všude textu Jan Chin-Šunova, který komentuji z hlediska poznání tao. Kdyby se chtěl čtenář přesvědčit, zda jsem textu správně či špatně rozuměl, musel by sáhnout k textu původnímu a to bude sotva snadné nebo možné.

A nyní se ještě vrátím k osobě Lao-c'. Nebyl ani naivní a nedůsledný materialista, jak tvrdí komentátor jeho knihy, ani ten, kdo nenáviděl utiskovatele čínského národa. Jestliže znal tao, mohl být pouze realista a nenávidět vůbec nemohl. Člověk, který si vytvoří světový názor nikoli z vyčtených

pouček, ale z touhy po pravdě, která mu dala dost síly projít celým školením sebezpozorování, jaké jsem již výše popsal, musel každý defekt, který nenávist připouští, dříve a dokonale likvidovat. Jen tímto způsobem přestane být jeho nazírání předpojaté a uschopní jej vidět pravdu, která má k tao velmi blízko. A když tao realizuje, tj. učiní je přítomným svému vědomému žití, pak již je z něho mudrc, na jakého běžná měřítka neplatí. Vždyť přece moudrost jej vede k tomu, aby dosáhl pokoje, jaký se dá vyjádřit pouze termínem spása.

Tento pokoj se má ke světu zápasu a vášní, jako se má prázdnota kosmu ke kosmické tvorbě. Tajemný vztah mezi oběma snad umožňuje, aby moudrost měla porozumění pro zápasy a vášně světa stejně jako kosmická prázdnota pro stvoření, ale to je všechno. Mudrc ví, že tyto zápasy a vášně si svět lidí vysnil a že by se jich lidé nechtěli zbavit, protože by jim zmizelo z očí cosi sympatického. Lidé přece chtějí vítězit a předpokladem toho je nenávidět. Vítězit zase souvisí s touhou dostat se do čela lidské společnosti a k tomu je třeba podceňovat jiné nebo přeceňovat svoje potřeby. Nebo snad existuje mezi světskými lidmi někdo, kdo nepomyslí na sebe, když chce bojovat za dobro lidí? Ne! Nenávist není mravní vlastnost, která uchvacuje mudrce. A Lao-c' je mudrc, který popisuje svět a upozorňuje na to, co dělá svět špatným nebo dobrým. A zná-li tao, zná také původ světa. Pro precísní postřehy jistě není původcem Bůh, ale pouze fyzikální faktory, které

mají tím větší vztah jak k minerální, tak i k vegetabilní a animální přírodě, čím jsou blíže tao.

O fyzikálním pojetí kosmu je možno říci, že se poznáním fyzikálního faktoru zvaného pole fyzika dostala až k poznání tao. Zatím si s ním však neví rady. Odvážnější fyzikové (nebo snad doktrináři) tvrdí, že pole je hmota. Ale v tom případě jde již pouze o zásady. Je zrovna tak dobré nazvat velkou neznámou hmota jako ji nazvat nic. Jsem přesvědčen, že poctivý vědec – teoretický fyzik – se nikdy neodváží zastávat jeden nebo druhý názor. Když ano, pak to už není vědec, ale řemeslník ve vědě. Je přece tak nesmírně obtížné dávat jméno, kterému každý dobře rozumí, něčemu, co poznáváme jako tvůrčí síly přírody, a poli, kde se tyto síly manifestují. To nejlépe ví ten, kdo se systémem duchovního vývoje dostal až k prazákladním silám a momentům svého vlastního bytí.

Dovoluji si tvrdit, že pokud nemají orientální filozofické systémy k dispozici termíny pro tvůrčí momenty shodné s termíny naší fyziky, je hlavní příčina v tom, že při jejich pojmenování užívali tehdy známých slovních výrazů. Fyzika termíny tvořila při objevech kvalit tvůrčí činnosti a to jí umožnilo vyhnout se jejich problematickému výkladu. Když však člověk proniká k základům tvoření cestou duchovně výchovných systémů, najde v popisech tvůrčích kosmických kvalit analogie u duchovních mudrců a ve vědě. Proto nejde o nic jiného než o apriorní nalezení nebo zjištění těchto kvalit. Pak se již snadno podaří

zjistit, že vědecká empirie dochází jiným způsobem k témuž poznání jako duchovní výchova, směřující k poznání kvalit tvůrčího světa. A to je velmi potěšitelné. Mudrci věda pomůže zpřesnit jména kvalit a vědě by mohli mudrci pomoci přesněji identifikovat kvality vyššího druhu. Hádky o to, zda „pole“ je hmota nebo nic, nemají žádnou cenu. Jsou jen součástí boje rozličných světových názorů a moudrost v nich vůbec není. Proto chybí i pochopení mudrce Lao-c’.

Sama filozofie Lao-c’ je především náboženská nebo ještě lépe duchovní a pak teprve sociální. Neboť kdyby šlo o filozofii čistě sociální, pak by ji nebylo možno spojovat s moudrostí. A Lao-c’ byl mudrc. Měl mravní sílu člověka, jaký především nelpěl na smyslově potěšujících předmětech, a měl i schopnost všechno pozorovat a rozumově vážit. Proto mu byly zřejmé vnitřní příčiny zla, jímž je postihován svět. Věděl, že pouze ctnost (dobro a nesobeckost) může zlo ze světa odstranit; nemohl tedy nutit lid k revoluci, nýbrž pouze připomínat držitelům moci, jak se mají chovat. Po té stránce je jeho filozofie nanejvýš dobrá. Neadresuje své poselství o ctnosti pouze určitým lidem, nýbrž říká, že má být ideálem všech. Kdyby se tak stalo, nebylo by sociálních problémů, leda pokud by nedostačovala výroba. Ale k tomuto jevu dosud ve světě nedošlo. Zatím se výrobkům, které mohou naplnit břicha, věnuje méně podstatná část úsilí; zato se usiluje o výrobu věcí, které mohou ničit a ochuzovat. To

ovšem není cesta tao. Naopak, je to podivný patologický komplex, který podněcuje ke zlu, ačkoli nese na štítě heslo vítězit a zvětšovat moc. Pro tento patologický komplex nemůže žádný mudrc mít na mysli pouze otázky sociální. Vždycky má na mysli otázky mravní, neboť jen v nich tkví pravé řešení problémů, s nimiž se na světě setkáváme. Až budou tyto problémy vyřešeny, vystane lidem vyšší cíl – dokonalé osvícení, neboť pouze osvícení může beze zbytku odstranit zlo ze života.

Květoslav Minařík

Poznámka vydavatele: Rukopis této knihy byl dokončen přibližně v roce 1958.

ČÁST PRVNÍ

I

Tao, jež lze vyjádřit slovy, není stále tao.

Jméno, jež lze pojmenovat, není stále jméno.¹

Bezejmenné je počátkem nebe a země, mající jméno – je matka všech věcí.²

Proto, kdo je prost vášní, vidí jeho (tao) zázračné (tajemno), kdo však chová vášně, vidí je pouze v konečném tvaru.³

Obě jsou téhož původu, avšak s různými názvy. Společně slují nejhlubší. Od jednoho nejhlubšího k druhému – jsou dveře ke všemu zázračnému.⁴

1. Lao-c' připomíná, že identifikovat tao popisem je vyloučeno; je nutné poznat je příslušným prožitím. My se však přesto budeme pokoušet popsat je; pochopit je z popisu může pouze ten, kdo se deduktivními postupy probral fyzikálními jevy k základnímu jsoucnu, k poli, které fyzika teoreticky zná, ale empiricky nikoli.

Tao považujeme za zrcadlící jev, který odráží všechny projevy empirického světa. V prožitkových

kategoriích se může poznat jako nehnutost, která vznikne a rozvine se až po dosažení psychické vyrovnanosti, jež vznikla jako následek apatie k jevům smyslového světa.

Tao je tedy poznáno jako duševní nehnutost, kterou člověk netvoří, ale nalezne jako centrum své vlastní bytosti. Toto centrum je totožné s centrem silového kosmu, a proto se tao může považovat za kosmickou kvalitu, která vždy všechno prostupuje. Objevit se však dá, teprve až vzniknou nezbytné podmínky. Pak člověk poznává, že ona nehnutost je niterná pevnost, prýštící z prostupující ho prázdnoty, a proto jejího původce nemůže hodnotit jinak než jako živou věčnost.

2. Tao je původcem všeho, ale jeho existenci lze zjistit toliko prostřednictvím věcí bytujících ve dvou fyzikálních kategoriích, totiž v čase a prostoru. Čas a prostor jsou abstrahovány z tao a mají již jméno. V nich se vytváří všechny jevy empirického světa.

V retrospektivním sledu, tedy za jevy empirického světa, najdeme čas a prostor v jejich pravé podobě, totiž jako ryze abstraktní fyzikální činitele. Teprve v nich nám již svítá tao, dům bez základu, jak je popisují indiští filozofové, resp. jako paraátman, to je stabilizovaný duch kosmu, který člověku, jenž ho vnímá, uděluje pevnost toho, kdo poznal, že příroda je hrou iluzí a obelhává jedince zdáním, že je skutečná.

3. Vášněn tu nebuď chápána jako agresivně se uplat-

ňující vůle domoci se slastného smyslového prožívání, ale jen jako vnitřní (duševní) nepokoj, který činí nemožným rozpoznávat fyzikální kvality přírody a tak identifikovat kvalitu nejvyšší, prázdnotu nebo tao, z níž se všechno vyvinulo jako projev emanace. Vášně naopak umožňuje postřehovat smyslem zraku, ba i hmatu, pouze tvarově dokonanou emanaci, kterou je příroda ve své nejzevnější tvářnosti.

4. Prázdnota na jedné straně, čas a prostor na druhé straně, ovšem tak, jak je chápe fyzika, jsou prvotiny existence všeho. Proto pouze jejich identifikací člověk nabývá poznání, které se má k zázračnosti asi tak, jako se má naprosto elementární názor na život k bezmocnosti vůči osudu.

II

Jakmile všichni lidé seznají, že krásné je krásné, objeví se i ošklivé.

Jakmile (všichni) poznají, že dobro je dobrem, vzniká i zlo.¹

Proto se bytí a nebytí vzájemně vytvářejí, z těžkého vzniká lehké a z lehkého těžké, dlouhé spolu s krátkým dostává tvar, vysoké a nízké se k sobě sklánějí, zvuky, jakmile splynou, spolu ladí, předchozí a následující přicházejí po sobě.²

Proto dává moudrý člověk přednost nečinnosti

a učí beze slov. Tehdy se všechny věci počnou hýbat a nezastaví (svůj chod). On tvoří, ale nevládne (tomu, co je stvořeno), dělá, ale neužívá (toho, co je uděláno), dokonává díla, ale nevychloubá se. Pokud se nevychloubá, (žádné bytosti se od něho) neodvracejí.³

1. Potenciálně je člověk veden k tomu, aby se myslí zaměřoval na sebe sama, z čehož mu nakonec plyne pocit uspokojení; to je vyšší stav, než známe jako štěstí. Ale být pokojně zaměřen na sebe sama znamená neidentifikovat nic z toho, co na nás doléhá a posléze v nás budí pocit uspokojení nebo nelibosti. To však je stav rajske nevinnosti člověka, kterou již dávno ve svých předcích opustil. A tak dospěl k poznání dobrého a zlého, krásného a ohyzdného; toto poznání přivedilo veškerou komplikovanost společenského žití.

Z toho vzniká poučení, že stav rajske nevinnosti je nutno žít a neuvědomovat si jej. V tu chvíli, kdy si jej člověk uvědomí, pozná protiklad prožívání vízícího se na tuto nevinnost – člověk je vyhnán z ráje, jak to čteme ve Starém Zákoně.

2. Dojde-li k identifikaci nekomplikovaného prožívání, které je vlastně hlubokým pocitem nepřestávajícího štěstí, dochází k poznání nejen prožívání komplikovanějšího, nýbrž i ke konfrontaci potenciálních faktů, jejímž působením se rozduří potenciální

jevy, které později dozrají a přivodí vznik všeho života v časově – prostorové dimenzi, jak jej můžeme vidět dnes.

Faktory existence, resp. jevy makrokosmu však tíhnou ke svému prapůvodu. Proto můžeme vidět u jevů v celé přírodě jakési tu více a tu méně zdárné úsilí o dosažení rovnováhy, jíž však vůbec nedosahují. To proto, že procesem od rajske nevinnosti až k rozvinutí poznatku mnohojevného světa vzniká jáství; jáství se rovnováhy obává, neboť poznává, že rovnováha znamená zánik toho, co nazýváme individualitou. Touhou po rovnováze však jistě vznikají nebeské sféry. V nich se člověk dovídá, co je příčinou existence světa, co je nezbytné učinit, aby dosáhl blaženosti, a jaké příčiny přivodí zánik smyslového světa, na němž lidé tak lpí.

3. Mudrc je ten, kdo poznal zákonitost vznikání a zanikání světa a pak se vrátil z abstrahovaného světa do světa lidí, v němž postřehl snahy lidí, příčiny těchto snah a jejich účel. Takový mudrc již ví, že chtít vést lid k rajske nevinnosti poučováním, jako to dělají náboženští kazatelé, laičtí moralisté nebo političtí demagogové, je a nemůže být jiné než absolutně neúčinné. Ví, že účinným poučováním je jen příklad. Je-li již vysoce duchovně osvícen, ví i to, že k dobru světa může působit nejlépe tím, že vsechnu sílu své mysli zaměří na svou vlastní bytost. Tím přiměje fyzikální faktory svého bytí k tendencím centripetálního působení; jeho účinek se indukuje

navenek a zvyšuje se právě mlčením myslí, jímž se tlumí resonance hlasivek. Tato resonance totiž neustává za slovního mlčení, jestliže člověk o něčem uvažuje nebo myslí, především když se to týká vnějších věcí.

Když bytost mudrce zmlkne a fyzikální faktory jeho bytí již byly donuceny působit dostředivě, pak jeho působení navenek velice zmohutní. Lidé si z něho začnou brát příklad a působením indukce pocítí i štěstí; psychologie běhu světa se tedy začne měnit, a když je mudrc absolutně vytrvalý, dovede své úsilí o přeměnu světa k úspěšnému konci.

Aby však toto induktivní působení bylo dokonale účinné, musí od něho mudrc neustále abstrahovat (vědomím). Kdyby totiž do něho zapojil mysl, okamžitě by toto působení zničil. Proto musí být činný zcela neosobně. Když je skutečně takto činný neosobně, nedomnívá se (nevychloubá), že jeho činnost mu dává pečeť bytosti významné. Tím vyvolává v jiných přátelskou náklonnost; jeho působení je akceptováno a jeho ušlechtilé snahy mají naprostý úspěch.

III

*Kdyby nebyli uctíváni mudrci, nebyly by rozepře mezi lidem. Kdyby si lidé necenili vzácné předměty, nebyli by mezi nimi zloději. Kdyby zrak nebyl poután žádoucími předměty, srdce lidí by se nejitrčila.*¹

Proto vládá moudrého člověka vyprazdňuje jejich srdce a naplňuje jejich žaludky. Oslabuje jejich vůli a zpevňuje jejich kosti. Stále se snaží, aby lid neměl vědomosti a vášně a aby ten, kdo má vědomosti, nesměl zasahovat.²

Uskutečňuje-li (mudrc) nečinnost, přináší to vždy pokoj.³

1. Jen velmi málo lidí má vlastní názor. Prakticky téměř každý se opírá o nějakou autoritu a z toho povstávají rozepře. Jeden věří v existenci Boha, jiný v jeho nejsoucnost, a přestože žádný z nich nemůže říci, že věří nebo nevěří po důkazu, přece jeden potírá druhého. Ale rozpory se netýkají pouze víry nebo nevíry v Boha. Někdo přísahá na diktaturu, jiný na demokracii a dále pak i na méně významné jevy společenského života. A tato víra v autority dokazuje, že lidé nejsou intelektuálně takoví, jací se zdají být, a právě proto se ve světě daří rozbrojům a nesvornosti, které činí život tak těžkým.

Bylo by třeba vychovávat lidi k vlastnímu životnímu názoru. Ten ovšem může být objektivní jen za předpokladu, že je člověk zdrženlivý v postoji k viděným věcem i v náchylnosti dát se jimi citově přivábit nebo k nim mít odpor. Příchylnost a odpor životní názor vždy subjektivizují.

Rovněž je správná poučka necenit si předmětů podle jejich obecně uznávané ceny. V takovém

případě by snad valouny zlata vábily lidi jen svým leskem jako dětské duše, ale projevy lakoty by nevzbudily. To je ovšem ideální představa o možnostech, které při současném stavu neexistují. Proto lidé musí počítat s tím, že budou trpět strachem o majetek. A pokyny mudrce budou znít naprázdno.

Chtivost člověka je podmíněna touhou po smyslových vzruších. Člověk se nechce těšit z nevzrušitelnosti, nežádostivosti, nýbrž z vlastnictví věcí, které však stejně ztrácejí svůj význam, když se dostaví naléhavější životní okolnosti. Jak rád by dal milionář všechny své miliony za to, kdyby mohl žít a být šťasten jako ti, kdo jsou bez přání. Vlastnictví zevních věcí, v tomto případě milionů, toto štěstí znemožňuje a s tím souvisí i strach ze smrti, kterého ten, kdo nevlastní nic, ani nezná.

Nejlepší cesta k vnitřnímu klidu, který hluboce obšťastňuje, je v tom, že člověk nepovažuje nic za nezbytné pro svou osobu. Pak se potřeby redukují na ukojení hladu – a tuto možnost svět téměř vždy člověku poskytuje; mají-li se věci někdy jinak, pak je to proto, že vlastnický pud příliš rozbujel.

Komunismus chce lidi udělat šťastnými. Je to možné? Vede je k nežádostivosti? Právě naopak. Zpívá: chceme, aby měl každý víc a víc a aby jeho „svaté“ požadavky po jídle, pití, milování a zábavě byly úplně splněny. A to není předpoklad pro vznik spokojenosti a štěstí nežádostivých.

2. Skutečně moudrý vládce ví, že vést lidi ke štěstí znamená vést je k nežádostivosti. A když na této cestě budou uspokojeny elementární potřeby lidí, vření ve světě utichne.

Vyznáváme boj a války jen proto, že své osobní potřeby zveličujeme. Vizte prostého venkovana a uvidíte člověka nejmírumilovnějšího, jestliže se nají a má zajištěno, že bude mít stále prostředky, aby se najedl. Ale vymyslili jsme si boj. Našli jsme své nepřátele v lidech, kteří měli ve světě úspěch. Jsme poučováni, že jen kvůli nim jsme ohroženi tím, že se zítra nenajíme. A tak jsme nakloněni s nimi bojovat a případně je likvidovat, zatím co v nás bují chtíč mít se nejen tak dobře jako oni, ale ještě lépe, a to bez ohledu na to, zda ti ostatní se budou mít také tak. Dokonce chceme, abychom se měli lépe než ostatní. Tak se plný hrnec přetáhne od jedné skupiny k druhé a štěstí zůstane zase tam, kde vždycky bylo – v opravdové nežádostivosti, která je zcela neuznána.

Moudrý člověk by tedy vedl lid k tomu, aby se nerozvíjela jeho žádostivost a byl spokojen s minimem, které by v dostatečné míře uspokojovalo jeho animální potřeby. Vedl by jej k tomu, aby si nevážil zevních věcí, ale považoval je pouze za služby elementárním potřebám. Ví totiž, že tzv. chytrost, tj. povšechné vědění o věcech světa, straní vždycky pouze tomu, kdo jí je obdařen, a v širším smyslu ničí pokoj a mír ve světě.

3. Nepodněcuje-li vedoucí činitel ve světě lidi k žádostem a naopak dbá o to, aby náruživosti v nich nevznikly, přispívá míru. To je ovšem pojetí, s jakým se nyní nesetkáváme. Ať již z jakýchkoli důvodů, je lid svými vládci veden k rozvinutí žádostí, a proto i k nepokoji, ba k válce.

IV

Tao je prázdné, ale působí-li, zdá se nevyčerpatelné.¹

Ó, nejhlubší! Zdá se praotcem všech věcí.²

Jestliže zmírníme jeho ostrost, osvobodíme je od zmatku, zeslabíme jeho lesk a připodobníme je k zrnu prachu, pak se nám bude zdát, že zde zřetelně je.³

Nevím, co je zrodilo.

Předchází před praotcem jevů.⁴

1. Když mudrc abstrahuje myslí od přírody jako souboru hmotných jevů, začne vidět prázdnotu podobnou zemskému prostoru, prosvícenému slunečním svitem. Tato prázdnota v něm budí extatické stavy mysli. Když si přitom dobře uvědomuje sebe, identifikuje tuto prázdnotu jako tao. Kvalitativně je totiž faktorem duchovním, který neustále působí, a to především tak, že probouzí blaženosti v těch, koho zasahuje. A jelikož jsou blaženosti prvotním stavem životního rozvoje, dovozuje mudrc, že tao

působí nevyčerpatelně jako popudový faktor stvoření. Je tedy prázdnotou permanentně působící na přírodu, již podněcuje k rozvoji na úrovni životnosti; v jiném vyjádření je ničím, které dává vznik všemu, co existuje.

2. Řekl jsem, že tao je popudový faktor stvoření. Proto je považován za „otcovský“ princip stvoření, tj. obsahuje energie, které jakmile se dostanou do pohybu, tvoří kvanta, která se pak jako emise sbalují a vytvářejí všechno projevené. Samo tao však zachovává svůj charakter; emise jakožto faktory stvořené nemají již jeho povahu, protože jejich existence je podmíněna pohybem, to je prostorem a časem. Tak se zdá být tao původcem všeho; jeho charakter odlišný od charakteru tvorby neposkytuje naprostou jistotu, že tomu tak skutečně je, ale dá se vyvozovat, že je z toho, protože podstata stvořeného se podobá tao.

3. Jakkoli povahu tao neodlučujeme od povahy podstaty bytí, za samo bytí je nepovažujeme; když jeho překvapující vlastnost působit zeslabíme přesvědčením, že je věcí blízkou chápání mudrce, zjistíme, že je významným činitelem v bytí, jeho nejvnitřnějším projevem, ba přímo hybností. Bez tao totiž, jak poznává mudrc, nemůže nic existovat, protože to postrádá schopnost sebeuvědomování.

4. Povaha tao ukazuje na to, že je tím, co vytváří skutečnosti na pasivním prostoru, resp. v prostoru samém, který je jakoby plátnem pro odrážení kinematografických obrazů, tj. přírodních jevů. Z toho se dá soudit, že tu bylo před stvořením, ba že tu zůstane, až už stvoření nebude. Je poznáváno jako vždycky jsoucí, jako to, co je podmínkou bytí a jevů, ale samo zůstává nezúčastněno na všem. Tao je tedy věčnost, v níž časnost bytuje, ale nikdy se jí nestává. Časnost v ní může pouze zaniknout nebo z ní vzejít, ale nikoli jí být.

V

*Nebe a země postrádají lidskosti, ke všem bytostem se chovají jako k trávě a živočichům.*¹

*Moudrý člověk není lidský a neporušuje přirozený život lidu. Prostor mezi nebem a zemí se podobá kovářskému měchu a flétně: (jedno i druhé) je uvnitř prázdné a přímé. Čím je (v něm) silnější pohyb, tím větší je výsledek.*²

*Kdo mnoho mluví, často se setkává s nezdarem. Proto je lépe zachovat střed (míru).*³

1. Lidé doufají, že budou chráněni před osudovým zlem tu lidskou společností, tu zase příznivým osudem a jindy opět Bohem. Přesto však stojí v samostatně působící síle karmického zákona, který působí

jednak v dimenzích lidských jedinců, jednak v jejich začlenění v lidské společnosti, případně také v jejich začlenění v přírodě.

Karmický zákon může jedince v životě pozvednout vytvářením příznivých okolností nebo ho ochromit neutěšenými poměry, které jsou často provázeny duševní otupělostí nebo jen omezeností a neschopností uplatnit se. A právě této karmě chce člověk neuvědoměle čelit vírou v pomocné síly, které vidí buď v lidské společnosti, nebo v přírodě, nebo v Bohu. Ale zkušenost ho zpravidla přesvědčí, že se pomoci nedočká. Leda by jeho víra byla tvůrčí silou. Jen v tomto případě němé a hluché zevní moci jako by se pohnuly a uvolnily člověku cestu ke štěstí.

Pomoci si v životě tímto způsobem je jistě znamením dobrých kvalit člověka. Mystik si však nesmí pomáhat nadměrným vypětím síly víry. Proto získává zkušenost, že nebe se všemi jeho hierarchiemi bytostí i země se všemi jejími působivými atributy jsou němé a hluché ke každému utrpení jedinců, i kdyby to bylo utrpení úplně zničující. Když to mystik pozná, začne spoléhat na sebe sama, na svou sílu, jíž smí použít pouze tak, že bude věřit v dobrý průběh svého osudu. Použije-li své síly jiným způsobem, bude to muset zaplatit jako svůj hřích duševním ochromením a tím ovšem otevřením se zlému osudu.

2. Moudrý člověk nebude nikdy stranit příbuzným a vykořisťovat lid pokrevně mu cizí. Z toho

hlediska je nelidský. Tato nelidskost je provázena spravedlivostí, která nikdy neporušuje harmonii lidských skupin nebo společnosti. Nadto pak se varuje i myslí se zaplétat do lidských sporů; naopak udržuje mysl v rovnováze při nepřítomnosti myšlenek a se zřetelem na to, aby „žil vnitřní prázdnotu“ ve stavu vnitřní spjatosti s přírodou. Tímto způsobem se dopracovává k ovládnutí životní energie (prány), kterou může rozdmýchat. Tím může uvádět k všeobecné realizaci ideje, které se mají týkat souladu, dobroty a lásky mezi lidem. Tak má moudrý člověk pracovat k dobru lidí, protože toto dobro povede i jeho k nadsvětskému cíli a určení.

3. Moudrý člověk má být mlčenlivý. Má málo říkat, ale v mysli má úplně mlčet. Když to činí, je schopen dmýchat životní silou (pránou) a přivádět k realizaci ušlechtilé ideje.

Kdo není mlčenlivý na úrovni řeči, nemůže střežit svou mysl. A kdo nemlčí myšlenkami, rozechvívá své nitro a ztrácí magnetickou sílu mysli, která se získává mentálním mlčením. Mnohmluvný člověk v řeči i myšlenkách je vždy zcela světský.

VI

Prázdnota (tao) je nesmrtelná a nazývám ji nejhlubší počátek. Vstup do nejhlubšího počátku nazývám kořen nebe a země. Počátek je nekonečný jako jsoucno a působí bez námahy.

Poznání dění přírody umožňuje prázdnota, na niž se dění promítá. A tato prázdnota je věčným svědkem dění; proto můžeme prázdnotu považovat za jsoucno nazývajícím se věčností. Jeho úzký vztah k přírodě pak ukazuje na to, že z ní příroda pochází, protože je pouze dočasným dějem na těle prázdnoty.

Realizuje-li jogín kvalitu prázdnoty ve svém vědomí, prožívá nebeské stavy. Tyto stavy poznává jako bližší původu přírody a nebes, čímž pro sebe řeší problém poznání počátku, rozvoje a konce existence jevů. A protože prázdnotu objeví jako permanentní jev v pozadí projevů přírody ve všech jejích formách, poznává také, že se její existence vměšuje do světa jevů bez toho, že by jeho jevy mohly její uplatňování brzdit.

VII

Nebe a země jsou věčné! Nebe a země jsou věčné proto, že netrvají pro sebe. Proto mohou být věčné.¹

Moudrý člověk zůstává v pozadí a tím se právě ocitá v čele lidí. Nedbá o svůj život a tím právě svůj život zachovává. To se děje proto, že mudrc opovrhují osobními (zájmy) a tím se právě jeho osobní (zájmy) uskutečňují.²

1. Trvání existence jevů je přímo závislé na jejich osobitém působení. Když jevy bytostí i věcí obracejí zájem k sobě samým, k své vlastní existenci, stává se jejich energetické vyzařování dostředivým. Následkem toho se existence dostává do rozkladu a spěje k velmi rychlému konci.

Jinak je tomu s jevy, které své osobité vyzařování podněcují a stupňují. Takovéto vyzařování totiž strhává a vytrhuje z tendencí se usazovat i kvanta energií již opotřebovaných, a proto v nečinnost přecházejících. Na základě toho dochází k obnově struktury jevu, čili jev si udržuje mladost.

O kosmu a především o jeho zářivých tělesech se předpokládá, že vyzařují velké množství zplodin. Proto je jejich existence nepoměrně delší než existence tvorů, kteří žijí tím, že záření těchto těles přijímají. To znají ti, kdo zkoumají cesty nebeských a pekelných tvorů. Poznávají, že bytosti samozární (nebeské) existují neobyčejně dlouho proti bytostem nezářícím (andělským) a ty zase velice dlouho proti bytostem pozemským a nižším. A jejich rozdělení se zakládá právě na schopnosti podněcovat stav energetického vyzařování.

Přechod ze stavu jednoho druhu bytostí do stavu druhého druhu je spojen se zkušenostmi. Když si např. běžný člověk, tj. člověk žijící prostřednictvím smyslových reflexů, předsevezme vytvořit ze sebe energický typ, má potíže se svou duševní nehybností. Přemůže-li tuto nehybnost, pak jeho tělo prodělává bolesti proměny z typu nehybného do typu hybného. Mizí charakter bytosti magnetické a objevuje se charakter typu elektrického. Když je tento charakter přetvořen, poznává člověk slast prožívání energického tvora, slast tak cizí tvorů vnitřně nehybnému.

Tato zkušenost stačí k poznání, že dalším stupňováním energetičnosti se kvalita prožívání ještě zlepší. A zkušenost to zase potvrdí. Když totiž člověk energetičnost svého bytí bude podněcovat tak, že z jeho života vymizí okamžiky klidu, který je možno charakterizovat jako podléhání impulsům vnějšího světa, pozná stav bytostí samozárných. Poznáním tohoto stavu se doví, že spása za prahem slasti je dosažitelná dalším udržováním a případně stupňováním stavu samozárnosti.

Toto je životní zkušenost mystiků, kteří nehledali spásu v blažených prožitcích, nýbrž ve stupňování energie a vyzařování vlastního bytí. Poznali příčiny kvalitativní oddělenosti bytostí, které bez ohledu na prostorové rozdělení jsou rozděleny kvalitativně, a poznali také, jak každý druh bytostí je od druhého oddělen jakoby tvrdým krunýřem vlastně jen abstraktních hradeb, rozdělujících stvoření do různých

kategorií. A to je zkušenost, která uděluje moudrost v pravém smyslu tohoto slova. Poznání kvalit samozářnosti a vnímavosti, která nutně provází lpění na smyslovém prožívání, vede k vzniku filozofického názoru o věčnosti nebes a v raných dobách i země.

2. Pravá moudrost neznamena rezignaci. Pravá moudrost vede k tomu, aby se člověk staral o udržení celého svého bytí v náležitém stavu energetické aktivity. Tento stav sám vytváří podmínky k uplatnění stavu a záměrů mudrce, avšak jinými cestami než obvykle. Uplatňují se myšlenky mudrce, a to vlastně cestou tzv. davové sugesce.

Co mudrc udržuje jako ideu, to napadá druhé jako idea vhodná k realizaci. A samy sebou se vytvářejí podmínky k jejímu uplatnění ve světě. Mnozí lidé dostanou totiž nápad, že by to nebo ono měli udělat nebo podle této mravní ideje žít – a když je mudrc mravně bytostí nebeskou, šíří ve světě ideje vedoucí k harmonii, štěstí a klidu.

Podobně ovšem působí ideje rozkladné. Těchto idejí se zpravidla chápou energičtí lidé, kteří jsou „karmicky mladí“, a proto vidí své cíle pouze v určitých podmínkách pozemského života. Tito lidé stejně jako mudrci vyvolávají „davovou sugesci“, jejíž pomocí usměrňují svět tam, kde ho chtějí mít. Tak vznikají diktátoři a jejich režimy a tak vznikají i sympatie k těmto režimům. Jsou to sympatie dočasné, protože omezují svobodu, lidé to však prostě nepochopí dříve, než získají s omezováním svobody přímou zkušenost.

VIII

Nejvyšší ctnost je jako voda. Voda přináší užitek všem bytostem a nebojuje. Je tam, kde by nechtěli být lidé. Proto se podobá tao.¹

*Život by se měl řídit (zákony) země; srdce se má řídit (zákony) vnitřních podnětů; dobročinnost má odpovídat lidskosti; slovo má odpovídat pravdě; správo-
vání (země) má odpovídat klidu; konání má odpovídat
možnostem; činnost má odpovídat času.²*

Nebude-li zápasů, nebude nářků (mezi lidem).

1. Univerzálně pojatou ctnost musíme chápat jako duševní vlohu starat se pouze o duševní rovnováhu spojenou se silnou vnitřní aktivitou, která je zaměřena na bezpříčinnou živost a činorodost. V takovém případě duch (vědomí) člověka probíhá kosmem jevů a harmonizuje stavy jejich energetického napětí. Tento stav se podobá stavu tao v činnosti. Jinak to však je stav, který běžně orientovaný člověk nesnáší. Vyžaduje transcendentní zřetele a takový stav vyhovuje těm, kdo sledují vykoupení ze strastí sansarického života.

2. Běžný člověk sotva pochopí, že zákony země prikazují něco jiného než to, co dovolují zákony státu v užším pojetí a všeobecné požívání tvora tvorem v širším pojetí. Řídit se zákony země však z hlediska mudrce znamená setrvávat myslí na zemi a neuvažo-

vat fantasticky jako ti, kdo uvedli na scénu rozličné filozofie a ismy. Na druhé straně to však také znamená lpět na zemi po způsobu sobců.

IX

Kdo naplňuje (nádobu) přes okraj a brousí (ostrí) přespříliš, dlouho je nepodrží.¹

Když síň je naplněna zlatem a jaspisem, nikdo není s to, aby ji uhlídal. Jsou-li bohatí a vznešení pyšní, sami na sebe přivolávají neštěstí.²

Když je dílo dokonáno, (nechť) se člověk vzdálí. V tom je zákon přirozeného tao.³

1. Jinými slovy: harašení zbraněmi, jak to činí často diktátoři, aby se vydíráním domohli většího osobního nebo státního vlivu, přivolává válku. Proti tomu umírněnost zajišťuje mír a všechno dobré, co mír přináší. Lao-c' tedy varuje před takovým počínáním, neboť ví, že jenom klid (mír) přináší dobro a štěstí všem lidem.

2. Pyšní lidé jsou jako majetníci rozličných předmětů, po nichž touží jiní. Jsou-li takoví lidé mocní, vyvolávají si nepřátele a ti proti nim povstanou a zničí je. Nestačí ani mnohostranná policejní a politická opatření, aby se zničení vyhnuli. Mohou se pouze domnívat, že si tak opatřují jistotu ve svém

postavení. Přinejmenším vyvolají neklid a boje, které zmítají národem nebo státem, podle okolností.

3. Je-li kdo postaven v čelo lidské společnosti jako tvůrčí osoba, měl by vědět, že má za úkol vykonat pro ni něco všeobecně prospěšného. Když tento úkol splní, má se vzdát svého postavení. Obvykle je tomu však docela jinak. Kdo takové postavení získá, snaží se udržet si je, neboť poznává, že „moc je cosi sladkého a vábného“. A když si své postavení chce udržet, musí se uchýlit k násilí. Tím vzniká neklid a zlo pro celou společnost, v jejímž čele je. Je třeba mnoho mravní síly, aby jednotlivec propůjčené moci nezneužil. Ale může mít tuto mravní sílu člověk, který má ohledy pouze politické a nikoli náboženské? Zkušenosti dokazují, že nikoli. Zdá se, že politické ohledy takového člověka pramení z přesvědčení, že jen on rozumí problematice společenského života, a proto nedbá o přesvědčení a citový život ostatních. Tak ryze politické zřetele přinášejí na svět zlo.

X

Aby si (člověk) uchoval klid duše, musí zachovávat jednotu. Tehdy se (v něm) nebudou probouzet touhy. Bude-li duch měkký, člověk bude podoben novorozenci. Bude-li jeho vnímání čisté, nebude bloudit.¹

*Láska k lidu a spravování země se děje bez rozumování. Brána světa se otvírá i zavírá, je-li zachováván klid. Nečinnost umožňuje, abychom seznali tuto pravdu.*²

*Rodit (bytosti) a vychovávat (je), tvořit a nevládnout tomu (co je vytvořeno), vytvářet a neužívat (toho, co je uděláno), být v postavení staršího mezi druhými a nepovažovat se za vládce – to vše se nazývá nejhlubší te.*³

1. Zachovávat jednotu v podobě stálosti mysli. Neboť jen člověk, který nedovolí mysli, aby byla těkavá, bude spokojen, čili klidný a nežádostivý. A když tento klid a tato nežádostivost nebude rušena ani potenciálními duševními vzruchy, promění se v duševní jas a elasticnost, jejichž pomocí se rozvine nazírání, které přisuzujeme mudrcům.

Moudrost tedy není duševní vloha. Je to duševní vlastnost vyplývající z reálných podmínek, z nichž nejdůležitější je právě nežádostivost. Kde není nežádostivosti, tam je těkavost, a kde je těkavost, tam není moudrost.

2. Buď je člověk nežádostivý a do čela lidské společnosti postaven osudem, a proto má i přehled o situaci, který mu umožňuje moudře vládnout. Nebo je žádostivý a myslí si, že jeho motivy lidská společnost schvaluje, a pak vládne podle svých představ, nevystihujících potřeby lidské

společnosti. Je samozřejmé, že první je spíše výjimkou, kdežto druhý běžným zjevem. Proto se brána světa neotvírá a nezavírá, ale vytvářejí se nepřirozené, umělé společenské jevy. Kde není běh věcí přirozený, to je v souladu s napětími v přírodě se vyskytujícími, tam jsou nesrovnalosti a utrpení. – Za nečinnost považujeme odstup od dění ve světě a současně jeho bdělé pozorování. Takový postoj je nejlepší cestou k poznání.

3. Vychovávat znamená poučovat příkladem. Neboť žádné mravní naučení bez příkladu nepůsobí. Když něco čtenáři vykonáš, odevzdej to jako dílo světu bez pomýšlení na odměnu nebo náhradu. Jsi-li považován za moudřejšího než ostatní, ciť se jako každý jiný průměrný člověk. Tím budeš dodržovat ctnosti, jejichž výsledkem je zbožštění vlastního bytí. – Nemysli, že vývoj k vyšším stavům bytí vzejde z něčeho jiného než z pravých ctností, které ovšem musíš dodržovat. Všechno je podmíněné. Moudrost jako nevědomost, pocit blaha i utrpení. A jen pošetilost ti může vnuknout přesvědčení, že ovoce zbožštělého života záleží na něčem jiném než na tvém snažení žít podle pravidel o božském žití. Teprve takové žití vyvolá reakci, která způsobí, že vzejde i božské pociťování.

XI

Třicet paprsků se spojuje v jedné hlavici a (tvoří kolo), použití kola však závisí na prázdnosti mezi nimi (paprsky). Z hlíny dělají lidé nádoby, avšak použití nádob závisí na prázdnosti v nich. Vysekávají dveře a okna, aby vystavěli dům, avšak použití domu závisí na prázdnosti v něm. Taková je tedy užitečnost bytí a vhodnost nebytí.

Z filozofického hlediska je užitečnost věcí závislá na dvou kvalitách. Jednu z nich nazýváme hmota, druhou duch. Ovšem pojem „duch“ nelze chápat v tradičním smyslu jako životní princip, schopný existovat odděleně od hmoty. Duch je tu vlastně principem, který získává svůj pravý charakter, až když jeho kvalita přestoupí hranici vibračních hodnot projevujících se jako fyzikální činitel, který je tu silou, tu hmotou. Ve skutečnosti však ani tento duch není čímsi absolutně rozlišným od fyzikálních kategorií tvořících hmotu, jenže ve své vlastní oblasti takové kategorie nevytváří. Proto považujme „ducha“ za energetický jev, který lze kvalifikovat jako prázdnotu.

Působením prázdnoty na fyzikální kategorie tvořící silové nebo hmotné jevy vzniká tzv. živá hmota, přičemž ona sama se pak jeví jako její obsah, který u živé hmoty poznáváme jako mysl, rozum, vědomí apod. Pokud jsou tyto kategorie živé přírody v harmonickém vztahu k hmotě samé, máme tu,

především u člověka, činitele, který činí život tím, čím je nebo se nám zdá být, totiž faktorem schopným měnit neživý svět věcí. Tak „prázdnota“ vládne světu a na ní závisí, zda neživý svět věci bude nebo nebude měněn.

Užití prázdnoty jako faktoru moudrosti, vědeckého rozumu nebo filozofické mysli je tím dokonalejší a lepší, čím vyšší má člověk zřetele. Všechn vědecký a technický pokrok vzešel právě z odstupu kategorií prázdnoty (rozumu, mysli a vědomí) od hmoty (a jejích kategorií); duchovní školení vede k velmi hlubokému odstupu prvních jmenovaných kategorií od druhých, čímž také vzniká moudrost jako nejvyšší projev abstrahované duševnosti živých bytostí.

XII

Pět barev otupuje zrak. Pět zvuků otupuje sluch. Pět chuťových počitků otupuje chuť. Rychlá jízda a lov pobuřuje srdce. Vzácné věci ponoukají člověka páchat zločiny. Proto snahy rozumného člověka směřují k tomu, aby byl syt, a ne k tomu, aby měl krásné věci. Zřídá se jich a spokojuje se s prvním.

Když člověk ovládne dojmy, vznikající smyslovým vnímáním, zabraňuje vzruchům a necení si ničeho, co ho může vzrušit jako osobní potřeba nebo estetický pocit, dosáhne duševní rovnováhy; ta se projeví nejen ve spokojenosti, ale i ve vystupňované

ostrosti vnímání. Zejména kázeň vnímání zrakem vede k rozvinutí neobyčejně ostrého postřehu, který umožňuje člověku proniknout až za zástěnu fyzické masky, tváře, do oblasti úmyslů, citění a pohnutek, což má ovšem ten význam, že člověk může být sotva překvapen počínáním druhých. Ovládnutí sluchu vede k rozvoji jasnoslyšení, resp. slyšení do velikých dálek nebo slyšení mentálních úvah. A potlačení reakcí na chuťové momenty umožňuje člověku pronikat objektivním postřehováním do oblasti zasmyslové.

Protože mudrc ví, že všechny tyto výsledky přinášejí tak vysoké osobní dobro, zjednodušuje svůj zevní život a redukuje své domnělé osobní potřeby na zachování existence těla. Snaží se pouze najít se a žít ve všeobecné psychické kázni; tímto způsobem se jeho životní cesta změní v nadsvětskou bez příměšků psychické abstrakce a exaltace. Estetické vyžívání tuto cestu zatarasuje, neboť rozšiřuje osobní potřeby do stupně, kdy se již rozpoutávají nezvládnutelné vášně.

XIII

Sláva i hanba se podobají strachu. Vznešenost je podobná velikému neštěstí v životě. Co znamená, že se sláva a hanba podobají strachu? Znamená to, že lidé níže postavení získávají slávu se strachem a rovněž se strachem ji ztrácejí. Co znamená, že je

vznešenost podobna velikému neštěstí v životě? Znamená to, že je pro mne velikým neštěstím, že si sám sebe (cením). Když si nebudu sám sebe cenit, nepotká mě ani neštěstí. Proto vznešený člověk, který obětavě slouží lidem, může mezi nimi žít. Lidumilný člověk, který obětavě slouží lidem, může dlít mezi nimi.

Jeden z velikých projevů ctnosti člověka je uvažovat o sobě jako o zavrženíhodném tvorů. Když ho tyto úvahy nepovedou k duševní depresi a naopak je vyrovná zachováním čínorodé energie a duševní svěžesti, stane se nesmírně silným jedincem. Z jeho života zmizí strach, druhým se stane snesitelným nebo i příjemným a získá předpoklady konat velké činy.

Jenom strach činí všechny cesty jedince životem nejisté. Za strachu jen osud může člověka postrčit do čela menší nebo větší lidské společnosti nebo ho také může zatlačit do nejzazšího pozadí; na obou místech pak bude prožívat muka nejistoty a z toho důvodu se dopouštět pošetilých činů.

Nevpusťte proto do sebe strach. Zataraste mu cestu tím, že si přestanete vážit sebe. A když se vám to podaří a zjistíte, že jste tím získal nesmírně výhodnou pozici mezi ostatními, nezneužijte jí. Nežijete totiž proto, abyste vynikl ve vnějším životě, nýbrž spíše proto, abyste dovedl svůj život k naprosté vyrovnanosti, která ho umožňuje zakončit ve štěstí. Když ve štěstí opustíte tento svět, budou energie,

zplozené z veškeré vaší činnosti, směřovat do stavu, v němž nenastane ulpívání na něčem žádoucím; tak se zastavuje koloběh znovuvtělování tvorů.

XIV

Hledím na ně a nevidím, a proto je nazývám neviditelné. Naslouchám mu a neslyším, a proto je nazývám neslyšitelné. Snažím se uchopit je, avšak nedosahuji ho – proto je nazývám nejnepatrnější. Tyto tři (vlastnosti tao) jsou nevysvětlitelné, proto splývají v jedno. Jeho vrchol není osvětlen, jeho spodek není zatemněn. Je nekonečné a nelze je pojmenovat. Opět se vrací k nebytí. Proto se nazývá tvar bez tvaru, obraz bez předmětu. Proto je nazývají nejasné a mlhavé. Setkám-li se s ním, nevidím jeho tvář, sleduji-li je, nevidím jeho záda.¹

Když se přidržím dávného tao a ovládnou nynější bytí, mohu poznat dávný počátek. To se nazývá nití tao.²

1. Tao, prazáklad jsoucna, jehož kvalita zevně odpovídá všezrcadlicímu principu, kdežto vnitřně je to faktor, z něhož všechno povstává emanací. Je smysly neidentifikovatelné, ale je poznatelné lidskému duchu, který se vynořil po dokonalém uklidnění mysli. Tento duch je také schopný vnímat, ale to lidé nevědí, proto se spokojují s pomíjivým vědomím, které vyšlehuje z neklidné mysli a provází ji.

Kdo poznává tao, ví, že je to princip, který v sebe vtahuje všechno stvořené, které se zúčastnilo jeho poznání. To znamená, že stvořené, které poznává tao, je zralé pro resorpci v pra-nic, z něhož všechno vzešlo. Ale pocity stvořeného, které je absorbováno principem tao, se nerovnájí pocitům stvořeného, které je vystaveno běžné smrti. Neboť je-li stvořené, které je vystaveno běžné smrti, napadáno pocity ničení, je absorpce v tao provázena evidencí rozpínání a rozšiřování, což souvisí s povahou tao, které prostupuje, resp. je obsaženo ve všem stvořeném.

Tao je věčnost se všemi atributy, která prostupuje veškerou časnost. Je tím něčím, co v nás budí jistotu nebo přesvědčení, že nezemřeme, i když jsme zkušenostmi přesvědčováni, že tomu tak nebude. Tak se princip tao uplatňuje ve stvořeném jako jeho nejvyšší hodnota, jako námi tušená věčnost. Nemá tedy tvaru ani dobře poznatelné povahy nebo vlastnosti, ale je zde a uplatňuje se v našem životě jako to, co nám vnuká dojem, že je dobré a účelné život žít, čili jako něco, co přemáhá nihilistický názor, který uchvacuje abstrahovaným vědomím neprostoupené bytí a tím také lidi na nízkém stupni mravního a tím i duševního vývoje.

2. Když následkem zcela uklidněné mysli, nezařvacované chtíči, vystoupí na scénu života tao, pozná člověk procesy tvoření a stvoření. Vidí jakoby hrubě smyslovým viděním emanace tao, které se jeví jako jemné substance, a ty se dále zhutňují,

až se stanou stavebními kameny útvarů stvořeného světa. Tak se před člověkem uskutečňujícím tao otevírá panorama tvůrčího procesu, v němž i on sám se najde jako náhodné seskupení sil, které získávají soudržnost následkem podmínek skrytých v energetických činitelích, jimiž jsou chtění. Proto ten, kdo poznal a uskutečnil tao, může dát svému životu nový směr a vyvést jej z oblasti neodolatelných popudů a tím i nepřemožitelného osudu do oblasti, kde tato pouta mizí nebo již nejsou obtížná.

XV

Kdo byl za dávných časů schopen vzdělání, znal nejnepatrnější (věci) i hluboké (tajemno). (Tací lidé byli však) skryti, a proto je nebylo možno poznat. Protože je nebylo možno poznat, zobrazují (je) libovolně: byli bojácní, jako by v zimě přecházeli potok; byli rozpačití, jako by se báli svých sousedů; byli důstojní jako hosté; byli opatrní, jako by přecházeli po tajícím ledu; byli prostí jako nešlechtěný strom; byli nezměrní jako údolí; byli neproniknutelní jako zkalená voda. To byli ti, kteří zachováváním klidu uměli špinavé učinit čistým. To byli ti, kteří tím, že dovedli uklidnit věčný pohyb, napomáhali životu. Zachovávali tao a nepřáli si nic zbytečného. Protože si nepřáli mnoho, spokojovali se tím, co je, a netvořili nové.

V dávných dobách, kdy byla technika na velmi nízkém stupni, se vzdělání upínalo k filozofickému poznání, z nichž nejvyšší bylo poznání tao. Ale tehdy stejně jako dnes zevnějšek triumfoval nad věcmi niternými, a proto hlavní místo zaujímal sofistika; poznání tao bylo výsledkem univerzity mravnosti a povzneseného a očištěného myšlení. A poznání tao vede i k poznání problematiky uplatnění pravdy. Z toho vyplývá, že ten, kdo poznal tao, je nesmírně opatrný, má-li je vysvětlit světskému člověku. Ví totiž, že velice snadno se charakter a působení zkreslí; ono je totiž jako světlo lampy, při němž jeden může číst svaté Písmo a jiný padělat podpisy, jak řekl o Bohu Rámakršna, indický světec. A přítomnost tao vyžaduje, aby ten, kdo je zná, uvažoval velmi prostě, byl ponořen v sebe a s myslí otevřenou a rozšířenou k dobru a tím také nutně zachovával tajemství svého vnitřního života, čili byl neproniknutelný. Když si ten, kdo zná tao, takto počíná, působí automaticky tak, že kolem sebe šíří dobro a jas uchvacující intelekt druhých. A ten, kdo zná tao, je mudrc. Proto tiší bouři svých chtíčů až do jejich vyhlazení a tím pak šíří kolem sebe povzbuzení a naději, která dává jiným sílu žít dále všední život. A protože ví, že přítomnost tao je závislá na tichu bytosti a její nežádostivosti, omezuje své potřeby na minimum, na nejnutnější věci k zachování zevního života, o jehož existenci soudí, že je účelná pro nadsvětské činitele, duchovní oblasti a případně tvory.

Člověk, který zná tao, nezaplétá se tedy do činnosti podmíněné tělesnými žádostmi, protože ví, že se tím zapřádá do řetězu příčinnosti, jež nutí bytost putovat oblastmi zrozování a smrti. Ví, že již má vztahy, které mu umožňují žít bez vytváření příčinných napětí (karmy), a proto žije, aniž vytváří něco, co by jej vleklo jako neodolatelná síla, pramenící ze žádoucích věcí. Tak tao dává svobodu a dovolí ji zachovat, když kritériem člověka je jeho zřetelná přítomnost. Jeho mizení ho nutí, aby revidoval jednání.

XVI

Přivedu prázdnotu (svého srdce) do krajnosti – zachovám úplný klid, a tehdy všechny věci samy porostou a já budu čekat, až se navrátí. Všechny věci se rozvíjejí a navracejí k svému počátku. Návrat k počátku se nazývá klid, klid se nazývá návrat k životu. Návrat k životu se nazývá stálost. Znalost stálosti se nazývá osvícenost, avšak neznalost stálosti způsobuje zlo. Kdo zná stálost, stane se moudrým, moudrý se stane spravedlivým, a kdo je spravedlivý – stane se vládcem. Vládce se řídí nebem, nebe se řídí tao, tao je však věčné. (Takový vládce) se do konce života neocitne v nebezpečí.

Kdo v sobě vytvoří prázdnotu, čili zastaví duševní činnost, aniž utlumí bdělost, stane se pozorovatelem

světa a věci tohoto světa představí jeho zraku svůj růst a vývoj k prazákladu, k tao. A protože tyto vize překračují vliv času, pozná pozorující člověk, že jejich návrat k počátku, k tao, se děje v těchto stupních: především dospějí k poznání tao jakožto bezbřehému a všechen čas překračujícímu trvání. Pak se toto poznání obrazí v jeho postupné realizaci v bytí. Tím člověk unikne strastem, které ho až do té doby mohly postihovat. Když jsou strasti takto překonány, okouší člověk, byť jako v čase existující tvor, odlesky vlastností nebo kvalit tao. To vede k neměnnosti stavu nitra. Když se stavy nitra člověka nemění, pak změny v životě světa poskytují člověku poučení, které ho učiní moudrým. Moudrý je vždy spravedlivý. A když se jeho moudrost zcela promění ve spravedlivé cítění a tím i jednání, dosáhne člověk duchovních atributů vládce. Pravý vládce zachovává dobrotu (nebe), která je v úzkém kontaktu s prazákladem stvoření, s tao, jehož pravá kvalita, věčnost, posvěcuje vše, co přes dobrotu je s ním v kontaktu. Když toto vše vychází z tohoto života (smrtí), vchází jen do blaženosti a světla, do spásy.

XVII

Prostí lidé věděli, že byli mezi nimi velcí lidé. Milovali je a ctili. Potom se jich báli a opovrhovali jimi. Proto ten, kdo nezasluhuje důvěry, nepožívá jí (u lidí). Kdo je uvážlivý a zdrženlivý ve slovech,

získává zásluhy a dokonává díla; a lid praví, že se řídí přirozeností.

Na nejnižším stupni vzdělanosti, v době, kdy ještě do uší lidí nehučí propagandistické „pravdy“, poznávají lidé okolní svět vnitřním korektivem mravnosti, zušlechtěným citem. V takovém případě se ten, kdo zná tao, potkává s úctou ostatních. Když však jsou prostí lidé otráveni rozličnými naukami o povaze světa a následkem toho se jejich chytice a vášně rozpoutají, poznávají v těch, kdo znají tao, nepřátele světa a sebe samých. Z toho v jistých dobách vzniká tichá nenávist k znalcům tao; v jiných dobách se dokonce vraždí.

Proto se ten, kdo zná tao, musí chovat tak, že zjitřené nitro jiných lidí tiší. Pak je poznán jako ten, kdo zasluhuje důvěry. Je-li kromě toho mravný, málo mluví a plní sliby, překoná osten zjitřeného nitra druhých a získá možnosti dovést svůj vnitřní vývoj k maximálnímu výsledku; na této cestě bude poznán jako ten, kdo se řídí vyšší přirozeností, přirozeností tao.

XVIII

Teprve když odstranili veliké tao, objevila se „lidskost“ a „spravedlnost“. Teprve když se objevilo mudrování, vzniklo i veliké pokrytectví. Teprve když je šest příbuzných ve při, objeví se „synovská úcta“

a „otcovská láska“. Teprve když v zemi vládne nepořádek, objeví se „věrní služebníci“.

Poznání absolutna tao a živý styk s ním činí člověka skutečně spravedlivým. Když tento korektiv zmizí, vzniká lidskost a spravedlnost jako výtvar lidské společnosti, jakési mravní normy, nad nimiž musí bdít zákon. Když dále zmizí moudrost, vznikající z kontaktu s tao, dostaví se její náhražka, mudrlantství; to již snadno objeví křivolaké cesty a předstírání o nich, že jsou pravé. – Kdo jiný bude dokazovat, že ctí svého otce nebo miluje svého syna, než ten, kdo nenávidí celou řadu jiných lidí? Takový člověk se potřebuje očistit před sebou samým nebo před druhými tím, že ukazuje, že kromě nenávisti má i pozitivní poměr k jiným. Za co stojí taková úcta nebo láska lze si domyslit. – Ve zcela spořádaném státě není zájem o velkohubé přitakávače. Ale když někdo ve státě pozvedne prapor revoluce, pak – jakmile má určitý úspěch – získává „věrné služebníky“; ti ovšem nemyslí na dobro nikoho jiného než na své vlastní. Proto žádná revoluce ani diktatura není dobrá. Vynáší do popředí zkažené charaktery, které se domáhají výhod pro sebe, a proto kdekoho strhávají do propasti, otravující lidskou společnost donášením, lhaním, vymýšlením zlého a ničením dobrého.

XIX

Až bude odstraněno mudrování a vzdělanost, lid bude stokrát šťastnější; až bude odstraněna „lidskost“ a „spravedlnost“, lid se navrátí k synovské úctě a otcovské lásce; až bude zničena chytrost a zisk, zmizí zloději a lupiči. Všechny tyto tři věci (pramení) z nedostatku vědění. Proto je třeba ukazovat lidem, že mají být prostí a skromní, omezovat osobní (přání) a zbavit se vášní.

Mravní nedostatky lidí se pojí na nevědomost. Nevědomost pramení z malého rozsahu uvědomování. Malý rozsah uvědomování vytváří tendence mysli výhradně do oblasti smyslových jevů, tedy do světa hmotných forem. V takto orientované mysli se jako odlesk pravého rozšíření vědomí rozvíjí technické myšlení se všemi svými nedostatky; jsou to především různá přesvědčení a sebevědomí, že jsou pravdivá. Z toho pramení různé teorie a lid trpí pod jejich uplatňováním, protože nikdy nevystihují všechnu problematiku života prostých lidí.

Prostota a skromnost zjednodušuje zevní život. A kdo omezuje nebo potlačuje projevy osobnosti a zbavuje se vášní, ten vnáší do svého života spokojenost, jakou nemůže poskytnout ani nadměrný přebytek všech životních výhod a potřeb. Neboť nespokojenost je věcí nitra a nikoli hromadění upotřebitelných věcí. To by se měl snažit každý pochopit; tím by získal zlatý klíč k hluboké a dokonalé spokojenosti.

XX

Až bude odstraněna „učenost“, zmizí i hoře. Jak nicotný je rozdíl mezi slibem a úlisností, jak velký je rozdíl mezi dobrem a zlem! Je třeba stranit se toho, čeho se lidé bojí.¹

Ó, jak je pln zmatku (svět), na kterém se dosud řád neustanovil.² Všichni lidé se radují, jako by se účastnili slavnostní hostiny nebo jako by oslavovali příchod jara.³ Pouze já samotný jsem klidný a nevystavuji se světu na odiv. Podobám se dítěti, které dosud nepřišlo na svět. Ó, vznáším se! Zdá se, že není místa, kde bych mohl spočinout.⁴ Všichni lidé jsou plni tužeb, jen já samotný se podobám tomu, kdo se všeho vzdal. Jsem jako srdce hloupého člověka. Ó, jak je prázdné. Všichni lidé jsou plni světla. Jen já samotný jsem podoben tomu, kdo je pohroužen v temno.⁵ Všichni lidé jsou zvědaví, jen já samotný jsem lhostejný. Jsem jako ten, kdo je unášen širým mořem a neví, kde se zastaví.⁶ Všichni lidé projevují své vloh, jen já samotný se podobám hloupému a nízkému. Jediný já se liším od druhých tím, že si cením zdroje výživy.⁷

1. Učeností se tu myslí různé teorie, které vznikly jako výklady učení nějakého významného jedince. Například geocentrický světový názor, teologie a překonané filozofie. Právě na jejich základě vzniká demagogie, pod níž může lid trpět. Ostatně

zastánci takových teorií jsou většinou lidé, kterým jde o osobní uplatnění, a protože nemohou odporovat těm, kdo svým poznáním takové teorie vyvracejí, uchylují se k použití moci a tím i k tyranii. Tak se chovala církev jako mocenská organizace; totéž nacházíme u diktatur, které vždy žijí z pochybných teorií.

2. Neustanovil se řád založený na správném uspořádání hierarchie lidí moudrých a dobrých; ti jsou ze správného místa vytlačováni žádostivci po moci. A tento stav trvá od doby, kdy se lidé zřekli korektivů vycházejících z ryzího citění a otevřeli uši klamavým řečem chtíči uchvácených lidí; ti se snaží domoci vůdčího postavení v lidské společnosti za každou cenu, tj. bez ohledu na mravnost, usnadňující soužití lidské společnosti.

3. To svědčí o jejich karmické (zkušenostní) nezralosti. Pouze nezkušené bytosti akceptují svět a jeho dění jako cosi vábného, co vede k slastným požitkům. Jednotlivcům se toto přesvědčení potvrdí; většina je zklamána, neboť poznávají, že svět je k hlubšímu citění nemilosrdný, ba krutý. Proto se autor o tom zmiňuje.

4. Kdo stráví své mládí ve vzdoru proti zdánlivě příznivému působení světa a dočká se uklidnění své vlastní vášnivě žádostivé bytosti, ten se dočká nadsvětských potěšení. Je možno říci: žádný smyslový

vzruch, jakkoli slastný, se nevyrovná prožitku čistoty a uvolnění, jaké pramení z nežádostivosti. To může potvrdit pouze přímá životní zkušenost.

5. Hledejte cestu ke štěstí vzdáním se všeho. Neboť nic nečiní člověka tak šťastným jako nepřítomnost tužeb. Nezapomeňte, že štěstí je abstraktní pojem. Neváže se ani na majetek ani na nejvhodnějšího partnera v manželství ani na štěstí v loterii, válce nebo zaměstnání, nýbrž pouze na pocit nenáročnosti. Když nic nechcete, pak jste šťastni na základě prosté souhry funkcí orgánů; proces tělesného žití je mládím, které je vždy šťastné, protože je optimistické. Lidé jsou zvědaví, a proto vidí to, co budí nedobré pocity, protože to je disharmonické. Buďte neteční ke všemu, co můžete ve světě vidět, a budete v té temnotě, která vás učiní šťastnými.

6. Duchovně nejvýš vyspělý člověk na základě svého poznání nepotlačuje žádnou tendenci v bytosti, která se projevuje jenom jako cesta za životními zkušenostmi. Mohlo by se říci, že žije, jda po světě, aby viděl, co se v něm děje, ale bez přání vidět to. Tímto způsobem se jeho poznání mocně a prudce rozšiřuje a na základě toho spěje k naprostému utišení projevů životního pudu, čili spěje k životnímu východisku, které již v sobě neskrývá předpoklad k opakování existence, k znovuvtělení. A potlačení elementární zvědavosti, která touží pochopit smysl

děje, aby z něho těžila pro vlastní smyslové potěšení, je prvním krokem na této cestě.

7. Svět poskytuje dost možností, aby člověk dožil svůj život, aniž by se snažil vytvářet něco nového, nad čím by ostatní museli dumat. Stačí tedy, když se bude snažit obhájit skromnou elementární existenci; přitom má dbát na to, aby se svým cítěním, myšlením a chováním nevzdálil nebesům, tj. dobrou a blaženosti.

XXI

Podoby velikého te se podřizují pouze tao. Tao je věc nejasná a mlhavá.¹

Ó mlhavé! Ó nejasné! V něm jsou obsaženy podoby. Ó nejasné! Ó mlhavé! V něm jsou obsaženy všechny věci. Ó bezedné! Ó mlhavé! V něm jsou obsažena všechna semena. Jeho semena jsou zcela hodnověrná a obsahují pravdu. Od dávných dob do našich dnů jeho jméno nepomůže. Je zde proto, aby označovalo počátek všech věcí. Proč znám počátek všech věcí? Pouze jeho zásluhou.²

1. Zřeknutí se všech světských věcí, to je žít bez žádostivosti a ve spokojenosti s tím, co osud přináší, je velikou ctností te. Každá dovolená variace této ctnosti připouští udržet kontakt s tao. Ale tao

se nedá poznat, dokud člověk nezaměří analyzující mysl na kvality jsoucna. Proto ti, kdo se drží předepsaných ctností te, mají kontakt s tao, ale neznají je. Znaří je pouze ti, kdo se drží předepsaných ctností te a kromě toho zaměřují mysl na kvality jsoucna, za nimiž tao je. Pak se dá tao identifikovat tříděním a vylučováním kvalit, které jsou mezi myslí a prázdnotou kosmu. Jinak by tao bylo vůbec nepoznatelné.

2. Kdo zná tao, může retrospektivně poznávat vznik věcí všeho světa. V něm je vše v potenciálním stavu jako strom, bylina nebo živá bytost v semenu. A tao neuhýbá zkoumavému pohledu toho, kdo je našel. Ukáže se být matkou všeho světa, která je stále tajemně přítomna v jeho věcech.

XXII

Neúplné se stává úplným; křivé se napřimuje; prázdné se naplňuje; zestárlé je vystřídáno novým; čeho je málo – množí se.¹

Mnohé způsobuje omyly. Proto moudrý člověk zachovává jednotu a stává se příkladem pro všechny. Protože se nevystavuje na odiv, září; protože nemluví o sobě, je slavný; protože sebe neoslavuje, je zasloužilý; protože se nevyvyšuje, je mezi druhými uznáván; protože nebojuje, je ve světě nepřemožitelný.²

Za dávných dob říkali, že nedokonalé se stává dokonalým. Což jsou to jen prázdná slova? Pravdivé, dokonalé si podmaňuje vše.³

1. Takový je vývoj k duchovnímu dozrání bytostí. Tento vývoj však nemusí postupovat rovnoměrně. Závisí to na užívání vůle k činům, které jsou podmíněny osobními sklony. Pokud tomu tak je, vznikají energetické tlaky na tendence energie bytí; tím se životní cesta stává nepřímou a do života vpadají kritické momenty, které činí život na různý způsob neutešeným. – Lao-c' má tedy na mysli běh života, do něhož nezasahuje chtivá vůle. Když za těchto okolností člověk udrží vývojový proces, podmíněný pohybem životních sil, který nepřestává právě pod tlakem nežádostivé mysli na tělo nebo samu bytost (to je vlastně soustředění mysli), pak se všechny nedostatečnosti ve vrozených vlohách odstraní a vzniká evidentní postup k pocitu štěstí, jaký doprovází duchovní dokonalost.

2. Má-li člověk příliš široké zájmy, nedokáže zpracovat přicházející vjemy zcela uspokojivě a tím se dopouští omylů. Je třeba zachovat nevzrušitelnost; je-li spjata s bdělostí, vede k rozvoji vlastností, které staví člověka na vyšší stupeň v řádu tvorů. – Lao-c' však rozvíjí tyto psychologické vztahy dále a přechází k přirozeným výsledkům mravních hodnot. K tomu je nutno uvést, že tyto výsledky nepřichá-

zejí brzy. Zabraňuje tomu stará nebo vrozená tendence. Možno říci, že pyšný člověk může sice své zevní jednání změnit, ale v jeho mysli pýcha ještě zůstane. Tento stav mysli brání dobrým výsledkům mravnosti. Teprve když je všechno zlé vykořeněno ve skutcích i v mysli, výsledky se dostaví.

3. Vývojová linie od nedokonalosti k dokonalosti je vždycky patrná, pokud ji člověk neobměňuje vůlí vykonat činy, k nimž je podněcován chťíci. To se nestává u prostých lidí, za něž je v tomto případě nutno považovat lidi, postrádající nezřízenou žádostivost. Ale moderní doba tento druh lidí omezila na minimum. Proto ani vývoj od nedokonalosti k dokonalosti není patrný. Vzhledem k mravní podobě dneška se jeví všechno přeházené, nejasné, složité; linie se prostupují a vyskytují se výjimečnosti, které vedou k domněnce, že všechno v životě je náhodné.

XXIII

Je nutno méně mluvit, řídit se přirozeností. Prudký vítr netrvá celé ráno, silný déšť nevydrží po celý den. Kdo to vše působí? Nebe a země. Jestliže ani nebe a země nemohou učinit něco věčným, tím méně člověk. Proto slouží tao.¹

Člověk s tao – je totožný s tao. Člověk s te – je totožný s te. Kdo ztrácí, je totožný se ztrátou. Kdo je

*totožný s tao, získává tao. Kdo je totožný s te – získává te. Kdo je totožný se ztrátou, získává ztracené. Pouze pochyby vzbuzují nevěru.*²

1. Sub specie aeternitatis není člověk někým, kdo mění přírodu. I když se mu daří tu a tam postrčit vývoj např. v technické oblasti, přece posléze pozná, že přírodu nepřemohl. Moudří proto nabádají, aby se každý podřídil vnitřním podnětům, jaké se vynořují tehdy, když žádné přání osobního charakteru nevzrušuje mysl k použití vůle. Potom se v životě člověka ujme vedení vnitřní přirozenost korespondující s kvalitou absolutna a běh života se stane rovnoměrným a povšechně příznivým. – Vnitřní přirozenost, v podstatě cele totožná s praprincipem přírody a kosmu, nemůže, jako člověk, který ji může pozorovat a zná ji, udělit žádné emanaci trvalé bytí. To ho vede k víře ve vyšší moci, jimž se podřídí. A když je opravdu moudrý a znalý přírody a jejích kvalit, nepodřídí se jiné vyšší moci, než je praprincip přírody a kosmu, tao, univerzální, všeprostupující a nikdy nemizící kvalita.

2. Naplňte mysl kvalitou absolutna a budete realizovat tyto kvality. Žijte ctnostně a udržujte mysl v oblasti ctnostných myšlenek a budete realizovat nebeské stavy, které náleží k ctnosti. A opusťte myslí jedno i druhé a jistě budete realizovat stav světského člověka. Realizace pak způsobí, že úsilím navoděné

stavy se stanou jakoby vrozenými, tedy realizují se. A člověk, který všechno opustí, získá to opět, jakmile k tomu obrátí svou mysl. – Když člověk s tao nebo s te pouze koketuje, tj. když se k jednomu nebo k druhému obrací jen dočasně, nebude moci tao ani te realizovat; když se mu vyšší stav nepodaří realizovat, nebude věřit, že se mohou stát někomu skutečnými.

Moderní člověk není v náklonnostech stálý. Proto nemůže dosáhnout žádných hlubokých prožitků vyplývajících z pokusů o realizaci žádoucích stavů; tak se stává nevěrcem a ignorantem, který svou nepříznivou životní zkušenost generalizuje, tj. snaží se vytvořit destruktivní životní názor. A přece k zvratu v jeho názorech může dojít tak snadno – když bude vytrvalý a podrží ve vědomí určitý vyšší stav, i když se jej staré tendence z něho budou snažit vytrhnout. Dekadentní životní názor nepřipouští v životě člověka jako možné žádné duševní stavy s výjimkou věčně se měnících pocitů a myšlenek. Je založen na zkušenostech pramenících z naprosté neukázněnosti a to se nám pak vnucuje jako univerzálně platná pravda o povaze života.

XXIV

Kdo vystoupil na špičky, nemůže (dlouho) stát. Kdo dělá velké kroky, nemůže jít (dlouho). Kdo sám sebe vystavuje na odiv, nezáří. Kdo sám sebe vy-

*chvaluje, nedosáhne slávy. Kdo pronásleduje, ne-
sklidí úspěch. Kdo sám sebe vyvyšuje, nemůže mezi
jinými být uznáván. Vycházím-li z tao, pak se vše
toto nazývá zbytečné přání a marné počínání. Ta-
kové lidi nenávidí všechny bytosti. Proto si tak ne-
počíná člověk, který ovládá tao.*

Nectnosti, o nichž se zde mluví, patří k nižšímu stupni vývoje ducha a inteligence. A přece jsou na světě tak rozšířené. Je to proto, že ti, kdo prosazují mravní světový názor, jsou právě takoví a přitom jsou dosti agresivní, aby jej na světě prosazovali. Ostatně lidé, kteří usilují o mravní zdokonalení až na stupeň, kdy se mravnost mění v mystické hodnoty, mají obecně tu zkušenost, že téměř všichni lidé nižšího mravního stupně, tj. prakticky každý, jsou jejich nepřáteli.

Kdyby nebyl prosazován závadný mravní názor, šířil by se mravní názor nejvyšších mravních vzorů. Ale to asi by svět, jaký známe, přestal být světem. Lidé nižšího mravního stupně to instinktivně cítí, a proto jsou hned nepřátelští ke každému, kdo není jako oni. Měli by se však zamyslet nad tím, zda dospějí k žádoucímu štěstí, když bude sobectví stále zachvacovat svět. Ano. V takovém světě může být zdánlivě šťastných několik lidí, kteří mají hospodářskou nebo politickou moc, ale jejich „štěstí“ je opravdu zdánlivé. Zachvácení strachem činí stále opatření na svou ochranu a jiní se jich pak bojí nebo je nenávidí; jejich myšlení a cítění je pronásleduje

jako zlý magnetismus a budí v nich nové a nové vlny strachu. Z něho vznikají další záporná opatření a všeobecné neštěstí. Bylo by dobré, aby si to lidé vysokých duchovních kvalit uvědomili a jednali tak, aby zlo přestávalo.

Z vysokého duchovního hlediska má Lao-c' pravdu, že člověk vycházející z tao považuje nerozumné počínání lidí duševně méně vyvinutých za zbytečné přání a marné počínání. Ale lidský život by se měl rozdělit do tří údobí. Údobí mladosti, údobí dospělosti a údobí zralého věku nebo stáří. – V prvním údobí by měli lidé být připravováni do života. V druhém údobí konat světské povinnosti s ohledem na dobré soužití, podmíněné ušlechtilou mravností. V třetím údobí by měl každý usilovat o to, aby jeho životní aktivita ustala a on ve ztotožnění s absolutnem nebo jeho kvalitami zakončil šťastně svůj život bez ohledu na osobní pohodlí a tzv. štěstí. Ale, jak na jiném místě říká Lao-c', na světě se řád dosud neustanovil. Proto existují mladí asketi a staří ctižádostivci, kteří si počínají, jako kdyby neměli nikdy zemřít. A zlo potlačuje všechno dobré, nenávist a ctižádost vlečou svět na okrajích válek a do toho všeho hřmí pozouny zla propagandu, vše zkreslující poučení a informace. Spěje takovýto svět ku štěstí, jak to tak často slyšíme?

XXV

Zde je ta věc, která vznikla ve zmatku, která se zrodila dříve než nebe a země! Ó klidná! Ó prázdná! Stojí osaměle a nemění se. Všude působí a není vydávána nebezpečí (zničení). Lze ji pokládat za látku země. Neznám její jméno. Když ji označuji znakem, nazývám ji tao. Když ji libovolně jmenuji, říkám jí veliká. Veliká – nazývá se přechodná. Přechodná – nazývá se daleká. Daleká – nazývá se vracející se. Proto je veliké tao, veliké je nebe, veliká je země, veliký je i vládce. Ve vesmíru jsou čtyři velicí, mezi nimi je vládce.¹

Člověk se řídí zemí. Země se řídí nebem. Nebe se řídí tao a tao se řídí přirozeností.²

1. Tao je kvalita kosmu, z níž vzešlo všechno emanací. To je zřejmé oku, které je schopno proniknout svým viděním až na „dno“ vesmíru. Ale jen vztah tao k stvoření ukazuje na jeho souvislost se stvořením. Nedá se totiž vypožorovat žádný jeho pohyb, který je nezbytný, aby vznikly emise sil nebo substancí, které se v dalším postupu mění v přírodu identifikovatelnou smysly. Přesto však zřec, který proniká až k centru kosmu, pozoruje dobře, jak tao a příroda jsou v přímé souvislosti. Ostatně tao je obsaženo ve všem. V každé smyslové věci, v nekonečných prostorách, v duševních stavech, v silových kvantech atd. Odpovídá dobře „poli“, které

našla fyzika. Pouze tím se liší, že je potenciálně životné; jeho skrytá životnost se projevuje v živé buňce a dále ve tvorech. Tak je tao tím nejvyšším, co lze nalézt ve vesmíru, a ten, kdo je nalezne, nalézá kosmického vládce s božími atributy, i když to nejsou atributy Boha – Stvořitele. Není v něm totiž stopy po uplatňování vůle; vše z něho vzchází emančním procesem a ono samo zůstává pak dále „celé“. Kdo je nalezne, dosáhne duševního pokoje, jeho tužby jsou splněny, jeho hledání ve světě skončeno, jeho přání po životě zmizí.

2. Prostý člověk je tvor pozemský. Je však pozvedán ve vývoji, neboť země absorbuje duchovní emanace prostoru, v němž existuje. Tyto duchovní emanace tvoří komplex, který můžeme označit jako nebe, tj. centrum vyzařující duchovní kvality. A toto nebe je v přímém vztahu k centru kosmu, fyzikálnímu poli, jehož kvalita je nadnebeská, protože se v ní neobjevují žádné vzruchy, které ve světech nejnižších kategorií jsou utrpením, v lidském světě směsí utrpení a radosti a tu a tam i blaženosti a v nebesích jen radostí a blažeností. Tao samo, o němž Lao-c' říká, že se řídí přirozeností, se pouze v sobě buď otřásá a tím dává vznik emisím, nebo vlní a tím dává vzniknout jiným fyzikálním a smyslovým kategoriím. V tomto případě totiž nelze slovo přirozenost chápat jako soubor popudových momentů, které známe z našeho světa, světa jevů a bytostí. Tyto popudy jsou totiž podmíněny silami působícími zvenčí;

tao jednak rozpadající se jevy absorbuje, jednak vyzařuje – mezi momentem absorpce a výronu nelze v tao nalézt přímý vztah jako mezi působením přírody a popudem bytosti.

XXVI

Těžké je základem lehkého. Klid převládá v pohybu. Proto je moudrý člověk činný celý den a nevzdává se namáhavé práce. Ačkoli chová skvělou naději, je naprosto spokojen. Nadarmo pán, který má deset tisíc vozů a zabývá se sebou, patří tak lehkomyslně na svět. Lehkomyslnost jej ničí již v základu, jeho chvat vede ke ztrátě opory.

Všechna hmota je prostoupena polem a jen ve fyzikálním poli nacházíme víry korpuskulárních kvant, které tvoří nám známý „pevný“ (hmotný) svět. Tak daleko tedy může vniknout poznání člověka, používajícího dobře analyzující mysli. A poznání tohoto druhu vede k poznatku, že činnost tvoří most mezi konečným stavem nečinnosti (duševní pasivity) a rovnovážným stavem nad protiklady, jímž je tao. Když se pak tao dostane do dosahu vnímání mudrce, je si vědom, že obrací-li všechny duševní síly a tendence k němu, bude jeho stav moci realizovat. To je jeho skvělou nadějí. Jenže spěchat nesmí. V nervosních stavech pocházejících ze spěchu kvalita tao mizí z dohledu. A proto se snaží být spokojen. Když

je spokojen, tao se vynořuje před jeho očima, a to úměrně k hloubce jeho spokojenosti (klidu). Tak dospěje ke snaze vystupňovat spokojenost (klid) na nejvyšší míru; potom poznává, že vyvrcholení spokojenosti a klidu je dosažením a realizací stavu tao. Lidé, kteří nemají zkušenost mudrců, usilují také o dosažení stavu tao. Domnívají se však, že k němu dospějí rozšiřováním majetku a moci. S tímto rozšiřováním však souvisí těkavost, která tento stav stále více oddaluje; takový člověk postupně přechází do stavu touhy získat a mít co nejvíce zevních věcí, a když se mu to podaří, stav tao zmizí z jeho dohledu úplně. Pak se stane smyslem jeho života získávat zevní věci a vnitřní život s kontakty k nejvyšším kvalitám kosmu úplně zaniknou. Tak počátky určité životní cesty vyústí v konkrétní dobré nebo zlé vyústění.

XXVII

Kdo umí chodit, nezanechává stopy. Kdo umí mluvit, nedopouští se chyb. Kdo umí počítat, nepoužívá počítadla. Kdo umí zavírat dveře, neužívá závary a zavírá je tak pevně, že je nelze otevřít. Kdo umí zavazovat uzly, neužívá provazu, a přece zavazuje tak pevně, že je nelze rozvázat. Proto moudrý člověk dovede neustále zachraňovat lidi a neopouští je. Protože umí bytosti vždy ochránit, neopouští je. Toto se nazývá hlubokou osvíceností. Proto je ctnost

učitelem nedobrých a nedobří – jsou její oporou. Jestliže si (nedobří) neváží svého učitele a ctnost nemiluje svoji oporu, pak jsou (ve skutečnosti), i když (se považují) za rozumné, pohrouženi v slepotu. A to je právě to nejvážnější a nejhlubší.

Toto jsou ryze mystické příklady. Putování beze stop se vztahuje na postup moudrých, kteří na každém kroku, který znamená moment činnosti, vyhlazují své já. Za takových okolností moment činu nezanechává žádný vír, který je fyzikálním uzlem v prostoru mysli, citu nebo duševního napětí. A to je chůze bez zanechávání stop. – Mluvení je další mystický činitel, jehož mudrc užívá tak, že nevyvolává žádné srážky prostřednictvím odhalených rozporů v názorech. Ale i tak je možno vykonat dobro. Mudrc v souladu se souborem lepších tendencí člověka, s nímž jedná, zdůrazňuje to, co vede k jeho dobru a k osvětlení. – Mystický charakter počítání je ve schopnosti uhodnout smysl a dosahy stavů okamžiku a vyvozovat z toho závěry. V tom je také podstata jasnozření. – Mystický smysl zavírání dveří je ve schopnosti likvidovat stále se obnovující projevy jáství. Vykonáte-li tedy např. čin a vložíte do něho energii, což je projevem jáství, a pak hned projev jáství potlačíte, vytvoříte zábrany, aby došlo k odezvě činu buď ve vás samých, nebo v okolnostech života. – Mudrc ale může také uvádět do kontaktu emanace životních sil jedinců, které vznikají činností, a tak vytvářet mezi nimi vztahy, k nimž by

nikdy nemohlo dojít. A to je uvazování uzlů, které nelze rozvázat.

Těmito schopnostmi a poznáním motivovanou činností může mudrc působit ve světě lidí k jejich dobru; když pozná, že tak může činit s úspěchem, stane se přítelem lidí se sklonem nikdy je neopustit. Když je takto činný, dá se to považovat za výsledek vysokého stupně osvícenosti. Vytvářejí se dobré příklady a mravně méně vyvinutí lidé se z nich začnou učit.

Kdyby se však stalo, že by mudrc nepochopil úlohu, již mu ukládá moudrost a poznání, pak by příklady nevytvářel a ostatní lidé by si z něho poučení nevzali. To je mravní defekt, který je v přímém vztahu s nevědomostí, duševní slepotou. Takový mudrc tedy není mudrcem a také není schopen dělat dobro, ale jistě koná zlo.

XXVIII

Kdo si je vědom své statečnosti, avšak zachovává skromnost, ten se stává (podobně) jako horský potok (hlavním) v zemi. Kdo se stal hlavním v zemi, neopouští stálé te a vrací se do stavu nemluvněte. Kdo zná sváteční, ale zachovává pro sebe všední, stává se příkladem pro všechny. Kdo se stal příkladem pro všechny, neliší se od stálého te a vrací se k bezpočátečnímu. Kdo si je vědom své slávy, avšak zůstane v skrytu, stane se hlavním v zemi. Kdo se

stal hlavním v zemi, dosahuje dokonalosti ve stálém te a vrací se k přirozenosti. Když se přirozenost rozpadá, proměňuje se v prostředek, s jehož pomocí se moudrý stane vůdcem a jeho veliký řád se nebortí.

Velká odvaha, kterou člověk ovládá tak, že neplýtvá silami, ale je klidný a tichý, kondenzuje obvyklé vyzařování energie; tato energie pak působí jako magnetismus, jehož působením se člověk postupně stále více uplatňuje ve světě. A když člověk dále zachovává naprostý bytostný klid a umírněnost (tichost), obrací nakonec tendenci elektromagnetického vyzařování své bytosti do sebe sama, do centra své bytosti; tím dospěje k vnitřní proměně, která ho činí nevinným. Vysoké napětí životních sil a nevinnost přetváří člověka takřka v božskou bytost. Prožitek božskosti však nesmí nikoho vést k tomu, aby to dal najevo. Podle vysoké mravouky má člověk při neproměnném stavu povznesení (duševního) nechat svou mysl pracovat ve sféře prostých fakt života; pak bude tím, kdo přenáší božské stavy (životy) a psychologických výšin na zemi. Pak je jeho vysoká mravnost upevněna a vytváří (sama) cestu ke stavu realizovaného tao. A tao se nebude vzpouzet přenosu takto vyvolanému a připravovanému; jeho nositel je bude moci uplatňovat ve světě a bude tak buď přímo, nebo nepřímo zakládat nový řád na zemi.

XXIX

Kdyby se někdo chtěl násilím zmocnit země, vidím, že nedostihne svého cíle. Země se podobá tajuplné nádobě, jíž se nelze dotknout. Kdyby se (jí) někdo dotkl, setká se s nezdarem. Kdyby (ji) někdo uchopil, ztratil by ji.¹

Proto jedny bytosti jdou, druhé po nich následují; jedny rozkvétají, druhé usychají; jedny sílí, druhé slábnou; jedny se vytvářejí, druhé hynou. Moudrý člověk se proto zříká nesmírnosti, zamítá přepych a hýřivost.²

1. Zdánlivá moc techniky si vesmír nepodmaní. Udrolí pouze kousíčky jeho moci a pak bude muset doznat svou malost a bezmocnost. To však propaganda nikomu nepoví. Je v tom totiž trochu demagogie, která vždy bude chtít poukazovat na rozdíl mezi člověkem a člověkem, aby vláda zůstala v rukách jedněch a poslušnost v druhých. A kdyby se snad někdo na základě vrozených sklonů chtěl zmocnit tajemství a tím i moci přírody, bude své názory o takových možnostech muset stále měnit. Až nakonec bude muset doznat, že není možné takového cíle dosáhnout. Proto nejpřednější vědci kloní hlavy před majestátem kosmu a začínají věřit v Boha, jehož nacházejí v pozadí kosmického řádu, řádu v tvorbě.

2. Moc kosmu si tedy vynucuje přirozený běh věcí: vznik věci, její rozvoj a zánik. A moudrý člověk

z toho vyvozuje, že příliš samozřejmému chodu věcí může bránit správnou mentální introverzí, tedy takovou introverzí, při níž má vědomí dosti velký rozsah pro vidění a vnímavost a již prohlubuje vzdáním se majetku, který mysl rozptyluje. Když to dokáže, prožije realizaci stavu tao a tím se stane absolutním vítězem nad světem.

XXX

Kdo slouží hlavě lidu prostřednictvím tao, nepodrobuje si jiné země silou vojska, neboť toto se může obrátit proti němu. Kde meškalo vojsko, tam roste trní a bodláčí. Po velkých válkách nastávají hladová léta.¹

Zdatný (vojevůdce) vítězí a na tom ustává a neodvažuje se uskutečňovat násilí. Vítězí, avšak sebe neoslavuje. Vítězí, avšak nenapadá. Vítězí, avšak nepyšní se. Vítězí proto, že je k tomu nucen. Vítězí, avšak není výbojný.²

Když bytost plná sil zestárne, nazývá se to nepřítomností tao. Kdo nezachovává tao, zahyne předčasně.³

1. Žádný člověk, který poznal tao a řídí se jeho rozvojem a uplatňováním v životě, nebude válčit, i když bude velitelem armád. To proto, že ví, že každá válka přináší zlo bezprostředně i potom. Na druhé

straně však takový člověk není fatalista, a proto na místě velitele armád jistě na útok nepřítele odpoví dobrou obranou. Když dosáhne vítězství v obraně, ustane v boji, nebude-li nucen pronásledovat nepřítele do jeho země. Potom se bude snažit uvést věci do dřívějšího stavu.

2. U režimů, kde vladaři cítí permanentní potřebu stále sebe oslavovat, vidíme všechno jiné než toto. Když zvítězí, musí trestat, aby ukájel nejnižší pudy nejelementárnějších členů svého lidu, musí se oslavovat, musí sebe chválit a nepřítele napadat, musí sebe vyvyšovat a často dospěje i k tomu, že chce své válečné štěstí pokoušet dál. A když je nucen válčit, protože je napaden, činí tak z pudu sebezáchovy a nikoli proto, aby obhájil vše dobré.

3. Kdo není spjat s tao, propadá snadno nekonečné řadě neukojitelných tužeb, které ho podněcují k duševní i fyzické aktivitě až do stáří. Podle indické filozofie takoví lidé podléhají guně zvané radžas, která je vleče k činnosti bez zastávky až do smrti. Tím ovšem vytvářejí tendence nikdy neukončitelného chtění, které vede bytost k pádům a neštěstí, přičemž se řetěz smrtí a znovuvtělování natahuje do nekonečna. Přítomnost tao ve vědomí naopak vede k postupnému prohlubování vnitřní spokojenosti a klidu a to nedává předpoklady k opakujícím se výslehm přání po životě. Tak se řetěz smrtí a znovuvtělování zakončuje a člověk dosáhne vykoupení ze strastí života strastmi plného.

XXXI

Dobré vojsko je prostředek (rodící) neštěstí. Všechny bytosti je nenávidí. Proto ho nepoužívá člověk, který se řídí tao.¹

V době míru dává šlechetný přednost úctě a násilí užívá za války. Vojsko – to je nástroj neštěstí, není nástrojem ničeho ušlechtilého. Používá ho pouze tehdy, když je přinucen. Hlavní spočívá v tom, aby zachoval klid a aby se v případě vítězství nepokrýval slávou. Pokrývat se slávou vítězství znamená radovat se z vraždění lidí. Kdo se raduje z vraždění lidí, nemůže získat v zemi přízeň. Šťěstí vyrůstá z úcty a neštěstí vzniká z násilí.²

Zleva jsou seřazeni velitelé křídel vojska, zprava stojí vojevůdce. Říká se, že je nutno je uvítat pohřebním obřadem. Když je mnoho lidí ubíjeno, je nutno nad tím hořce zaplakat. Vítězství je třeba poznamenat pohřebním obřadem.³

1. Všiml jsem si již, že každý diktátor věnuje největší péči pouze armádě. To znamená, že se nikdy neřídí hodnotami tao. Ale diktátor miluje moc, a proto si přivlastňuje moudrost, různé znalosti, slávu a všechno to, čeho by měl takový vladař nechat, aby lépe řešil problémy svého lidu. Jenže tyto problémy mu jsou cizí. Tvoří vládu pro vládu a tím odděluje vládnoucí skupinu od národa. Tak ztrácí přehled o lidstvu a řítí se do neštěstí, do

něhož strhuje své poddané. – V tomto směru lidstvo vlastně od středověku vůbec nepokročilo. Jevy v tomto ohledu jsou stále stejné. A lidu se vykládá o mohutném pokroku společenského uspořádání.

2. Nectnosti se maskují. Proto kdyby byl některý vojevůdce mudrcem, který zná tao, choulil by se do sebe v hrůze, kdyby si musel uvědomit, že jeho vítězství bylo vykoupeno nepředstavitelným utrpením národů. Ale to se zpravidla nezjišťuje. Protože sám jiným nepodřezává krky, cítí se čist a hoden slávy. A tak se vojevůdci potýkají pomocí davů vojsk a národy trpí a krvácejí; za to ještě musí platit další daně, aby vyzbrojily nové armády jako metly na sebe samé. – Pronikne někdy k mozkům vladařů osvícení, které touží vyloučit zbytečná utrpení? Zatím jde vždy jen o vystupňování jejich slávy. A utrpení národů není ani slyšeno ani cítěno.

3. Jiná je mravnost Lao-c', jiná běžných lidí. Proto jsme slyšeli pochody i dělové salvy na oslavu různých vítězství ve válce. A když už válka přestala, máme se radovat z toho, když při oslavách toho nebo onoho vidíme prostředky schopné zabíjet ve větším rozsahu. Je za tím vším myšlení sledující mír, nebo válku? Nemůžeme přece myslet na mír, když halasně vytrubujeme do světa, že tento nebo jiný válečný prostředek zabije tisícinásobek lidí, než jich zabily prostředky dřívější. Tedy: nezešílely-li národy, zešíleli jistě vladaři, kteří myslí na konečné vítězství nad světem.

XXXII

Tao je věčné a nemá jméno. Třeba je to malá podstata, nikdo na světě si je nemůže podrobit. Jsou-li urození a vládci s to řídit se jím, pak budou všechny bytosti spokojeny. Tehdy nebe a země souhlasně splynou, nastane štěstí a blaho a lid se upokojí bez příkazů.¹

Při ustanovení řádu se objevují jména. Je nutno znát hranici vzniku jmen. Znat hranici skýtá možnost vyhnout se nebezpečí.²

Tao, které je ve světě, se podobá horským potokům, jež tekou do řek a moří.³

1. Z kvalit tao plyne pokoj a mír, který se rozprostírá na všechno. Proto by vládci, řídící se tao, mohli působit k dobru celého světa. Neboť mír prýštíci z tao je jako příklad pro každého, kdo s člověkem, který je ve spojení s tao, přichází do styku.

2. Jména jsou vlastně symboly moci. Když se ustanovuje řád, vzniká rozdělení moci. Stanoví-li se hranice počtu těch, kdo mají moc, bude snadné zachovat pořádek a řád. Jinak se vytvoří podmínky pro revoluční snahy moc jedněm vzít a na jiné ji přenést.

3. Toto je tendence, která je vyvolána působením tao. To znamená, že nikdo, kdo zná a řídí se tao,

nebude nikdy směřovat k rozšiřování světské moci, ale k bezmeznému klidu a štěstí stavy osobní spásy. A když bude v čele lidí, povede tam i je k jejich dobru a naprostému uspokojení.

XXXIII

Ten, kdo zná lidi, je rozvážlivý. Kdo zná sebe, je osvícený. Kdo vítězí nad lidmi, je silný. Kdo vítězí nad sebou samým, je mocný. Kdo má dostatek, je bohatý.¹

Kdo pracuje s vytrvalostí, ovládá vůli. Kdo neztrácí svou přirozenost, je věčný. Kdo není zapomenut, ačkoli zemřel, je nesmrtelný.²

1. Působit navenek, ať v poznávání, nebo v činnosti, je vždycky kvalitativně nižší než působit do nitra nebo s ohledem na sebe. Empirické poznávání světa to samo dokazuje. Musí se postupovat od stupně ke stupni; posléze je možno poznat podstatu přírody ve tvůrčí zákonitosti a procesech. Poznávat sebe, což je ovšem možné jen pomocí soustředěně pozorující analytické mysli, vede přímo k poznání tvůrčí zákonitosti přírody. To se pak jeví v rozvoji moudrosti, neboť se tímto způsobem pozná přímo a bezprostředně i zákon karmy, formující všechen život každé bytosti.

Stejně tomu je s činností. – Kdo vyvíjí činnost, aby

si podrobil prostředí, v němž je, jistě se dopracuje silného vlivu na okolí. Ale kdo si podrobí sebe sama, ten je naprosto nezranitelný zvnějšku. Kromě toho poznává zákonitost dokonalého podrobování si věcí, které se ukáží být zrcadlením jeho samého, a to mu umožňuje vnější svět ovládnout mnohem dokonaleji než postupem vně sebe.

2. Podněcování sebe k vytrvalosti v nějaké činnosti nebo záměru jistě sílí vůli. Dokonce jí takovým způsobem nabývá i ten, komu se jí zrozením nedostalo. – Vědomí sebe sama u běžného člověka mizí a opět se vynořuje ve shodě s momenty, jaké významně mění současnou linii jeho životních osudů. Kdo se však stará o to, aby jeho vědomí o sobě samém bylo stále vypjaté, ten pozná, že našel klíč k překonání vlivu času. Posléze získá dojem, že nezanikne, ani když katastrofa smete všechno, co tvoří jak jeho samého, tak i rámec jeho životního prostředí. A podobně působí věrnost vlastní přirozenosti, pokud jde o základní linii jeho povahy a projevů, které z ní vyplývají. Takový člověk je vždy určitým způsobem geniální a má čáku na to, aby na něho lidé nezapomněli.

XXXIV

Veliké tao se všady rozlévá. Může být vpravo i vlevo. Jeho zásluhou se rodí všechny bytosti a neustávají (ve svém růstu). Vykonává hrdinské

činy, netouží však po slávě. Vychovává s láskou všechny bytosti a nestává se jejich pánem. Nikdy nemá vlastní přání, proto je můžeme nazvat malé (skromné). Všechny bytosti se k němu navracejí, nepohlíží však na sebe jako na pána. Lze je nazvat veliké. Stává se velkým, protože se nikdy za takové nepovažuje.

Tao, ačkoli je spíše skutečností kosmicko-fyzikální, bývá poznáváno každým, kdo pozorování orientuje na svou hmotnou bytost, jako pratvůrcí, veškeré skutečno rodící princip. Tao totiž působí vehementně na přírodu, aby se rozmnožovala a rozvíjela, a ona to ve skutečnosti pod tímto působením činí. Když stvořené dozraje pod působením životních zkušeností, pak tao přestává působit v roli podněcovatele životního rozmnožování a rozvoje a začne působit na rozvoji uklidnění a vzniku moudrosti. V tomto stavu stvořené poznává tao jako princip, na který je nutno se orientovat a v kontaktu na něj utlumit životní žízeň, až úplně zanikne. Když se to podaří, poznává bytost duchovně, duševně a v životních zkušenostech zralá, že tao je vlastně vším, co je, třebaže jen v určitém aspektu. Že tao je princip, který se jinak nemísí do stvoření, ačkoli je jeho strážcem, který působí, aby výsledným stavem rozvoje stvoření bylo zase ono samo a nikoli nějaký jiný zvláštní útvar. Proto je tao vlastně bodem na kružnici vývoje a rozvoje přírody a věcí a jakožto bod je centrem, jemuž přísluší název jak univerzum, tak i věčnost.

XXXV

K tomu, kdo představuje veliký obraz (tao), přichází všechen lid. Lidé přicházejí a on jim neubližuje. Přináší jim mír, klid, hudbu a pokrm. I poutník se u něho zastaví.¹

Když tao splyne s úst, je mdlé, bez chuti. Je neviditelné a nelze je slyšet. V činnosti je nevyčerpatelné.²

1. Kdo v sobě realizuje kvality tao, budí velkou příchýlnost u lidí klonících se k dobru. A tak tomu je u skutečně prostých lidí. Ale od doby Lao-c' se i prostí lidé pokazili. Proto nyní bývá ten, kdo realizuje kvality tao, nenáviděn bez jakékoli zevní příčiny, často právě nejvíce lidmi na nejnižším stupni společenského žebříčku. Takoví lidé totiž nejvíce poctíují své instinkty a věří jim, a proto člověka s vyvinutým tao opravdově nenávidí. Jiným je takový člověk nepohodlný a nedovedou se s ním jinak vypořádat, než když ho nějakým způsobem likvidují. Kdo v sobě nosí výrazně se projevující tao, se to dovídá z životní praxe. Proto se někdy uchyluje k ochraně, kterou nachází v tzv. pokrývání se tamasem. Právě tamas je kvalita, kterou lidé na nižším stupni mravnosti a vyzrálosti na poli životních zkušeností milují, a proto je „pokrývání se tamasem“ neobyčejně účinné. Ovšem z vyššího hlediska by této schopnosti neměl člověk používat. Je v tom skryto nebezpečí,

že bude obhajovat svou zevní existenci a vrátí se tak na začátek duchovní cesty (k realizaci tao), kde se situace snadno obrací k tomu, že opět bude nastoupena cesta světského člověka, na níž se člověk realizaci tao vzdaluje. Proto ti, kdo příliš úzkostlivě nekontrolovali procesy, spjaté s vývojem k realizaci kvalit tao, byli povětšinou zabiti světskými lidmi, kteří k nim vzhledem k postupující jeho realizaci vzplanuli nenávistí a posílali nenáviděné na smrt.

Dosáhne-li realizace kvalit tao člověk výše společensky postavený, může ostatním lidem velmi pomoci; nejvýše společensky postavený člověk může pod vlivem kvalit tao zavést ve státě řád vysoké a všeobecně prospěšné spravedlnosti. Tak to např. učinil indický císař Ašóka.

2. Zpřístupnit tao a jeho kvality pochopení lidem, kteří je neznají z vlastní zkušenosti, je takřka nemožné; v celém rozsahu jeho kvalit absolutně nemožné. Jak by totiž bylo možné zpřístupnit pochopení kvality něčeho, co je až nadsmyslově klidné a přece dává pohyb všemu? Mohlo by se snad říci: tao je jako zrcadlíci princip v bytí, který umožňuje jak vnímání, tak i mrak tvůrčího procesu, který tento princip zahaluje svou agresivní aktivitou.

XXXVI

Co je potlačováno, šíří se. Co je oslabováno, sílí. Co je ničeno, rozkvétá. Kdo chce něco druhému odejmout, jistě ztratí svoje. Vše to se nazývá těžko pochopitelné. Křehké přemáhá tvrdé, slabý vítězí nad silnými. Ryba nemůže opustit hlubinu. Ostrou zbraň nelze ukazovat ve státě lidem.

Tao je ve stadiu vývoje a rozvoje tvorů i fyzikálních jevů slabé, protože je potlačováno jejich vehementním úsilím o zachování vlastní existence. Protože však zachovává svou kvalitu po celou dobu „vývojové bouře“ tvorů a jevů, změni tendence jejich jádra, které má povahu intelektu, a pak již tvorové a jevy nastoupí cestu rozvoje tao. Tak je tao strážcem všeho stvoření, které se zdá být jeho emanací; posléze je vtáhne v sebe jako kvalitu totožnou se sebou.

To je ono vznikání, trvání a zanikání kosmických kategorií a jevů; cesta jejich rozvoje a vývoje, kdy dochází k jejich odlišení, jsou jen perturbace, které se udávají v mezích základní linie, omezené výstupem stavu a opětným vstupem do tao.

XXXVII

Tao stále uskutečňuje nečinnost, není však nic, co by nekonalo. Jestliže je budou urození a vládci za-

chovávat, pak se všechny bytosti budou samy měnit. Když se těm, kteří se mění, zachce být činnými, pak já je budu potlačovat prostým bytím, jež nemá jméno. Nemající jméno – prosté bytí – nevyžaduje nic pro sebe. Nejsou-li přání, přináší to klid a tehdy se pořádek na světě sám ustaví.

Pravé sebevědomí „krále z boží milosti“ je projev tao ve stvořeném světě. Když se toto sebevědomí nevybízí ve vládě zvůle, stává se příkladem pro poddané. Mezi lidem se objevuje dobročinnost; dobro začne potlačovat zlovůli a na světě se začne žít lépe. Ale Lao-c’ je duchovně osvícený mudrc. Ví, že i dobročinnost, která se stává samoúčelnou, není správná, protože vyvolává reakci opaku, zla. Proto poukazuje na vyšší stupeň vývoje, kde se dobro spojuje s vyrovnaností a tedy nečinností, resp. absolutně nesobeckou činností. To vede ke klidu, který navenek vyvolává hlubokou spořádanost ve společnosti. A to je nejzazší výsledek vypjatého projevu tao.

ČÁST DRUHÁ

XXXVIII

Protože člověk s vyšším te nekoná dobré skutky, je ctnostný; protože člověk s nižším te nezanechává za sebou dobré skutky, není ctnostný; člověk s vyšším te je nečinný a působí nečinností; člověk s nižším te je činný a působí s námahou; člověk „vyšší lidskosti“ je činný a jeho činnost se uskutečňuje v nečinnosti; člověk „vyšší spravedlnosti“ je činný a působí s námahou; člověk „vyšší úcty“ je činný a nikdo mu neodpovídá. Tehdy nutí lidi k úctě. Proto se „ctnost“ objevuje pouze po ztrátě tao, „lidskost“ po ztrátě ctnosti, „spravedlnost“ po ztrátě lidskosti, „úcta“ po ztrátě spravedlnosti.

„Úcta“ je příznakem malé důvěry a oddanosti. Je počátkem zmatku.¹

Vnější podoba je květem tao, počátek nevědomosti. Proto velký člověk vyjímá podstatné a pomíjí nicotné. Bere plod a odhazuje jeho květ. Dává přednost prvnímu a zřeká se druhého.²

1. Te je ctnost vždy ve dvojitěm aspektu. Vyšším aspektem te je sebevědomí, vyplývající z realizace

a trvalé přítomnosti tao. Nižším aspektem te je formální mravnost se všemi společenskými ohledy a především s ohledy na dobrou pověst. Proto lidi s vyšším te lze rozpoznat od lidí s nižším te. První jsou totiž klidní a nevzrušitelní, protože přítomnost nebo zřetelnost tao jim dává jistotu, že žijí v dobru. Proti tomu druzí jsou stále puzeni k tomu, aby něco činili jednak s ohledem na osobní prospěch, jednak s ohledem na svou dobrou pověst. Snaží se uplatnit ve věcech spravedlnosti a chtějí za to být ctěni. Není-li však přítomno tao, lidé nenacházejí důvodu ctít je. Proto klesají dál a podle možnosti si úctu vynucují. A potom začíná být situace nepřehledná. Jsme nuceni ctít ty, kdo mají moc, protože to je jejich ctižádost. A tuto úctu si vynucují i rafinovaně formulovanými zákony. – To je v lidském světě největším vzdálením se tao. Život se zakládá na formalitách a věčný duchovní podklad mu chybí. Lidé stále více zpovrchňují a vzniká nebezpečí, že svou mravní a duchovní bezcennost budou muset zaplatit nejhoršími strastmi všeho druhu – válkami, nenávisť, vzájemným ubližováním apod.

2. Nevědomost se má ke tvaru jako tíže k hmotě nebo hmota k tíži. Proto je možno hledat moudrost pouze v bezbřehém uvědomování. Ale kdo k takovému uvědomování dospívá? – Pouze ten, kdo překoná chtíče, které tak mocně zužují vědomí.

Je učební osnovou dosud tajných duchovních nauk, aby člověk překonal stanovisko tvora, jaký

se orientuje jenom na předměty smyslových chtíčů; aby tím vyprostil své vědomí z přesvědčení a zaujatostí, které jsou nerozlučně spjaty s vědomím orientovaným do světa smyslových tvarů. Pak již vědomí (a dokonce i uvědomování) začne vystupovat z obvyklých hranic a dotkne se oblasti nadsmyslové, odkud eviduje svět a dění již jen jako pozorovatel. A to je počátek moudrosti.

Moudrost již netrpí zaujatostmi, ba ani estétstvím. Mudrc obrací zřetel pouze k užitečnosti věcí, ale jeho měřítko užitečnosti jsou odlišná od běžných světských lidí. Jsou etická, protože mudrc má na mysli rozvoj dobré karmy a tendence k ní spočívají v umírňování žádostivosti na jedné straně a rozvoji všeobecného uklidnění bytosti na druhé straně. Proto je „praktičnost“ mudrců úplně jiná než praktičnost lidí světských. A přece je to praktičnost v pravém smyslu toho slova.

XXXIX

To jsou tedy ti, kteří odedávna jsou v jednotě. Jednota způsobila, že se rozjasnilo nebe, zpevnila země, duch zjemněl, údolí rozkvetlo a že se počaly rodit bytosti. Jednota způsobila, že se urození a vládci stávají ve světě vzorem. To činí jednota.

Není-li nebe jasné, propadá se; je-li země vratká, rozestupuje se; není-li duch bystrý, mizí; nekvetou-li údolí, mění se v poušť; jestliže se věci nerodí,

zanikají; nejsou-li urození a vládci příkladem šlechtnosti, budou svrženi.¹

*Z nevznešených vyrůstají vznešení, nízké je základem vysokého. Proto urození a vládci, kteří sami sebe vyvyšují, nemají pevné (postavení). To se děje proto, že nepovažují nevznešené za základ, z kterého vyrostli. To je však klamná cesta. Když rozebereme vůz, nic z něho nezůstane. Nelze být drahocenný jako jaspis, je třeba, abychom byli prostí jako kámen.*²

1. Lao-c' nazírá shodně s mystiky, že živé bytosti jsou první příčinou rozvoje přírody do jejích působných forem. Předpokládá, že přírodu stvořili bohové, bytosti duchovního světa, které se mentálními silami upínají na své nitro a vidí je jako plné jasu a absolutního klidu. Takové bytosti se stávají tvůrci zevních jevů, neboť tímto názorem vytvářejí jakési emise sil, kvanta, která se mění v přírodu s tendencí k jevům vegetabilním a animálním.

Nepředstavujme si, že tvůrcem jevů je pouze makrokosmos. Duchovní faktory, zvané bohové, a stejně tak lidé, jsou vlastně podsystémy makrokosmu. Pokud tyto podsystémy žijí pouze reflexivně, tj. se zájmem o splnění osobitých sklonů a tužeb, pak jsou jistě pouhými satelity jevů, jejichž „tíže“ se zvýšila sebevládou. Sebevládou, která se projevuje v nepoddajnosti vůči proměnám nebo rozvlákněním, k nimž dochází v psychické oblasti každého živého tvora. Právě tato nepoddajnost, která se musí

vyvinout v absolutní sebevládu, mění dráhy fyzikálních kvant, která změny vyvolávají; tato kvanta se tak dostávají do pohybu jako tvůrčí síly, které jsou nadto ovlivněny přirozenou obrazotvorností toho, kdo změnil jejich dráhu.

Lidé, kteří vnímají tao, takto působí jako centra emisí kvant (fyzikálních), ovlivněných vlastně jejich hypnoidními silami. Takovým způsobem se objevují v kosmu tvůrčí podsystémy a ty, jak soudí i Lao-c', vytvořily přírodu, která nás především zajímá, totiž přírodu vegetabilní. Na tom nic nemění skutečnost, že v linii tvoření nacházíme vegetabilní přírodu jako předcházející přírodě animální.

2. Jestliže jsme v předcházejícím mluvili o tvůrčím procesu, jak jej může poznat mystik, který kázní analyzující mysli poznal tento proces, nesmíme zapomenout na to, že i tento mystik se zpravidla vyvinul z běžného typu člověka. Takový tedy bývá původ mystiků a stejně tomu je i se šlechtou v prozaičtějším světě. I šlechta tkví svými kořeny v běžném lidství a právě toho si má být vědoma. Neboť čím by byli vládcové bez poddaných (rozebraný vůz)? – Na to však vládci zapomínají. Proto se mentálně od lidu odtrhují a tím v lidské společnosti vznikají věčné antagonismy: vládci proti lidu a lid proti vládcům. Za takových okolností se ovšem pořádek ve světě neustaví; vládnoucí lidé – zejména ve státech diktátorských – už nedokáží myslet v běžných lidských pojmech (kámen), ale pouze v pojmech mezinárodně

politických (jaspis). Proto je lidská společnost především v diktátorských státech nestabilní.

XL

Protiklad je činnost tao, slabost je vlastnost tao. Všechny věci ve světě povstávají z bytí, bytí se však rodí z nebytí.

Tao věci rozrušuje a připravuje k vstřebání. Ne-projevuje se však měřitelnou působivou silou. Proto se uvádí jako slabé. V každém případě však působí na hmotu rušivě, protože je univerzálním prázdňem, které vším prostupuje a toto vše na sebe upozorňuje.

Nebytí je nutné považovat za kosmický jev. Je to potenciálně tvůrčí kategorie kosmu, fyzikální faktor, který se může v místě kosmické prázdnoty „náhle“ manifestovat jako hvězdný oblak, z něhož pak vznikají další zvláštnosti světa jevů. – Tyto zvláštnosti jsou bytím. Bytí již pak plodí a rodí s tendencí k přetváření; po dlouhých dobách se primitivní formy přetvářejí ve formy vyspělejší, které se zase kvalitativně přibližují k tao, v němž zanikají jakožto v univerzu.

XLI

Moudrý člověk, který poznal tao, usiluje o jeho uskutečnění. Vzdělaný člověk, který poznal tao, hned je zachovává, hned je ztrácí. Nevzdělanec, který poznal tao, vydává je posměchu. Kdyby nebylo vydáváno posměchu, nejevilo by se tao. Je proto přísloví: kdo poznává tao, podobá se temnému^a; kdo vniká v tao, podobá se ustupujícím^b; kdo je na výši tao, podobá se zbloudilému^c; člověk vyšší ctnosti se podobá prostému^d; velký vzdělanec se podobá opovrženému^e; neomezená ctnost se podobá nedostatku ctnosti; rozšiřování ctnosti se podobá rozkrádání ctnosti^f; skutečná pravda se podobá nedostatku pravdy^g.¹

Velký čtverec nemá úhly; objemná nádoba se dlouho vyrábí; silný zvuk nelze uslyšet; velký tvar je bez tvaru.²

Tao je (před námi) skryto a nemá jméno. Avšak pomáhá (všem bytostem) a vede je k dokonalosti.³

1. Kdo je duchovně velmi vyvinut, váží si stavu, v němž nejvíce vystupuje rovnováha a duch není sžírán touhami; to je stav tao. Zato méně duchovně vyspělý člověk si tohoto stavu váží po určitou dobu, ale pak zase propadne světským touhám; v tu dobu mu tao mizí. Člověk duchovně nejméně vyvinutý zábleskům stavu tao nerozumí; když se v něm projeví, nikdy nezatouží žít stavy tao, protože mu připadá, že

jejich prožívání je závislé na mdlém rozumu. – Tao však takové není. Stavy z jeho projevu zvyšují do- stavující se kvalitu rozumu, neboť nepřítomnost za- slepující vášně poskytuje lepší vhled do věcí; úsudky pak bývají moudré, hluboké a situaci dobře osvětlu- jící.

K citovaným příslovím:

- a) Poznávání tao vede k mlčení, neboť zkušenost ukáže, že právě mlčení činí tao zřetelnějším; čím je tao zřetelnější, tím více člověk poznává nebeskou spravedlnost, která je jako božský strážce za vším děním. Člověk zpravidla žasne nad pozadím všeho dění na světě. Náhle po- chopí, že je moudré neplést se do ničeho a být nanejvýš opatrný v úsudcích; posléze dospěje k závěru, že nejvíce, co lze udělat pro dobro světa, je rozvinout dokonale stav tao.
- b) Jen po vnitřním ztichnutí se projeví tao. A ztichnutí je jako ústup, protože souvisí se ze- sílením světské nečinnosti, která je podmíněna likvidací nekompromisních chtíčů.
- c) Z absolutního hlediska vypadají všechny věci i dění úplně jinak než z hlediska běžného. To vede mudrce k jinak motivovaným činům. Ně- kdy se takové počínání zdá být tzv. zdravému rozumu jako pošetilé. Ale mudrc zná výsledek, k němuž dospěje. Proto je jeho pošetilost jenom zdánlivá.

- d) Čím je člověk ctnostnější (mravnější), tím více si uvědomuje, že se musí mentálně sžívat s lidmi nejprostšími. Těch je totiž nejvíce. Když to nečiní, vlastně se povyšuje, a proto již není ctnostný.
- e) Vysoké, avšak opravdové a nikoli školské vzdělání nutí člověka k tomu, aby si nic o sobě nemyslel. To ho vede ke snaze rozumět si s lidmi, to je dát i nejprostšímu člověku možnost vyjádřit před ním své názory. Z toho vzniká zdání, že je takový vzdělanec dětinský a že je ho často třeba brát s rezervou. Pravý vzdělanec, který rozhodně vyniká nad formálně vzdělanými lidmi, nikdy mravně neklesá, jako tak často klesají oni, protože se vždy cítí vysoce povzneseni nad všechny lidi. Ostatně to je úskalí akademické vzdělanosti.
- f) Nejvyšší ctnost člověku objasňuje smysl naléhavých nutností v životě. Proto moudrý člověk jedná přirozeně a budí tak dojem, že ctnostný není, protože se liší od extrémních moralistů; ti některé ctnosti přehánějí a tím ze skutečné ctnosti činí ctnost zdánlivou. Jenže lidé nemají v tomto ohledu správnou míru a pokládají jen přeexponované ctnosti za pravou ctnost. Tím se jim zdá, že přirozená, a proto nejvyšší ctnost, není ctností, nýbrž normálním způsobem života.

Když mudrc někoho zasvětil do pravé ctnosti a ten se jí začne řídit, lidé z uvedených důvodů dospívají k názoru, že toto zasvěcení člověka s přijatou pravou ctností o ctnost připravilo. Nevědí totiž, že pravá ctnost v člověku potlačuje a ničí rozpory, a stupňování zdánlivé ctnosti, která konflikty zvětšuje, pokládají za symbol rozvoje pravé ctnosti.

- g) Žijeme ve světě relativních pravd, jakýchsi společenských norem, neboť se nám zdá, že pravda souvisí s dobrem. Ve skutečnosti však pravda jevy pouze identifikuje. Vzhledem k tomu je ve světle pravdy pohled na svět drastický; světskému člověku se zdá, že pravda musí vždy potvrzovat jeho názor a především sloužit jeho zájmům. Skutečná pravda jeho názorům a zájmům často odporuje. Proto se domnívá, že skutečná pravda není pravda.

2. K poslední části věty: když si před sebe položíme vesmír, zdá se nám být bezmezný. Ve skutečnosti však je soustavou silokřivek, které vždy tvoří omezené prostory. Když tyto prostory klademe proti sobě, máme zase univerzum a – tak se pravdy o konečnosti nebo nekonečnosti vesmíru nedopátráme, ačkoli soustava silokřivek jasně napovídá, že vesmír je omezený. Pro lidské oči a zkušenost je však neo-
mezený.

3. O povaze tao se již hovořilo. Ale povězme znovu: tao je onou kvalitou, která se nám jeví jako prázdnota s tendencí vše vymezené absorbovat. A protože prázdnota je oblast nejvyšší svobody, vede tao všechno touto tendencí k svobodě.

XLII

*Tao rodí jedno, jedno rodí dvě, dvě rodí tři a tři – všechny bytosti. Všechny bytosti mají v sobě jin a jang, jsou plny čchi a tvoří soulad.*¹

*Lidé opovrhují těmi, kteří sami sebe vyvyšují a nazývají se vládci a urozenými. Všechny bytosti sílí po oslabení a slábnou, jsou-li posíleny.*²

*Lidé šíří své učení. I já se tím zabývám. Násilníci a krutí neumírají přirozenou smrtí. Uvádím to jako příklad ve svém naučení.*³

1. Z prapůvodního všesvětového stavu vzchází variabilní popudy, tj. fyzikální kvanta, jež se rozpadají ve dva protikladné energetické jevy, vzhledem k faktoru času různých kategorií. Tyto jevy jsou prarodiči všech jevů, které se nám dnes jeví jako univerzum se všemi jeho vlastnostmi a rozvinutými kategoriemi.

Všichni tito činitelé mají v sobě potenciální tvůrčí energii, která dobře odpovídá makrokosmickému stavu, totiž aktivní agens na jedné straně a modelo-

vatelný faktor pasivní. První agens je korpuskulární, druhé vlnové. To je za první jin a za druhé jang; napětí mezi nimi je čchi. Toto čchi vytváří styčné momenty mezi oněmi dvěma. Tak je vytvářen soulad mezi jednotlivými jevy stvoření, ale i napětí mezi oběma, což je příčinou obnovující se nebo udržující individualizace jevů.

Data, získávaná z vědeckého pozorování jevů, nemohou nikdy vystopovat tvůrčí počátek kosmických jevů. Tato data registrují postupné změny stavů živé přírody, u člověka pak změny v psychické oblasti. Když zaměříme pozorování na vlastní psychu a její permanentní kontakty s tělem, pak se díváme na prapočáteční stavy tvoření. Tyto stavy v dimenzích prostoro – času umožňují identifikovat jak kladné tvůrčí činitele, kteří kreslí skutečno, tak i záporné činitele, kteří udržují v běhu času tyto kresby, a konečně též „prostor“, na jehož těle je možno tyto kresby provádět. Tak je mudrc vyzbrojen pro stopování tvůrčího procesu; ostrým a dobře abstrahovaným pozorováním se stává divákem tohoto procesu.

2. Pověřování zástupců lidu by mělo vzejít z převahy mravnosti a moudrosti pověřovaných. Takové osoby by měly být svým voličům nebo volitelům známé. Společenský život dneška to však neumožňuje z jednoduché příčiny – pro rozvrstvení lidí. Proto se ujal jiný způsob pověřování zástupců lidu: jsou většinou profesionální politikáři a svůj mandát

získávají demagogickými řečmi v přesvědčení, že každý musí nabízet něco takového, co nejvíce vyhovuje nadměrným a nesplnitelným žádostem jeho voličů. To samo je ovšem mravní defekt, který úzce souvisí s tím, že zástupce lidu pak v úřadě nebere přání voličů vůbec v úvahu a tak se postupně od nich izoluje. Později se tito tzv. zástupci lidu stávají izolovanou třídou, která dělá politiku, zatím co národy nesou břemena politikaření svých zástupců. A tu je začátek napětí mezi národy a jejich vládami. V kritických okamžicích dochází k revolučním jevům, jež ovšem stejně nemohou nic vyřešit, protože problém výběru zástupců lidu není vůbec dotčen. – Oslabovaný lid tedy zesílí a oslabení zástupci lidu zase získají na síle. Tedy nic než dění, při němž je stále někdo obětován a stále někdo jiné obětuje.

3. Lao-c' je tu velmi stručný. Uvádí, že si plně uvědomuje nespočetnost teorií, které lidi vyhlašují jako své učení tu méně hlasitě, tu zas hlasitěji, nebo s menší či větší možností jeho rozšiřování. On sám nakonec své učení zužuje na poučky, že se násilí a krutost nevyplácejí. Násilí a krutost se prosazuje vždycky, jakmile zástupci lidu netlumočí a neplní jeho přání, nýbrž mu vládnou. U demokratických vlád je to méně výrazné nebo sporadické, kdežto u diktatur velmi výrazné. Nemůže-li lid takovou vládu svrhnout, nenávidí ji alespoň. A vlády by si měly uvědomit, že takovýto stav není cesta k míru. Nebo je možné, že si to uvědomují, ale v zajetí svých

politických dogmat a pochybné morálky jdou dále cestou, o které mohou vědět, že je špatná. A dikta-tury existují od nepaměti. Císařské, královské, ne-šlechtické a teď dokonce i „lidové“. Proto není vý-hled na mír a spořádaný život. Lao-c' by si tedy mohl i dnes velmi stěžovat.

XLIII

Nejslabší vítězí na světě nad nejsilnějšími. Nebytí proniká všude. A nyní, proč vím, jaký je prospěch z nečinnosti. Není nic na světě, co by bylo možno srovnat s učením o mlčení a s prospěchem, jaký je z nečinnosti.

Nečinný je slabý. Ale když je nečinnost provázena tichým zahloubáním, v němž se člověk s ostře bdělým vědomím zaměřuje na procesy, odehrávající se v jeho bytosti, pak poznává. Takto získané poznání je Herkules ve světě mocí. Poznávající člověk, který je osvěcován postřehy niterného dění, má sílu změnit svět, jehož cesta je určena názory lidstva. Ty jsou velmi snadno ovlivnitelné pevnou a stabilně udržovanou myšlenkou jednotlivce. Takový jedinec je neviditelný a neuchopitelný revolucionář, kterého často vlády cítí, jehož však nemohou postihnout exekutivní mocí.

Než katolictví, nakloněné císařství, ztratilo svou moc i říši, byla tu takováto revoluce. Je možné, že

začala jedincem, ale rozhodně pokračovala tichou vzpourou názorů lidí, kteří se vymanili z uniformity názorů, jakou zavedlo císařství, byť se i tyto názory vyvíjely. Tak se připravovala půda pro změnu poměrů. Jenže tuto revoluci nedělali mudrci, nýbrž nespokojenci. Proto nevznikl „nový šťastný svět“, byly jen vyměněny stráže moci. A ty zase proti sobě vyvolaly revolucionáře, kteří přivedou na scénu nový svět se stejnými nedostatky. Proč? – Svět nesmí být tvořen chtíčem, nýbrž moudrostí. Zatím chtíče zatlačují moudrost do pozadí a moudří poznávají, že je lépe realizovat „vyvanutí“ (spásu) než se míchat do čarodějné kuchyně světa; v ní se stejně nic jiného „neuvaří“ než konglomerát potlačujícího aparátu a potlačovaného lidstva. Nebo se snad od středověku něco změnilo? Despotismus se prosazuje pouze jinými prostředky. A lidé skutečně trpí a stráže moci jim to utrpení vkládají na bedra. Tedy nic nového pod sluncem.

XLIV

Co je nám bližší – sláva nebo život? Co je dražší – život nebo bohatství? Co tíže přežijeme – nabytí nebo ztrátu? Kdo mnoho šetří, utrpí velké ztráty. Kdo mnoho hromadí, utrpí velké škody. Kdo zná míru, nesetká se s nezdarem. Kdo zná hranice, tomu nehrozí nebezpečí. Stává se věčným.

Kdo se snaží dosáhnout bohatství, cti a moci, musí počítat s tím, že se jeho pozice stane vratkou, na rozdíl od pozice, jakou má, když se udržuje na nižší nebo střední společenské úrovni. Ale je už lidskou vlastností snažit se došplhat nad všeobecnou společenskou úroveň. Jeden touží po moci, druhý po cti, třetí po bohatství. A když potom usiluje dosáhnout svého cíle, začne vytvářet nerovnováhu. Přispěje k vzniku buď ovládaných, nebo opovrhovaných, nebo chudých. Pokud tato nerovnováha nedosahuje kritických mezí, je všechno v pořádku. Neboť se nikdy nepodaří lidstvo nivelizovat. Proto je možno ctižádost ukájet, ale má to mít míru. To znamená, že moc má být ohraničena snahou pomáhat jiným, čest snahou přispívat k osvícení jiných a bohatství ke snaze řídit oběh směnných hodnot tak, aby to pomáhalo celku. Jinými slovy bohatý člověk by měl jiným tak pomáhat, aby si pak sami mohli pomoci. – Když se tím ctižádstiví lidé neřídí, vznikají společenské antagonismy, které zničí mír ve světě. Ostatně by mělo být nejvyšším cílem každé ctižádosti přispět své vnitřní přirozenosti k tomu, aby se mohla uvést do kontaktu s tao; přítomnost tao činí člověka věčným.

XLV

Veliká dokonalost se podobá nedokonalosti, její působení je nekonečné; veliká plnost se podobá prázd-

*notě, její působení je nevyčerpatelné. Veliká přímost se podobá křivosti; velký důvtip se podobá hlouposti; velký řečník se podobá koktavému.*¹

*Pohyb přemáhá chlad, klid přemáhá žár. Klid vytváří pořádek na světě.*²

1. Nejvyšší a nejnižší stavy jsou si velmi podobné. Např. nevzrušitelnost tupce a mudrce. Ovšem postoj obou je rozdílný. Tupec není schopen obsáhnout to, co by ho mělo podle obvyklých měřítek vzrušit, kdežto mudrc to překonává pochopením. Ale protože si obojí je podobné, běžný člověk není vždy s to jejich rozdílnost pochopit, leda když pečlivěji sleduje reakce obou na tutéž věc. Jenže běžný člověk se nad ničím příliš nezamýšlí. Je velmi těkavý a pozastavit se nad něčím považuje za ztrátu drahocenného času, jehož veskrze využívá k tomu, aby posloužil svým osobitým touhám. Proto mudrci bývají od lidu izolováni. Zpravidla však bývají jako v kraji ztracená studánka. Osvěžují moudrostí ty, kdo dospěli k momentu vnitřního a zkušenostního vývoje, kdy se již nad životem začnou zamýšlet. Mudrci takového člověka poznají a podle okolností ho poučí k jeho dobru. Tak se stávají užitečnými. Kdyby nebylo lidí dospívajících k momentu zamýšlení nad životem, mohli by mudrci propadat smrti, protože by byli zcela neužiteční světu.

2. Lidé i příroda jsou ovládáni třemi kvalitami.

Nehybností, pohybem a rovnováhou. Nehybnost (chlad) je nejnižší stav a je symbolizována tupostí (duševní). Vývojem je tento stav překonáván, až se přejde od nehybnosti k pohybu nebo činnosti (žár). Lidé ovládnutí touto kvalitou překonali lenost, která je tak výrazná u typů ovládnutých kvalitou nehybnosti. Ti lidé mají stále co na práci, ale jejich činnost je motivována z hlavní části tím, aby sloužili sobě, svým touhám. Když konečně pochopí, že pro přemíru nepřestávajících tužeb je lépe se takto motivované činnosti vyhnout, dospívají k třetímu stupni, kde působí kvalita rovnováhy. Na tomto stupni člověk poznává, že všechno běžné snažení je vlastně hemžením se na smetišti světa a že ho opravdu není třeba k tomu, aby šťastně žil. Tímto poznáním zakotví v klidu, který uděluje moudrost, protože podmiňuje vzrůst a vývoj nazírací vlohy, zvané zřec. Zřec je totožný s tao. Jeho projev v člověku působí konejšivě až za hranice osobnosti, která k jeho projevu dospěla; člověk s rozvinutým zřecem (tao) přispívá mnohým způsobem k vzniku pořádku na světě.

XLVI

Chová-li země tao, koně hnojí půdu; není-li v zemi tao, váleční koně se pasou na polích. Není většího neštěstí než neznat hranice své vášně a není většího nebezpečí než bažit po získání (bohatství). Kdo

se umí spokojit, bude vždy spokojen (se svým životem).

Nevládne-li ve státě lidu moudrost, ale bezuzdná chtivost moci, není možný mír. Podle stupně chtivosti těch, kdo vládnou, mohou občané státu nést břímě finančního zatížení, bídy nebo války. Válka sama je výsledkem nemírněného chtíce těch, kdo vládnou ve státě. – Proti těmto problémům vznikajícím z mravních hodnot vladařů existuje zdroj pokoje a štěstí (pokud štěstí existuje), pramenící ze spokojenosti každého občana ve státě. Lidé se však domnívají, že spokojenost musí být podmíněna splněním jejich tužeb. Ale není tomu tak. Předměty tužeb, ba i potřeby jsou zcela abstraktní pojmy. Hodnotíme-li velmi kriticky to, co jsou potřeby nebo předměty tužeb, pak poznáváme, že všechno může být redukováno na požadavek nasycení, ošacení a bydlení. S tím jistě souvisí rozvoj průmyslu, ale je otázka, zda je třeba i osobních automobilů; a jistě není třeba vojenských letadel, tanků, děl a dokonce ani orbitálních raket, leda toužíme-li druhého si podrobit. Ale tu již vzniká ďábelská paráda válečných prostředků, které musely být vynalezeny, protože touhy vládnoucích lidí nebyly omezovány. Lid za to musí platit bídou, potem a krví. Propaganda sype lidem písek do očí a pak jim pomáhá najít viníka všeho zlého. Víme však dobře: viník je v neomezovaných tužbách vládců, především těch nekontrolovaných lidem, tedy diktátorů.

XLVII

Mudrc poznává svět, aniž vyšel ze dveří. Aniž vyhlédl z okna, vidí přirozené tao. Čím dále jde, tím méně poznává. Proto moudrý člověk nevychází, avšak poznává. Jmenuje (věci), aniž je viděl. Aniž činí, tvoří.

Nejhlubší a nejkvalitnější poznání pramení ze sebezpozorování, které musí směřovat k bytosti duševně zcela uvolněné a nikoli v některých nebo mnohých směrech omezované. V naší vlastní bytosti totiž existují procesy, které jsou odrazem procesů v kterékoli bytosti, a proto poznat je a vyhodnotit znamená poznat a vyhodnotit dění ve světě.

Tato cesta k poznání je lidem nepochopitelná. Předpokládají, že poznání může vznikat pouze z pozorování vnějších jevů; přitom je psychologicky zcela jasné, že takové pozorování může informovat pouze o jevech jako faktech, nikoli o jejich vnitřních příčinách. Vnitřní příčiny jsou stopovatelné jen ve vlastní bytosti. Dokonalým sebezpozorováním můžeme odhalit mechanické, tj. karmické pohnutky, které vedou k činům, a velice dobré pozorování pronikne až k prapůvodům těchto pohybů a samozřejmě i činů. Člověk zjistí, že v jeho atavistické části bytí existují chtíce, které jsou příčinou pohybů v podvědomé části bytosti, a že tyto podvědomé pohnutky atakují vědomí, které se pak chápe myšlenky vykonat ten či onen čin. Když takový člověk

dále analyzuje svou bytost až v hlubinách podvědomí (kam začne pronikat stále se opakující snahou dobře sebe pozorovat), zjistí, že základna bytosti, v níž existují chtíce a odkud se pak vynořují i pohnutky, tkví vlastně ve fyzikální prázdnotě tao, které je vlastní nejen jeho bytosti, ale i celému kosmu. Pak pozná tao jako zrcadlící princip všeho dění a v této odrazové desce nachází nejen dění, tj. činy bytostí, ale i jejich pohnutky, které mohou být lidské, božské nebo démonické.

Tak aniž člověk vyjde ze dveří, může najít moment pohnutek, činů i kvalitu tao. Posléze se přesvědčí, že se všechny tři uplatňují všeobecně; v tomto momentu mu vzchází moudrost, která není omezena, ale vztahuje se na všechen svět, jeho bytosti a dění. Navíc pak zjistí, že tohoto pohledu do světa a života nelze vůbec nabýt tím, že by za poznáním šel do světa, protože v takovém případě je vyzbrojen pouze smyslovým viděním a to mu umožňuje vidět toliko masku a nikoli obsah jevů. Proto dokonalé sebepozorování je nejlepší prostředek k nabytí moudrosti, i když mu chybí akademický ráz.

XLVIII

Kdo se učí, zvětšuje každým dnem (své vědomosti). Kdo slouží tao, den ze dne zmenšuje (svá přání). Za neustálého omezování dospívá (člověk) k nečinnosti. Není nic, co by nečinila nečinnost. Proto se opano-

vání země uskutečňuje vždy v nečinnosti. Kdo činně zasahuje, není s to zmocnit se země.

V příboji fyzikálních vln přání tao mizí. Proto ten, kdo se chová tak, aby si tao nebo jeho kvality zpřítomnil ve vědomí, přání omezuje. Tak tao nabývá vlády a přání přestávají. Když přání přestávají, přestává i chtěním podněcovaná činnost. Není-li tu takové činnosti, považujeme to za nečinnost. Ale nečinnost nemusí vždy znamenat tupost. Pokud není tupá, pak může nečinnost být uplatňující se tvůrčí činností. Jenom takováto činnost umožňuje ovládat všechno, co Lao-c' nazývá zemí, ale co ve skutečnosti je případně jen naším vlastním tělem, případně hmotným světem. A této vlády nedosáhne nikdo, kdo se o to pokouší tím způsobem, že chce ovládnout činnost a nikoli přání. Činnost je totiž jako elektromotor v běhu, přání jako elektrický proud. Když jde o silný elektromotor, lze ho zadržet velikou silou, ale mechanismus se tím může poškodit. Když se přeruší přívod proudu, motor se sám zastaví.

XLIX

Mudrc nemá vlastní srdce. Jeho srdce se skládá ze srdcí lidu. Dobrým činím dobro a nedobřým též přeji dobro. To právě je ctnost, která se zrodila z te. Upřímným věřím a neupřímným též věřím. To právě je upřímnost, jež pramení z te. Moudrý člověk žije

*na světě klidně a do svého srdce ukládá mínění lidu.
Pohlíží na lid jako na své děti.*

Mudrc tedy nemyslí na sebe, ale zajímá se o potřeby ostatních. To vyplývá z toho, že poznává spjatost své bytosti se všemi živými tvory. Ví, že když se někdo zabývá úmyslem jiným ubližovat, ubližuje vlastně sobě, protože svou bytost naladuje pro zlo, které tak k němu nachází přístup. Pouze lidé zlí trpí. Nosí zlo v sobě a zlo je pronásleduje. Z toho se mudrc poučuje o tom, že je nezbytné konat dobro. Ale konání dobra skutky nelze klást na první místo. Především je nutno zaměstnat mysl a cítění dobrem, které se má přát všem bytostem. Tím dochází k přeladění bytosti na dobro a bytost se postupně stane řečištěm dobra. – Když se v bytosti nevynoří ani stopa zlého a dobro ve formě přání a spolucítění s druhými bytostmi neomezeně proudí, pak zlo již nemá k člověku vůbec přístup. Pokud se to nestane, může být i ten, kdo v sobě nosí pouze dobro, postihován zlem. Je prostě šrávakou (žákem) a jako šrávaka musí splácet karmické dluhy, které nyní vyplývají s doznívajícím naladěním na zlo. Stopa zla tedy stačí na to, aby se ve vhodných okamžicích zlo vzdulo a postihlo i toho, kdo se již od zla odvrátil.

Když se člověk od zla zcela odvrátí, rozvinulo se v něm te. Te bytost uchvacuje a nutí ji jít cestami dobra. Proto mudrc věří těm, kdo důvěru zasluhují, i těm, kteří ji nezasluhují. To však neznamená, že pravý mudrc bude podveden. Spíš se může stát, že

ten, kdo důvěry nezasluhuje, změní své stanovisko a přikloní se k pravdě. Takovéto zázraky „obrácení hříšníků“ se přiházívaly. Síla mudrcovy ctnosti vytváří oblast pravdy, jejímuž vlivu propadají především slabé nedůvěryhodné povahy, ale jindy i silné nedůvěryhodné povahy. Tak se může mudrc stát požehnáním pro lidskou společnost, i když jeho vliv je pro běžného člověka nezřetelný.

L

(Bytosti) se rodí a umírají. Z deseti lidí tři (spějí) k životu, z deseti – tři lidé k smrti. Z každých deseti ještě tři lidé umírají pro svoje skutky. Proč je tomu tak? To pramení z toho, že touží příliš po životě.

Doslechl jsem se, že ten, kdo umí opanovat život, nebojí se ani nosorožce ani tygra, když kráčí po zemi, nebojí se ozbrojených vojáků, jde-li do bitvy. Nosorožec nemá, kam by mu vpíchl svůj roh, tygr nemá, kam by mu zaťal své drápy, vojáci nemají, kam ho zasáhnout svým mečem. Proč je tomu tak? To pramení z toho, že pro něho není smrt.

Touha po životě skutečně člověku zkracuje život. Nutí ho činit opatření jak ho zachovat. Tím často zasahuje do života jiných lidí a oni k němu vzplacenou nenávistí, která někdy působí reálně, jindy jako kletba, která vytváří podmínky pro vznik neštěstí. To právě mudrc ví, a proto ze sebe vyhlazuje touhu

po životě. Když se mu ji podaří vyhladit, přestane jiným ubližovat; když jiným neubližuje, odsouvá od sebe veškeré nepřátelství, které ukracuje život. To je vlastně prostá a přirozená sugesce. Ježto v sobě nenosí touhu po životě a jeho mysl je proto plna míru, tlumí u druhých každý vznět, který by ho ohrožoval. Nosorožec zapomene být vznětlivý, tygr právě nemá hlad, když takový mudrc kráčí v jeho blízkosti, a zlo-syn v něm ani po pečlivém zkoumání nemůže najít nenávist, která má být potrestána. Dokonce ani život ničící síly kosmu (fyzikální) nenajdou v jeho bytosti záchytný bod, aby se mohly uplatnit. Je však nutno připomenout: ctnost nebažení po životě musí uzrát. Mudrc musí touhu po životě vyhladit nejen ze své mysli, ale vůbec z celé bytosti. Nesmí dovolit, aby tato touha zůstávala skryta kdesi v nějakých složkách jeho bytosti. Musí být této touhy zproštěn úplně. Na nižší úrovni se to jeví jako hluboká apatie ke každému předmětu, který je schopný vyvolat v lidech touhy, a na vyšší úrovni jako naprostý klid při různých životních nahodilostech, které se jiným jeví jako ohrožení života. Kdesi bylo řečeno: „Staří v klidu žili, v klidu umírali.“ A to právě byli nesmrtelní. Jak to? Zachovali si v dobrém stavu své denní vědomí až do posledního okamžiku života. V tomto životě tedy pro ně smrt nenastala. Smrt se vůbec nezmocní toho, kdo žije do posledního okamžiku života, neboť jistě překlene moment katastrofy, který nazýváme smrtí.

LI

Tao rodí (věci), te (je) vyživuje. Věci nabývají tvaru, tvary se naplňují. Proto není věci, která by nevyvyšovala tao a nevážíla si te. Tao je vznešené, te úctyhodné, protože nepřikazují, ale řídí se přirozeností.¹

Tao rodí (věci), te je vyživuje, pěstuje, vychovává, zdokonaluje, činí je zralými, opatruje je, zachovává. Tvořit, ale nepřisvojovat si, vytvářet, ale nechválit se a v postavení staršího nerozhodovat, to sluje nejhlubší te.²

1. Každá bytost potenciálně lne ke kvalitě tao, onomu stavu klidu, v němž pocit štěstí vyvěrá z vyrovnanosti. A protože tao vystupuje pouze v souvislosti s te, váží si každá bytost i te. Potenciálně. Na povrchu jsou lidé zaujati smyslovými věcmi, které působí na složku zvanou prahmat, to je vlastně atavistické cítění. Proto se orientují na jejich získávání a – v tomto ohni chtějí se tao i te stávají nezřetelnými. Teprve když člověk duchovně (karmicky, zkušenostně) dozrává, vznikají v něm neujasněné touhy po realizaci stavu duševní rovnováhy; později se dovídá, že je dosažitelný pouze zřeknutím se světa, tj. orientace na předměty, k nimž se upíná touha po smyslovém prožívání. Když dospěje tak daleko, že se světa skutečně zřekne, kvality tao se mu stanou blízkými; pak najednou pozná, že všechno světské

snažení, ať bylo podmíněno primitivními životními názory, nebo názory pokročilejšími, vyvěralo vlastně z toho, aby se člověk ke kvalitám tao přiblížil a uskutečnil je.

Poznání smyslu světského snažení se však už netýká pouze osoby, která se k tao přiblížila a pak je uskutečnila. Takový člověk pozná, že už překonal orientaci na svět, ať již zcela primitivní, nebo motivovanou vyššími zřeteli; že již prošel oběma stupni vývoje zkušeností, i když si třeba nevzpomíná, že jimi prošel v tomto životě. Tak dospěje k poznání reinkarnace, které vzniká z přímého poznání nebo je odvozeno ze zjištění, že zkušenosti primitivního stavu v něm dřímaly jako strusky dávných věků. Jejich bezprostřední vztah k jeho nynějšímu bytí je mu důkazem, že je získal přímo svým denním vědomím a že tyto zkušenosti jen zapadly do podvědomí s nějakou jeho zaniklou existencí. Poznání zákona reinkarnace proto není otázkou víry, ale postřehu každého, kdo dospěl k projevu kvalit tao vlastním snažením.

2. Mudrc je činný proto, že zjistil, že získal tělo prostřednictvím skutků nebo činnosti. Tělo získané tímto způsobem člověka zavazuje, aby byl činný. Neboť není-li činný, jeho existence se octne v demoličních tlacích; projeví se duševní úpadek, obtíže s tělem. A kdo dohlédne až za okamžik smrti, pozná, že nečinnost je cesta k rozpadu individuality, jemuž není vystaven nikdo, kdo je nezištně činný. Z tohoto

poznání vyvěrá snaha mudrce být intenzivně činný. Protože však poznává, že i činnost může být zatemňující, je činný naprosto nesobecky, tj. pro činnost samu. Taková činnost má úzký vztah k te, protože stejně jako zřikání se světa zvýrazňuje tao. Proto mudrc činností tao dosahuje, kdežto běžný člověk je ztrácí. Dosahovat tao je podmíněno přítomností te, ztráta tao je podmíněna nepřítomností te, čili přítomností sobectví v činnosti.

LII

Na zemi je počátek a ten je zemskou látkou. Až bude poznána matka, pak bude možno poznat i její děti. Jsou-li již známy její děti, pak je opět nutno rozpomenout se na matku. Tehdy nebude (člověk) do konce života v nebezpečí. Zanechá-li svých přání a osvobodí se od vášní, pak nebude do konce života unaven. Když povolí svým vášním a pohrouží se do svých záležitostí, nezachrání se (před bédami).¹

Vidět nejnepatrnější se nazývá jasností. Zachovávaní slabosti se nazývá mocí. Užíváme-li jeho záře, učiníme je (tao) opět jasným. Tehdy nestihne (člověka) do konce života neštěstí. To se nazývá zachovávání stálosti.²

1. Zemská látka je výraz pro prahmotu. Projevuje se ve formacích substancí, které jsou kategorií

fyzikálních kvant již spíše chemické povahy. Tedy cosi jako protoplasma, avšak rozptýlená v prostoru nebo v hmotách země. Z té vzniká všechno živé, totiž stejně vegetabilní jako animální. Proto se nazývá matkou. Přírodní útvary jsou její děti. Když za přírodou najdeme prahmotu, jsme již dost vyspělí, aby nám byla jasná činnost tao. Činnost, resp. emise tao, jsou mostem mezi tao a prahmotou. Kdo je přirozeným uvědomováním umístěn na tomto mostě, žije šťastně jako první lidské bytosti, o nichž se soudí, že to byli na zemi sestoupivší bohové. Stav těchto bytostí nevyklučoval orientaci na jevy světa. To proto, že neměly naše zkušenosti, které jsme získali vlivem překonávajících sil světa. A orientace na jevy světa byla příčinou vzniku chtíčů. Jejich vznik je předzvěstí béd. Když budou chtíce překonány, vrátí se člověk do stavu prvních lidských bytostí, tj. do stavu nevinnosti; v tomto stavu pozná to, z čeho příroda vznikla (matku), a za ní objeví tao. Tak dospěje ke spáse.

2. Nejnepatrnějším se zde myslí subtilní procesy v bytosti, které může člověk pozorovat až potom, kdy se jeho pozorování stane velmi dokonalým stálým cvičením pozornosti, obrácené na vlastní bytost. Když se to podaří, jeho postřeh se zvýší tak, že ho můžeme považovat za jasnozřivce. A přesné zaměřování pozornosti, při níž se přísně potlačuje každý pokus obrazotvornosti vytvářet abstraktní obrazové asociace, činí jasnozření věčným.

Člověk svými postřehy vniká hluboko do skutečnosti.

Uvedený druh postřehů je velmi citlivý na psychické stavy. Člověk je ztrácí ihned, jakmile zesílí jeho zájem o svět. Proto musí zachovávat „slabost“, tj. zdržovat se přirozených elementárních zájmů o svět. Pak bude dost silný, aby setrval na výši dokonalého (nezaujatého) pozorovatele, tj. jeho moudrost (tao) bude zachována. A jasnozření mu bude k užitku. Ačkoli snad nebude vidět obrazy po způsobu různých „vidců“, bude přece pozorovat mnohé z užitečných pravd, které mu často umožní vyhnout se zlým osudovým nahodilostem. Tak se stává jasnozření, pramenící z prohloubení přirozených postřehů, velmi užitečným a může přispívat k nalezení nejvyšších pravd, tj. pravd filozofických, které objasňují vznik světa i zákony, jimiž se tvoření světa řídí.

LIII

*Kdybych ovládal vědění, šel bych po velké cestě. Jediná věc, které se bojím, je činnost. Veliká cesta je úplně rovná, avšak lid miluje pěšinky.*¹

*Utápí-li se dvůr v přepychu, pole jsou plna plevele a sýpky jsou zcela prázdné. (Urození) se odívají do skvělého šatu, nosí ostré meče, nejsou spokojeni s (obyčejnou) stravou a hromadí přílišné bohatství. Vše toto se nazývá loupež a chloubá. Je to porušování tao.*²

1. Mudrc, který zná tao, může jít po velké cestě (světa), jestliže obdrží zasvěcení, které mu umožní zachovat tao i v nárazech, jakým je vystaven, když se vmísí mezi lid a reaguje na jeho problémy i jednání. Toto zasvěcení jistě není tajné, i když se nikde o něm nic nepublikuje. Jde prostě o to, že ten, kdo takové zasvěcení podstupuje, musí nejdříve poznat a natrvalo si své vědomí tao zpřítomnit a pak se pomalu vracet do světa, tj. zúčastňovat se dění v něm. To se musí dít tak, že jakmile mu ve víru světského dění začne tao mizet, musí se okamžitě stáhnout do ústraní, kde musí tao zase nejvýš zvýraznit. Když se to podaří, musí se zase vrátit do světa a opět z něho ustoupit, až se naučí pohybovat se ve světě a jednat tak, že tao zůstane nejvýš výrazné, i když se naplno věnuje světu a světskému dění.

Když se to podaří, dosáhl člověk zasvěcení, které ho opravňuje přivlastňovat si titul „extremista“. Extremita se jeví v jeho životě dost zřetelně. Je totiž stejně světský jako duchovní, zřecem (snílkem) stejně jako tvrdým realistou, rozjímavým stejně jako ohnivě činným ve světě.

Na tomto stupni může být stejně vladařem jako člověkem úspěšným ve světě, filozofem stejně jako praktikem. Jen proces tohoto zasvěcení je velmi náročný. Je to zřejmé z toho, že jeho výsledkem je síla, snad osobnosti, snad všestranná. Jinak to je ona velká, rovná cesta.

2. To se nemusí vztahovat pouze na císaře staré Číny, ale na každou autokracii a diktaturu. Kde vladaři nejsou kontrolováni zástupci lidu nebo kde je taková kontrola pouze pláštíkem demokracie, všude je mezi lidem bída. V císařstvích a některých královstvích jsou národy zatěžovány náklady na přepychový život vládařů, v diktaturách náklady na politiku svých vůdců a samozřejmě v určité míře i na jejich nákladný život. A v obou případech jsou národy izolovány od ostatního světa nebo se nepodporuje rozvoj národního hospodářství. Neboť všichni autokrati se především starají o sebe a zaostalost národa se jim dobře hodí k silnějším pocitu osobní bezpečnosti.

Ale ať již jde o takto si počínající vladaře, nebo o tak liberální hospodářství moderní lidské společnosti, které podnikatelům umožňuje bohatnout bez omezování, vždycky jde o loupež a neomezenější prostředky ve vládcích probouzejí chloubu. A to je známka nepřítomnosti tao, ať propaganda takových zřízení jakkoli mnoho mluví o svém cíli dospět s celým národem k blahobytu. Tao totiž ujasňuje, že blahobyť může být pouze tam, kde ani moc ani bohatství nemohou přejít do několika málo rukou. Tak tomu však bude vždycky, když tao jakožto otec te (ctnosti) nebude kladeno ve společenském životě na první místo.

Kdo umí pevně stát, toho nelze svrhnout. Kdo se umí opřít, toho nelze srazit. Synové a vnuci jej chovají ve věčné paměti.¹

Kdo v sobě zdokonaluje (tao) u toho se ctnost stane upřímnou. Kdo zdokonaluje (tao) v rodině, u toho se ctnost stane hojnou. Kdo zdokonaluje (tao) ve vsi, u toho se ctnost stane širokou. Kdo zdokonaluje (tao) ve státě, u toho se ctnost stane bohatou. Kdo zdokonaluje (tao) na zemi, u toho se ctnost stane všeobecnou.²

Podle sebe lze poznat jiné; podle jedné rodiny lze poznat jiné rodiny; podle jedné vesnice lze poznat ostatní; podle jedné říše lze poznat jiné; podle jedné země lze poznat celý svět. Odkud vím, že svět je takový? Právě díky tomu.³

1. Toto se týká kvality tao. Má-li ji člověk pevně před sebou, žádná věc ho nepřivede z míry. To ovšem znamená, že především oko se musí starat, aby tao nezmizelo z jeho dohledu. Pak bude velmi pevný a vzbudí úctu u jiných pro svou stabilitu.

2. Slovem zdokonaluje je míněno seznamuje a vede k jeho poznání. To může člověk učinit u sebe, ale také v užším nebo širším okruhu lidí. Když to činí jen u sebe sama, může ho to obšťastňovat, protože se to rovná nalezení pokladu. Když to činí v rodině,

zakládá štěstí v rodě, ale tu vzniká otázka, zda je to možné, alespoň v dnešní době. V Číně to bylo jistě jiné, protože otec byl pro všechny konečnou autoritou. V našich krajinách jsou poměry takové, o jakých mluví prorok, že „prorok není vážen ve své vlasti“. Kdo však seznamuje s tao a vede k jeho poznání širší okruh lidí, ten může přispět k dobru menší nebo větší části lidské společnosti. A protože se musí počítat se zákonem odplaty, vede tato činnost k tomu, že se člověk stane regionem menšího nebo většího okruhu buď ve smyslu duchovním, nebo fyzickém. Mluvím o takových cestách odplaty, jaké jsou běžným způsobem nesledovatelné.

3. Protože duševní stavy a procesy jsou u všech lidí v podstatě stejné, vede poznání sebe přes tao k poznání celého světa. Poznání sebe však musí být zevrubné, protože některé duševní stavy jsou u jedince výrazné a jiné nikoli; nevýrazné stavy u jednoho mohou být výrazné u jiného. Proto musí být poznání sebe zevrubné, tj. musí se týkat stavů rozvinutých i potenciálních, které se pro odpor momentálních situací nemohou vyvinout tak, aby byly zjevné a prostému vnímání evidentní.

LV

Kdo v sobě zachová dostatek te, podobá se novorozenci. Jedovatý hmyz a hadi jej nekouší, nedorá-

žejí naň lité šelmy, nedává jej draví ptáci. Kosti má měkké, svaly slabé, avšak (tao) se drží pevně. Má živototvornou schopnost, aniž zná spojení dvou polhavi. Je velmi jemný. Křičí celý den, avšak jeho hlas se nemění. Je pln souladu.¹

Znalost souladu se nazývá stálostí. Znalost stálosti se nazývá osvíceností. Obohacení života se nazývá štěstím. Soustředění ducha do srdce se nazývá houževnatostí. Jestliže bytost plná sil stárne – pak to nazýváme porušením tao. Kdo pozbývá tao, hyne předčasně.²

1. To, co člověku umožňuje udržet před svýma očima tao, je te. U člověka, který není vysoce mravný, se pozorování dá jinými cestami, totiž za světskými věcmi. Když je vědomí zaujato světskými předměty, není schopno registrovat to, na čem čaroděj – obrazotvornost kreslí své obrazy, jevy smyslového světa. Ale vysoce rozvinuté te nevede pouze k postřehu tao. Ctnosti se stávají působivou silou bytosti a ovlivňují okolní svět stejně jako sugesce. Vysoká mravnost, která káže neubližovat ani skutky ani myslí ani city, odstraní nepřátelství, jemuž bývají lidé vystaveni z okolí. A když ctnost neubližování učiní z člověka bytost úplně nevinnou, pak se ti, kdo jsou vždycky jeho nepřáteli, stávají jeho přáteli.

Dostatek te však nevylučuje přítomnost rozumu, ovšem nikoli živočišného. Proto nevinnost může být

v člověku spolu s moudrostí. Ale moudrost je vlastně také předmětem zásluh (karmických). Proto moudrost s nevinností vedou k rozvoji lidské síly, zvané tvůrčí. Moudrý a nevinný člověk tedy může být velmi činný, a protože živě vnímá příčiny jednání druhých, může svou činností přispívat k jejich dobru i k dobru světa.

2. Soulad je kvalita blížká tao, kdežto nesoulad je kvalita, která je na periferii sil a napětí, jejichž ústředím je tao. Kdo zná zákony souladu, je blízek tao a je proto osvícen. Soulad a osvícení jsou podmínkou přítomnosti štěstí. Nesoulad, který je daleko od tao, narušuje procesy, které tu jsou vždy, když tu je tělo, a narušování znamená degeneraci, která vede k zničení.

O soustředění ducha do srdce lze říci, že je cestou nebo metodou k dosažení harmonie. Je to akt praktické mystiky, cesta k dosažení nebeského prožívání. Srdce je sídlem citů, které se soustředěním rozvíjejí; jejich kvalitu určuje přidržování se ctností a jím se zase pozvedá mysl nad svět, do oblasti šťastného prožívání. Jen za předpokladu, že by se člověk, který se soustřeďuje do srdce, držel myslí na zemi s chtěním světského člověka, by nebeského prožívání nedosáhl. Dospěl by však k posílení, které by mu dalo optimismus, ale tím také nebezpečí ještě hlubšího zapadnutí do světskosti a prokletí s ní spojeného. V soustředění do srdce se tedy jedná o psychický akt s přirozenými psychickými následky. Je

nezbytné doporučit, aby se ti, kdo se hodlají soustřeďovat do srdce, starali o to, aby jejich mysl byla dobře nad svět povznesena. Jinak je čeká nejdříve posílení světskosti a později ještě větší skepse a úpadek do špatných duševních stavů. Je to jakoby cesta do temnoty.

LVI

Ti, kteří hodně vědí, nemluví, kdo mluví, nemá vědění. Kdo upouští od svých přání, zřídá se vášní, omezuje své snažení, osvobozuje své (myšlenky) od zmatku, zmenšuje svou záři, svádí (své dojmy) v jedno, ten představuje totožnost nejhlubšího. Nelze se k němu přiblížit, aby ses mu připodobnil; nelze se k němu přiblížit, abys jím opovrhoval; nelze se k němu přiblížit, abys jej využítkoval; nelze se k němu přiblížit, abys mu uškodil; nelze se k němu přiblížit, abys jej povýšil; nelze se k němu přiblížit, abys jej ponížil. Proto je vážen na zemi.

Pro povrchního člověka je mluva prostředkem k osobnímu uplatnění. Snad to ani neví, ale mluvením jen zastírá své přinejlepším průměrné, ponejvíce však podprůměrné schopnosti. A protože mluvením na sebe strhává pozornost, dospívá k přesvědčení, že je schopný. To je velmi subjektivní úsudek, ale on svou situaci ani nechápe. Prostě mluvení mu umožňuje žít se, a to za určitých okolností dokonce i velmi dobře.

Ve druhé a dalších větách je výčet konkrétních ctností. Potlačením přání se člověk stává spokojeným. Potlačováním vášní nabývá objektivnějšího názoru na svět. Odstranění těkavosti a přemíry zájmů vede k zdrženlivosti ve věcech úsudku. Považuje-li kdo sebe za obyčejného nebo průměrného člověka, kterému nepřísluší žádné společenské výsady, stává se lépe vidícím ve věcech spravedlnosti. Nenechat se provokovat dojmy vede ke klidu a duševní rovnováze. To všechno dohromady vede k duševnímu prohloubení, k realizaci ideálního stavu mystika. Kromě toho se stává nezranitelným. Žádná věc ho nepřivede z míry a on žije v klidu a míru ve stálém kontaktu s tao. A když jeho ctnosti dozrají, čili stanou se jeho přirozenými vlastnostmi, získá vážnost mezi lidmi.

LVII

Země je spravována spravedlností, válka je vedena chytrostí. Opanování země se uskutečňuje nečinností. Odkud to vše vím? Odtud: je-li v zemi mnoho neužitečných věcí, lid chudne. Jestliže má lid mnoho ostrých zbraní, vzrůstá v zemi nepokoj. Je-li mezi lidem mnoho dovedných mistrů, množí se vzácné předměty. Když bujejí zákony a rozkazy, zvětšuje se počet zlodějů a lupičů.¹

Moudrý člověk proto praví: nebudu-li zasahovat, lid se bude sám měnit; budu-li klidný, lid sám se bude

*spravovat; budu-li nečinný, lid sám zbohatne; jsem-li prost vášní, lid se stane upřímným.*²

1. Z morálního hlediska je chytrost vada. Nemělo by se jí užívat jako metody v politice států. Vlády by rovněž měly co nejméně zasahovat do způsobu života svého lidu. To však téměř nikdo nechápe. Politikaření se stalo zaměstnáním spojeným s mocí a tím i s příležitostmi k nabývání majetku, a proto na vlivných politických místech musí převládat chytračení. Chytračením si vlivné osoby zajišťují své postavení. Z toho vznikají zásahy do života občanů a tím i komplikace, které se někdy řeší potlačováním vůle lidu, jindy zase expanzí navenek a – lid musí trpět.

2. K takovému chování je nezbytná vysoká morálka. Ta však lidem chybí. Vládcí vyvíjejí úsilí směřující navenek a to nikdy nemůže souviset s uvolňováním, nýbrž naopak s potlačováním vůle lidu. Podle vládnoucích lidí si žádný rozumný člověk nemůže myslet, že by se stát nebo národ mohl spravovat tím způsobem, že by se jeho pouta uvolňovala. Vládnout podle nich přece znamená zasahovat, usměrňovat, řídit a nikoli nezasahovat, neusměrňovat, neřídit. A „rozumný“ člověk si neuvědomí, že tímto názorem sebe nesmírně vyvyšuje a lid podceňuje.

Říká se, že jsme proti lidem starověku a středověku nesmírně pokročilí a civilizovaní. Máme však

stále diktatury, které třeba vládnou jinak než středověcí vladaři, ale opravdu jen minimálně odlišně. Tíhu vlády pociťujeme tak, jako ji pociťovali lidé dřívějších dob, jen viditelné neřesti tehdejších vlád se v nynější době stávají méně zřejmé očím. A dokonalejší komunikace dnešní doby nedovoluje nikomu, aby se někde na odlehlém místě zařídil podle svého, protože taková místa v civilizovaných státech nejsou. Proto by bylo lépe nemluvit o tom, že je dnes lépe, než bylo ve středověku a dříve. Knuta má dnes pouze jinou formu než tehdy.

LVIII

Bude-li vláda klidná, lid se stane upřímným. Jestliže vláda zasahuje, lid bude nešťastný. Ó neštěstí! Je základ, na němž ulpívá štěstí. Ó štěstí! V něm je zahrnuto neštěstí. Kdo zná jejich meze? Nemají stálosti. Spravedlnost se znovu mění v chytrost, dobro – v zlo. Člověk již dávno vězí v klamu. Moudrý člověk je proto spravedlivý a druhému nic nebere. Je nezištný a druhým neškodí. Je pravdivý a nedělá nic špatného. Je jasný, netouží však po záři.

Štěstí (blahobyť) jedněch se vždy vyvažuje utrpením a strádáním druhých. Takové však je společenské zřízení. Přesto však je přece jen možné individuálně řešit nesnáze, do nichž nás dostává společnost.

Klíč je v tom, že člověk omezuje své potřeby. Ačkoli se zdá, že se takový člověk svým počínáním noří do strasti, přece právě strasti uniká. Potřeby, které má běžný světský člověk, je možno značně redukovat. Redukují-li se na minimum, je člověk prakticky nedostižitelný utrpením. Tak se hranice štěstí a neštěstí posouvají sem i tam a to dokazuje, že všechno, čím může být člověk potěšen nebo postižen, je zcela relativní.

Moudrý člověk zakládá své štěstí na dobrotě. Dobrota a moudrost však mudrci dávají určitý kvalitní druh sebevědomí. Když ani toto sebevědomí neznesvětí špatným jednáním, bude působit k blahu ostatních. A to jsou vlastnosti, jimiž by se měli vyznačovat vůdci (vládci) lidské společnosti.

LIX

K spravování země i k službě lidu je nejlépe zachovávat zdrženlivost. Nechť se zdrženlivost stane hlavní starostí. Nazývá se zdokonalováním te. Dokonalé te, to je síla nad vším vítězíci. Vševítězná síla je nevyčerpatelná. Nevyčerpatelná síla skýtá možnost ovládat zemi.¹

Počátek, jímž je spravována země, je věčný a nazývá se hluboký a pevný kořen. Je to věčně jsoucí tao.²

1. Mluví se o postoji státu k národu. Stát by měl být opatrný a uvážlivý a chovat se k národu tak, jako by hospodařil se svěřeným a nikoli vlastním majetkem. Takový stát se stává bohatým a silným a jeho obyvatelé mohou být spokojeni. Spokojeným obyvatelům se dobře vládne a vládnoucí osoby se mohou cítit bezpečné. Tak vzniká blaho ve státě.

2. Působení tao na zemi je stále zřetelné, ačkoli dnes již pouze potenciální. Tato změna (v působení tao) byla vyvolána rozvinutím intelektu a z toho plynoucí činnosti lidských bytostí. Intelekt totiž umožňuje vytvářet osobitou karmu (třebas i pro celé lidstvo) a tím se do původního pořádku světa vnesou nové osudy. Lidstvo tedy již není ovládáno tzv. samočinnou karmou, která vede lidi světem jako velmi přísná, ale na jejich dobro myslící matka, nýbrž karmou osobitou. Její působení se podobá odbojným vodám moře, na němž jsou plavci – lidé odkázáni na svůj důvtip, sílu a dovednost. Tento druh karmy lidi láká. Je však otázka, zda si lidé jejím zavedením pomohli. Mají více moci ve svých rukou, ale také jsou vystaveni větším, téměř vždy nepředvídatelným nebezpečím. Ostatně tento druh karmy působí v činnosti státu vůči národu. Zda jsou lidé dnes na tom lépe než v pravěku, musí rozhodnout sami. Připomínám jen, že méně pestrý zevnějšek bytostí pravěku ještě nesvědčí o větší strasti, než mají lidé dneška. Je to otázka svobody divochů proti skleníkovému pohodlí vězňů.

Spravování velké říše připomíná přípravu pokrmu z drobných ryb. Přicházejí-li lidé na zemi tak, jak to určuje cesta tao, pak duchové zemřelých nečiní zázraky. Nejenže duchové zemřelých nebudou dělat zázraky, ale přestanou dokonce škodit lidem. Nejen duch nebude škodit lidem, ale ani moudrý člověk nebude škodit lidem. Pokud oba nebudou přinášet škodu, jejich te se spolu sloučí.

Podle Lao-c' je spravování velké říše snadné. Ale je třeba, aby se lidé řídili působením tao. Pak lidé nejsou chtiví; za takových okolností působí v jejich životě pouze čisté síly ducha, kdežto síly tzv. astrální se nemohou uplatňovat. Nemohou-li se tyto síly v lidském životě uplatňovat, nevzniká nervozita ani nerovnováha ani antagonismy. Lidé budou vnitřně harmoničtí a přístupní dobru, takže i vlivy mudrců budou pocítovat příznivě. Pak astrální síly změni své působení na příznivé a s přispěním mudrců tento vliv zesílí natolik, že lidé poznají blažené stavy.

Dnešní lidstvo je vystaveno velmi intenzivnímu působení nižších astrálních sil. Rozvoj elementárních chtíčů zcitlivuje jejich nitro a to rezonuje ve shodě s nimi, kdežto na vyšší vlivy přestalo být citlivé. Jak by potom mohlo lidstvo dospět k blaženosti a štěstí? Ostatně můžeme místo termínu astrální síly použít termínu fyzikální síly a napětí. Prostor je jich vždy

plný, totiž sil a napětí dobrého i špatného. Když se někdo naladí na působení zlých sil tím, že se drží závisti, zloby a sobeckého zaujetí, vždy se otvírá fyzikálním silám prostoru tohoto druhu a tyto síly nejenže posilují jeho náladu, ale budí v něm nebo do něho vnášejí i následky tohoto druhu zla – duševní utrpení určitého druhu.

Je nutno držet se dobra. Kdo je naladěn přáním všeho dobrého všem bytostem, otevře se fyzikálnímu napětí dobré povahy a výsledkem toho bude, že se v něm objeví dobré pocity. Musí jen v dobrém naladění setrvat. Podle duševního stavu většiny lidí je napětí prostoru převážně špatné a klade odpor každé snaze být dobrý. Když je vliv tohoto napětí překonán, dobré naladění a dobro se stanou setrvačnou silou. Tak se člověk ocitá v okruhu dobra nebo zla.

LXI

Veliká říše – jsou řeky v dolním toku, uzel země, samice země. Samice vždy klidností přemáhá samce, i když svou klidností stojí níže (než samec). Veliká říše proto poutá malé k sobě, že se staví až za poslední, a malá říše proto získává přízeň velké říše, že stojí až za poslední. Získávají k sobě náklonnost buď proto, že sebe hodnotí níže, anebo proto, že samy jsou níže. Nechť velká říše si nežádá víc než to, aby všichni byli stejně nakrmeni, malá říše nechť

si nežadá víc než to, aby sloužila lidem. Tehdy obě dostanou, po čem prahnou. Veliký má být dole.

Takovéto vztahy mezi státy by byly ideální. Obvykle tomu tak ovšem není a my budeme předpokládat, že verš mluví symbolicky. V tom případě se mudrc podobá velké říši, kdežto běžný člověk malé říši. Mudrc je klidný a nemyslí si o sobě, že stojí nad ostatními lidmi pro své ctnosti a poznání. Tím vytváří most mezi sebou a ostatními lidmi. Tento most je dobrý. Život mudrce nebude abstrahován od reality světských lidí a svěští lidé tím mohou získat osvícení. Tyto duchovní hodnoty jsou velmi užitečné. Když totiž mudrc zachová dovolené vztahy k světu až do rozhodujícího okamžiku svého života, tj. téměř do své smrti, bude jeho život naplněn, takže touha po životě v něm zcela zanikne. A když světský člověk dosáhne stykem s mudrcem osvícení, bude zbaven kletby nesmyslného zatížení, které pochází z jeho neutuchajícího zájmu o svět a věci, které jsou užitečné jeho tělu. Získá také nové perspektivy, před jeho očima se objeví potěšující výhledy. Jsou sice duchovní, ale v kritických momentech člověk poznává, že věci duchovní povahy mohou být pro jeho život mnohdy významnější než prostředky k pohodlnému životu. V pohodlí má totiž zálibu pouze člověk nejelementárnější.

Tao – to je hluboký (základ) všech věcí. Je to poklad dobrých a záštita nedobrych lidí. Krásná slova lze vyslovit veřejně, dobré chování lze šířit mezi lidmi. Ale proč máme opouštět nedobré lidi? Proč tedy vyvyšují vládce a jmenují jeho tři poradce?¹

Pro vládce a jeho poradce je lépe, třeba mají drahokamy a mohou jezdit na vozech, aby se pokojně řídili tao.²

Proč si za dávných dob vážili tao? Lidé se tehdy nepachtili za bohatstvím a zločiny se odpouštěly. Proto bylo (tao) na zemi velmi váženo.³

1. Když se člověk soustředováním (sebepozorováním) propracovává až do centra své vlastní bytosti, vždycky svým vědomím dospěje k tao. Pak zjišťuje, že právě z tao vyvěrají nejvíce potěšující a harmonizující prožitky. Dobří lidé si těchto prožitků nesmírně váží, kdežto lidé světští z působení tao čerpají pouze posilu a osvěžení – vládcové, kteří si vynutí respekt, takže se zdají být ve vážnosti, nevynikají zpravidla dobrotou. Lidé k nim tedy obracejí pozornost jenom ze strachu nebo z nepoznávání skutečnosti. Tedy neopouštějí je, jak by bylo správné, kdežto nedobrych se straní, protože jejich lesk a moc neoslňuje. To je neutěšený stav. Umožňuje vladařům vládnout krutostí a jiným nedobrym lidem nikdo nepodá ruku, která by je možná uvedla na dobrou cestu. Tak jsou lidé trestáni neznalostí tao.

2. Vysoké postavení nevylučuje možnost řídit se tao. Ale zpravidla tomu tak nebývá. Člověk bývá osl-něn vlastním vlivem nebo mocí, a proto obrací svou pozornost do světa ještě víc než běžný člověk. A to je počátkem jeho zkázy. Smyslem života totiž je spět k stále dokonalejšímu zvnitřnění, které je výsledkem bolestných životních zkušeností, tedy vlastně karmických zásluh. Vyšší postavení ve světě je téhož původu. Kdyby ho člověk využil jako výhodnějších okolností pro stupňující se zvnitřnění, velmi znatelně by pokročil na této nevyhnutelné cestě duchovního a zkušenostního vývoje. Když se však, podnícen ještě nevykořeněnou světskostí, naduje pýchou, pak se tao z jeho dosahu vzdálí a on bude muset znovu opakovat bolestné životní zkušenosti za zhoršených podmínek. Neboť zrání k duchovní a zkušenostní dokonalosti je podobné fyzickému stárnutí. I když člověk má dosti životních zkušeností, aby se vyhnul některým omylům v životě, jakých se dopouští mládí, přece s ním souvisejí nesnáze podobné chorobám, které provázejí stáří. Člověk se s velikými těžkostmi doplazí do oblasti záře tao, kde strasti končí.

3. V daleké minulosti si lidé vážili míru a tím vlastně i tao. S vývojem civilizace člověk stále více otvíral oči pro fenomenální svět. Tím se mu z dohledu ztratilo tao a tím je vystaven novým a novým strastem. Pokud si někdo myslí, že dnes je život šťastnější, než byl dříve, mýlí se. Svámí Viveká-

nanda, který dobře poznal Západ, například řekl na adresu Evroameričanů: „Život na Západě je jako veselý smích, ale uvnitř je úpění. V Indii je zevnějšek zanedbaný, ale uvnitř je radost.“ Proč? Protože Indie je mnohem blíže tao než Západ. Radosti a strasti Východu a Západu jsou tedy rozdílné.

LXIII

Je nutno uskutečnit nečinnost, udržovat klid a vychutnat, co postrádá chuti. Velké se skládá z nepatrných a mnohé – z malých věcí. Nenávist je nutno oplácet dobrem.¹

Překonání těžkého začíná u lehkého, uskutečnění velkého díla začíná u malého, neboť obtížné dílo povstává na světě z lehkých a veliké z malých věcí. Mudrc proto nezačíná dílo velikou věcí a právě tím vykoná veliké dílo. Kdo mnoho slibuje, nezasluhuje důvěry. Kde je mnoho lehkých úkolů, je i mnoho těžkých. Moudrý člověk se tedy noří v těžkosti, a proto je nezakouší.²

1. Když se bude nenávist oplácet dobrem, přival zla ustane. Nenávist totiž neobstojí, když ten, kdo je jí napadán, postupuje proti ní vlídností. V praxi se to však těžko provádí. Je-li někdo napaden nenávistí, je podrážděn, protože si sebe váží. Mudrc je však schopen reagovat odlišně, protože vše, co se

děje, byť i proti němu samému, je schopen považovat pouze za dění; svou osobu, kterou považuje za pouhý případ ve světě lidí, činí svým názorem nezranitelnou. Tím může paralyzovat zlo někdy v menším, jindy ve větším měřítku.

2. Mudrc začíná být činný až potom, když si vše řádně rozvážil. Uvažovat o postupu v jednání nebo konání je „malá“ činnost a vede nutně k pomalému postupu v začátku. Pak se ukazuje, že to je nejlepší vstup k vykonání velkých činů a děl.

Prudký rozmach začátku je jako velký slib, který někdy není, jindy nemůže být splněn. Vynořují se nepředpokládané těžkosti, překážky a často i nepřátelství. Proto mudrc postupuje rozvážně. Z filozofického hlediska každý pravý mudrc tlumí všechny samovolné duševní rozněty a tím se vlastně noří do kvazipesimismu, který ho chrání před katastrofickými momenty v životě. Ostatně tento druh postoje se doporučuje i při průzkumných akcích sebepozorování. Pozorování, které se rovná soustředování, je vlastně tlak na psychickou i fyzickou přirozenost, což často vyvolává reakce mystické povahy. Je-li někdo vznětlivý a nikoli vnitřně umírněný, pokládá tyto reakce za senzační děje, které mu jsou nové, a proto potěšující. I kdyby toto chování nemělo žádné následky v prožitkové oblasti, jistě člověka alespoň odvede z cesty sebepozorování a tedy sebezkoumání. Tím je podepřena poučka o nezbytnosti kvazipesimismu. Mudrc takovým chováním získá v životě

nesmírnou odporovou sílu a snadno zdolává všechno, pod čím se jiní hroutí. Kromě toho i v poznání světa může pomocí této vlohy proniknout velmi hluboko.

LXIV

Co je klidné, lehko se zachová. Co dosud neukázalo příznaky (své jsoucnosti), lehko se usměrní. Co je slabé, lehko se rozdělí. Co je jemné, lehko se rozptýlí. Konání je nutno počít u toho, co ještě není. Zavádění pořádku je nutno počít tehdy, dokud ještě není zmatek. I velký strom vyrůstá z malého, desetiposchodová věž se počíná stavět z hrstky země, cestování na tisíc li počíná jedním krokem.¹

Kdo zasahuje, setká se s nezdarem. Kdo něco má, ztratí. Moudrý člověk je proto nečinný a nesetká se s nezdarem. Nic nemá, a proto nic neztrácí. Ti, kteří se při svém konání honí za úspěchem, potkají se s nezdarem. Kdo bedlivě dokončuje své dílo stejně, jako je začal, bude vždy šťasten. Moudrý člověk je proto prost vášní, necení si těžce dobývaných předmětů, učí se od těch, kteří nemají vědomostí, jde po té cestě, po níž šli druzí. Řídí se přirozeností věcí a neopovazuje se (svévolně) zasahovat.²

1. Tyto poučky se vztahují na to, že moudrost nachází cestu k dobru tehdy, když bytost ještě

není zatížena vyvinutými nezasluhami. Tyto předpoklady nacházíme v útlém mládí nebo u dospělého člověka ve stavu vnitřní umírněnosti, kterou je nezbytno dodržovat, aby se nerozvinuly nectnosti. Když umírněnost brání nectnostem v rozvoji, může se začít s výchovou k moudrosti. Sebepozorování je za těchto okolností čisté, soustředění jemné a pružné a vědomé pozorování sílí a stává se pronikavým. Tak začíná člověk své dílo dříve, než bude zmaten přemírou nekompromisních chtíčů. To je pomalé započetí díla, které bude člověku požehnáním.

2. Světský člověk je pudově hnán k tomu, aby se svými činy prosazoval jak v zaměstnání, tak i ve společnosti. Svou zainteresovanost chápe jako část oprávnění k vysokému sebeoceňování. Moudrý člověk to však nevidí jako nejlepší světový názor. Ví, že přílišná zainteresovanost způsobí veliké přilnutí a člověka se pak velmi intenzivně dotýkají překážky a neúspěchy; mudrc se jim vyhne prostě tím, že se vyhne takovému zaujetí pro něco. Větší důraz se klade na to, aby člověk začatá díla bedlivě dokončoval. Dokončená díla vždy obšťastňují a – jestliže se člověk vzdává i těchto obšťastnění, dosáhne zjasnění intelektu. Pak bude šťasten z hlubších důvodů a pozná, že jenom zcela neosobní konání je pramenem vzniku neporušitelné duševní harmonie, která má velice blízko k vzniku poznání.

LXV

Za dávných časů ten, kdo uměl sloužit tao, neosvěcoval lid, ale činil jej hloupým. Je těžko vládnout lidu, který má mnoho vědomostí. Vládnout zemi za pomoci vědomostí je zlé pro zemi, bez nich – je štěstím země. Kdo zná tyto dvě věci, stává se příkladem druhým. Znalost tohoto příkladu je znalost nejhlubšího te. Nejhlubší te je hluboko i daleko. Je protikladné všem bytostem. Budeš-li se jím řídit, dosáhneš velikého štěstí.

Ti, kdo vládnou lidu a nemají vztah k tao, jsou klidnější a spokojenější, když je lid zaostalý. Chovají se tedy podobně jako mudrci, kteří také vidí raději to, že lid není příliš emancipován. Jenže ti, kdo nemají vztah k tao, v tom vidí zajištění své vlády, kdežto mudrci vědí, že nevzdělanost může mít velmi blízko k blahu lidu. Vzđělanost totiž nemusí mít nic společného s mravností. Může učinit člověka nespokojenějším a ujasnit mu, že by si mohl pomoci k touženému štěstí cestami, o nichž státník – dobrý hospodář – ví, že narušují hospodářskou rovnováhu nebo dokonce i stabilitu státu. A neexistuje záruka, že vzdělanost nepovede k přímému útoku na tuto rovnováhu a stabilitu. Proto mudrc obezřetně potlačuje vzdělanost v tom smyslu, jak jí musíme rozumět jako vyvinuté vloze lidu, a tím si zajišťuje možnost přispívat k jeho blahu.

Je pravda, aniž to svému lidu některá vláda řekne, že hospodářství státu je nesmírně citlivé na všechny nadměrné požadavky lidu, i když někdy propaganda říká, že spotřeba podněcuje výrobu. Národní hospodářství je příliš složitý aparát, který musí reagovat na každou disproporci, vznikající z požadavků lidu, nesčetnými zásahy, které narušitele rovnováhy anulují. Když toho není, začne se zvýšením požadavků lidu hospodářství států narušovat, někdy bez výhledu na návrat zničeného blahobytu.

Slýchali jsme různé revolucionáře tlumočit tzv. požadavky lidu. Byli jsme jimi poučováni, že tyto požadavky můžeme mít a že nejsou-li splněny, je to jen proto, že kapitalismus se tomu staví na odpor, neboť se snaží podržet majetek a tím i moc, vkládající na bedra lidu neúnosná břemena. Pak jsme poznali, že přemožením kapitalismu tato břemena z lidu nebyla sňata, neboť hospodářství nebylo řízeno s ohledem na blahobyt lidu. A když se pomyslí na zdokonalení průmyslu, který je schopen v mnohem větší míře splnit požadavky lidu na spotřebu, než tomu bylo kdysi dříve, můžeme se zamyslet nad smyslem revoluce, která nás šálila řečmi, že naše požadavky jsou oprávněné a splnitelné, ale že se tak neděje, protože jsme ve spárech kapitalismu. A vzdělanost? – Není vzdělanost jako vzdělanost. Má-li být kdo vzdělán proto, aby lépe vnímal propagandu a rozhořel se pro ni, pak je to mnohým způsobem špatná vzdělanost. Dokonce horší než ta, která poskytne lidu sebevědomí stupňující životní požadavky. Nezapomínejme,

že potřeby jsou relativní a že jejich snižování přivede člověka k spokojenosti, aniž bude zotročen.

LXVI

Řeky a moře mohou vládnout nad rovinami, že dovedou stékat dolů. Proto vládnou nad rovinami.

Když si (moudrý člověk) přeje povznést se nad lid, musí se stavět níže než druzí. Když si přeje dostat se do čela lidí, musí se stavět za jinými do pozadí. Proto není lidu na obtíž, třeba stojí výše než lid. Ačkoli je v popředí, lid mu neubližuje. Lidé jej proto radostně povyšují a neodvracejí se od něho. Nebojuje, a proto je nepřemožitelný na světě.

Moudrost, která vychází z přítomnosti tao, staví člověka nad lidi ostatní. Ale toho si mudrc nesmí být vědom a pak z toho vyvozovat, že je to jeho přednost. Když se tím řídí a je mravný, jak je to nezbytné u toho, kdo je blízký tao, lidé jej mají rádi, jestliže v nich nikdo záměrně neprobudí vášně nenávisti. A mudrc působí k rozmnožení dobra.

Lidi je možno rozdělit do dvou kategorií: jedni jsou prostí a druzí démoničtí. Prostí lidé lnou ve své podstatě k dobru. Mudrc v nich tento potenciální sklon rozvíjí, takže v nich vzniká k němu náklonnost. Démoniční lidé proti tomu vzplanou nenávistí ihned, jakmile se mudrc jakožto nositel ctností dostane do jejich blízkosti. A tito lidé podněcují ostatní

k nenávisti vůči němu, takže mudrci byli často obětí nenávisti a zloby. Někdy pramenila ze samé podstaty lidí démonických, někdy to byla nenávist lidí dobrých, kteří se k ní prvními dali podnítit. – Takový je duchovní běh světa.

Lidé se neřídí rozumem, ale instinktem. Rozumu používají pouze k zdůvodnění vlivu instinktu. Po té stránce jsou těm, kdo usilují o rozvinutí ctností, velice nebezpeční. Začne-li v nich získávat půdu instinkt bytosti démonické, nechávají se podnítit až k touze zničit aspiranta ctnostného života. Týž instinkt je vede k tomu, aby se nechali svést frázemi lidí, kteří se z nečestných důvodů chtějí vyšplhat do čela lidské společnosti. Proto nelze čekat, že mudrc bude prosazováním ctností uveden do čela lidské společnosti. Ta je vedena propagandou lidí, kteří dovedou dobře operovat s frázemi, které znějí lákavě, ale k dobrému nikdy nesměřují.

LXVII

Všichni mluví o tom, že je mé tao veliké a nezmenšuje se. Kdyby se zmenšilo, stalo by se až za dlouhou dobu malým. Nezmenšuje se, protože je veliké.¹

Mám tři poklady, kterých si neobyčejně vážím: první je lidumilnost, druhý šetrnost a třetí znamená, že nesmím být v popředí druhých. Protože jsem lidumilný, mohu se stát hrdinou. Protože jsem šetrný, mohu se stát štědrým. Protože nesmím být v popředí

druhých, mohu se stát důmyslným vůdcem.²

*Kdo je statečný bez lidskosti, štědrý bez šetrnosti, kdo vpředu odstrkuje ty, kteří jsou vzadu – ten umírá. Kdo vede válku z lidumilnosti, vítězí, a obrana, kterou vede, je nepřekonatelná. Příroze-
nost jej zachraňuje, lidumilnost jej ochraňuje.³*

1. Duchovnost (tao) podléhá zrovna tak zákonu o zachování energie jako každá jiná vloha. Proto duchovní člověk, který dosáhl podstatného výsledku v úsilí o povznesení se k tao, může poněkud sestoupit z maximálního ozáření světlem tao, ale ztratit je vůbec nemůže. Podstatný výsledek v úsilí o povznesení se k tao znamená jeho úplnou realizaci; když jí člověk dosáhne, musel by se stejně namáhat, když by chtěl tao ztratit, jako se musel namáhat, když ho chtěl dosáhnout. Domnívám se, že není a až dosud nebylo ani jediného člověka, který by takové úsilí vyvinul až k úplnému výsledku opětného ztracení tao. Stává se však, že někteří lidé, kteří k tao dospěli, jdou kolísavě, tj. od zesílení k zeslabení tao, ale celkově směřují k absorpci v tuto kvalitu.

2. Nemá-li hrdinství pečeť neosobních skutků, není hrdinstvím, nýbrž velmi promyšleným úsilím vyhovět chťiči. Nepramení-li dávání darů z vlastního omezování, je to okázalé zlodějství. Usiluje-li člověk o to, aby se protlačil vpřed v lidské společnosti, je zaslepen chťičem a není veden moudrostí.

3. Lidé většinou nebojují proto, aby pomohli spravedlnosti se uplatnit, ale proto, že je k tomu vede jejich povaha. Takoví lidé nikdy nejsou stateční s cítěním lidskosti. Naopak. Ať svou bojovnost provázejí jakýmkoliv hesly, vždycky sledují svůj vlastní prospěch. Bojovnost je pouze způsob, kterým se chtějí uplatnit ve světě. – Málo je těch, kdo by svou štedrost zakládali na vlastním omezování. Je-li někdo štedrý, bývá to většinou proto, že se chce blýsknout svými zdánlivě dobrými činy, ale podmínkou vždy bývá, aby tím nebyla zatížena vlastní kapsa. – Každý nebo téměř každý, kdo stojí vpředu, dává bedlivý pozor na to, aby se někdo jiný nedostal na jeho místo. Dokonce i velmi málo sobečtí lidé tak činí. – To je morálka světa, který je proto vystaven strastem.

Když zhodnotíme morální podklady dvou válek, jichž jsme pamětníky, je nám dost jasné, že „válku z lidumilnosti“, i když z veliké části rozhodoval pud sebezáchovy (v tomto případě především snad státní), vedly demokratické státy, i když státy diktátorské mávaly před našima očima morálními důvody, které je k válce vedly. Moudrost může nanejvýš pochybovat, zda diktátorské režimy mají vůbec někdy dobré morální důvody k válce. Jsou to vždy režimy rozpínavé a špatnost, v níž se doslova utápějí, jim pomáhá najít důvody, proč musí sahat ke zbraním. Zatím má Lao-c' pravdu, že „lidumilnost“ demokracií vítězí, neboť zvítězila ve dvou předchozích velkých válkách. Ale bude tomu tak vždycky, když dále bude morálka lidu klesat tak, jak klesá?

Režimy, pokud moc přímo neuchvátily, jsou přece z veliké míry vyjádřením morálky národů.

LXVIII

Moudrý vojevůdce nebývá výbojný. Dovedný vojin nebývá zlostný. Kdo umí vítězit, nenapadá nepřitele. Kdo umí vládnout lidem, sebe poníží. Toto nazývá te, které se vyhýbá boji. To je síla v řízení lidí. To znamená řídit se přirozeností a dávným počátkem (tao).

Pravý ochránce lidu má vždycky oči otevřené, aby viděl, kde vzniká nepřítel. A protože musí uvažovat za lid, rozvažuje každý krok. Takový ochránce je poklad národa. A voják, když chce vítězit, musí být také rozvážný. To všechno pak vede k zdrženlivosti v boji. Za touto zdrženlivostí je vždycky síla, která dovede vítězit, síla, která má povahu síly bohů. Proti ní existuje síla bytostí nižších. Lidé, kteří jsou ovládáni touto silou, války vyhledávají. Za největšího nepřitele pak považují lidi první kategorie. V širokém měřítku vznikají z těchto protikladných povah větší nebo i veliké války. Dvě války, které v nedávné minulosti otřásaly světem, byly právě tohoto druhu. Dnes pak panuje ve světě ze stejných příčin nepřátelství, které se označuje za válku studenou, protože v ní nejsou činné zbraně.

LXIX

Válečné umění hlásá: nesmím začít první, musím čekat. Nesmím postupovat ani o palec, ale ustupuji o loket. To se nazývá konáním v nečinnosti, úderem bez úsilí. Pak nebude nepřátel a já se obejdu bez voj-ska. Není větší neštěstí než podceňovat protivníka. Podceňování protivníka škodí mému skrytému prostředku (tao). Po srážce vítězí ti, kteří truchlí.

Každý bojovný člověk, ať státník, nebo prostý občan státu, bývá přesvědčen, že předzvěst vítězství v boji je v jeho povaze, nepodložené uvážlivostí. Tak vznikají války mezi státy a nepřátelství mezi lidmi. Ale Lao-c' má pravdu: protivník se nemá podceňovat. Na podceňování protivníka doplatily národy, státy i jednotlivci. Vedení chtivostí vrhali se dobrodružně do bojů. A nešťastné národy musely doplácet na šilenství svých vůdců. Bylo by dobré, kdyby národy mohly své vůdce kontrolovat a omezovat je v jejich bláznovství.

LXX

Má slova lze snadno pochopit i snadno uskutečnit. A přece je lidé nemohou pochopit a uskutečnit. V slovech je počátek, v činech je to podstatné. Pokud je lidé neznají, neznají ani mne. Zná-li mne málo, jsem vzácný. Moudrý člověk se proto podobá

tomu, kdo se odívá hrubým šatem, ale při sobě chová jaspis.

Chápat připomínky moudrého znamená vyhnout se neštěstí. Jenže lidé bývají v tak mocném zajetí svých popudů, že si k nim žádná moudrá připomínka neprorazí cestu. Kromě toho je nutné dobré připomínky proměnit v činy. I v tom bývá nesnáz. Lidé něco dobrého slyší, ale jejich přirozenost je stejně vede cestami jejich předurčení. Proto máme na světě velmi mnoho moudrých a dobrých teorií a mnoho zlých událostí. Opojeni mocí se diktátoři těmito teoriemi neřídí; nejvýše se v nich snaží najít slabiny svých vynalezených protivníků. A tak přes existující množství dobrých myšlenek je na světě zlo.

Velcí mudrci, kteří znají sílu myšlenky, psychického napětí a příkladu, se snaží uvést na svět dobro tím, že svého dobrým duchem osvíceného vlastního ducha sníží na úroveň lidí ostatních a pak, s nimi ztotožnění, svolávají boží světlo na úroveň, na níž právě jsou. Tím do jisté míry omezují zlo, které jako mrak leží na lidstvu. Ale právě jen do jisté míry. Rozhoduje vždy převaha napětí, která je vytvářena kvantitativními vztahy. Bylo by proto dobré, kdyby více lidí pracovalo jako mudrci. Cílevědomá práce zmnohonásobí sílu jednotlivce; menšina takových lidí by mohla mít absolutní úspěch. Mají však lidé v sobě tolik dobroty, aby spravovali a namáhali se jako mudrci, o nichž mluvím? Ostatně svět má málo možností. Buď dobro, nebo zničení.

Kdo má vědění, ale činí dojem nevědoucího, je na výši. Kdo činí bez vědomosti dojem vědoucího, je nemocen. Kdo se zbavuje nemoci – není churav. Moudrý člověk není churav, neboť se zbavuje nemoci. Proto není churav.

Je mnoho povídavých lidí. Ti, když se něco dovědí, hned informují každého, s kým přijdou do styku. To často budí dojem, že toho hodně vědí. Ve skutečnosti však to jsou povídálkové, kteří přenášejí informace různé ceny. To člověk, který má velké vědění, vůbec nedělá. Ostatně čas, který mluvkové upotřebí na přenášení informací, vědoucí člověk potřeboval k tomu, aby získal vědění. Jestliže zpočátku ze svých poznatků tu a tam něco sdělí, hlubší vědění ho od toho odvrátí. Přechod od sporadické sdílnosti k nesdílnosti je dobou léčby. To již Lao-c' považuje za zdraví.

Ve světě se však vyskytují též mudrci, kteří se ujímají úkolu, aby osvětili lid v menším nebo větším okruhu. To je jistě chvályhodné. Přesto však to mudrce vede k poznání, které i je přiměje k mlčení, protože si lidé osvěcující poučky vyloží zcela jinak, než měly být vyloženy. Vizme například náboženství. Víme, že Ježíš připomínal, abychom milovali nepřátele a všem odpouštěli, avšak praxe církve byla zcela jiná. I za odchylné názory se lidé posílali na smrt. S tím se ovšem setkáváme v každém učení

i doktríně. Když to mudrc zjistí, zmlkne, a když se sdělí, pak jenom „od úst k uchu“. To znamená, že si pečlivě vybírá své učedníky.

LXXII

*Nebojí-li se lid mocných, přichází moc. Nedo-
týkejte se jeho obydlí, nepohrdejte jeho životem.
Kdo nepřezírá (lid), nebude přezírán (lidem). Proto
moudrý člověk, který zná sebe, sebe nevystavuje.
Miluje sebe a sebe nevyvyšuje. Zamítá samolibost
a dává přednost nevyvyšování.*

Každá diktatura zatěžuje lid těžkými zásahy do soukromého i společenského života. To způsobuje, že se lid stává stále odvážnějším, neboť jeho život se stává pro něho více a více bezcenným. A protože žádná diktatura nezná míry v útlaku, bývá posléze svržena revolucí tu nekrvavou, tu krvavou. Je to řetěz historických zkušeností, ale nikdo se z nich nechce poučit. Proto jsou řeči o vlivu civilizace na lidstvo jen nejapné fráze. Kdo má moc, stále si osobuje i moudrost. I když se v dnešní době nestahuje kůže ze živých lidí k potěšení diktátorů, mučení jenom nabylo jiných forem. A proč se tyto věci mohou dít? – Protože nejvyšším ideálem prostých lidí je plné břicho a touha mstít se každému, kdo podle jejich názoru způsobil, že břicho naplnit nemohou.

Kdyby vlády tuto mstivost nepodporovaly, aby tak posilovaly svou stabilitu, vznikla by vyhlídka na zlepšení poměrů. Ale vladaři s diktátorskou mocí nejsou lepší než lid. Proto utrpení zůstává a zůstane. Existence diktátorů svědčí o tom, že středověk se svou špatnou pověstí nebyl překonán. Jen falešné sebevědomí současných lidí, kteří sami sebe pokládají za osvícené, ho nechalo zaniknout v jejich představách.

V jakési buddhistické poučce se praví, že ten, kdo miluje sebe, jiným neubližuje. Totéž říká i Lao-c'. Souhlasí to se zákonem karmy. Jenom když vymizí vzájemné ubližování, vzniknou podmínky k pokojnému životu. Ubližováním se vyvolá odpor a touha po pomstě a tak se roztáčí kolo zlého až do okamžiku, kdy ubližování přestane. To právě lidé nechápou. Slyšeli jsme, že budeme šťastni, až zničíme protivníky. To vůbec není moudrá poučka. Je motivována zlobou proti lidskému rodu, sebeúctou a touhou po moci, která jiné deptá.

LXXIII

Kdo je chrabrý a výbojný – hyne, kdo je chrabrý a nevýbojný – bude žít. Tyto dvě věci označují: jedna užitek, druhá však škodu. Kdo zná příčiny nenávisti k výbojným? I mudrc je v rozpacích, má-li to objasnit. Přirozené tao nebojuje, umí však vítězit. Nemluví, umí však odpovídat. Přichází samo. Je klidné

a umí vládnout (věcmi). Síť přírody je řídká, nic však nepropouští.

Kdo jde životem klidně, má velikou odvahu. Takoví však chrabří lidé nebývají. Nemají-li přímo pocit naprosté převahy, útočí ze strachu. A když se takto chovají dlouho, jsou útoční, i když mají pocit převahy. Pak ovšem už nejsou chrabří, nýbrž hrubí. Podle okolností se probíjejí životem s tím, aby se utvrdili v pocitu bezpečnosti; ten ovšem nezískají, ať se stanou vůdci lupičské tlupy, nebo vladaři státu. A zatím, co bojují o upevnění pocitu své bezpečnosti, narážejí na lidi ve svém okolí, kteří se jich bojí a ze strachu je nenávidí. Jejich chrabrost je tedy vede mnohým nebezpečím, které si sami vyvolávají.

Aby člověk mohl jít životem klidně, musí být nasmírně chrabrý. Ale jeho odvaha musí pramenit z přítomnosti tao v jeho vědomí. Tao jeho ducha stabilizuje a dává mu pocit bezpečnosti, protože zpevňuje jeho víru v osudové dobro a rozvíjí v něm ducha předvídavosti. Kromě toho jeho vnitřní klid často potlačí i nenávist těch, kdo ji v sobě nosí a snadno ji obrátí i proti němu. Tao jako božství samo působí k rozvoji jeho štěstí. To je zákon přírody a ten nelze pozměnit žádným názorem, vyplývajícím z osobitého přesvědčení.

LXXIV

Jestliže se lid smrti nebojí, proč mu smrtí vyhrožovat? Uchvátím a zničím toho, kdo nutí lidi bát se smrti a pokládá toto jednání za zajímavé. Kdo se odvažuje tak jednat?¹

Vždy jest nositel smrti (tao), který zabíjí. Ale když jej někdo nahradí, znamená to, že nahradí velikého mistra (tao). Kdo místo velkého mistra rube (sekerou) – zraní si ruku.²

1. Zájem na tom, aby se lid bál smrti, má jen ten, kdo mu chce neomezeně vládnout. Věří, že jen strachem může takovou vládu získat a udržet, ale neuvědomuje si, že to může působit jen dočasně. Lid tím ovšem trpí a zlo se rozpíná, i když se často zdá, že je všechno v pořádku. Ostatně povrchní klid ve státě diktatura předkládá světu jako důkaz, že je všechno v pořádku. Ve skutečnosti je to jen démonická propaganda, která má zastřít velké utrpení utajené pod povrchem.

2. Lao-c' ve shodě se všemi velkými mudrci nechce zastupovat zákon, odvolávající lidi ze života. Kdo se toho odvažuje, je vždy zatížen velikou vinou, která přináší na svět zlo; v jeho záplavě mizí každá stopa dobra. Lidé se však odvažují zastupovat božského soudce – zákon smrti. Proto je na světě zlo, kterého se nikdo nemůže zbavit. Jen mudrci, kteří

ze sebe vymýtili každou stopu nepřátelského počítání, se vyhnou zlu, pramenícímu ze zabíjení. Říká se, že ten, kdo ze sebe vymýtil nepřátelství, setkává se s přátelským cítěním i u dravých zvířat, u lvů, tygrů atd. Kromě toho potlačováním sklonů ke zlu (zabíjení) vzniká a rozvíjí se na světě dobro, které je prospěšné každému.

LXXV

Lid proto hladoví, že jsou příliš vysoké poplatky a berně. Proto (lid) hladoví. Vládnouti nad lidem lze proto těžko, že vláda je příliš činná. Proto se těžko vládne. Lid proto snadno umírá, že příliš silně touží po životě. Proto snadno umírá. Kdo svým životem pohrdá, právě tím si vlastně život cení.

Vlády mají být zástupci lidu, jemuž vládnou. Ve skutečnosti se však činí jeho pány. Činí, co je jim libo, a lid musí nést břemena jejich hospodaření. Tak tomu bylo kdysi a tak tomu je i dnes. I když dnes nenesou pokročilejší národy břímě na nákladný život panovníků, nesou je za jejich politiku. Ctižádostiví vládci dneška vyhledávají národům nepřátele, proti kterým je nutno zbrojit; nesmírně drahé zbraně pak lid vysávají a vládci vyhledávající nepřátele tak ukájejí svou ctižádost.

Kdyby lidé nelpěli na životě tak bezmezně, jak tomu právě je, sotva by mohli jejich zástupci (vlády)

činit to, co činí. Pro lpění na životě musí vyrábět zbraně vraždící stále více lidí najednou a ještě k tomu tyto zbraně velebit jako předměty své záchrany. Tak se bezmezně lpění na životě lidem mstí a jejich vládcům je tím dávána moc, která jim nepřísluší.

LXXVI

Člověk je při svém zrodu něžný a slabý, po smrti však tvrdý a pevný. Všechny bytosti a rostliny jsou při svém zrození něžné a slabé, při svém zániku však tvrdé a pevné. Tvrdé a pevné je to, co zmírá, něžné a slabé je to, co začíná žít. Mohutné vojsko proto nevitězí a podobno silnému stromu (hyne). Silné a mohutné nemá onu výsadu jako něžné a slabé.

Má-li být život na zemi zachován, musí být vznikajícímu dána výsada rozvíjet se. A skutečně až na výjimky je vznikající chráněno nejen vlastní vitalitou, nýbrž i dospělými. Lao-c' tuto skutečnost aplikuje na vojenskou moc. A fakta mu dávají za pravdu. Když totiž armády vzrostou, zanikají, protože se buď samy rozkládají, nebo je národy neuživí. A pokud to není zřejmé, vidíme, že války se končí, což znamená, že armády, které měly státu podmanit svět, dožily svůj život.

Je to vlastně otázka vnitřního procesu, procesu zrání. Lidé se snad domnívají, že mají na armádu

vliv, protože ji sami vytvořili, ale jiné vlivy jsou příčinou, že se armáda rozpadne, když ji stát chce ještě udržet.

LXXVII

Přirozené tao připomíná napjatý luk. Když jeho vrchní díl klesá, dolní se zvedá. Odnímá, co přebývá, odebrané však vrací tomu, kdo je potřebuje. Přirozené tao odnímá bohatým a chudým vrací, co jim bylo odebráno. Lidské tao však naopak. Bere chudým a bohatým dává, co odebralo. Kdo může vrátit druhým vše přebytné? To mohou učinit jen ti, kdo se řídí tao. Proto moudrý člověk koná a nepoužívá toho, co je uděláno, koná hrdinské činy, sebe však neoslavuje. Je šlechetný proto, že je bez vášní.

Tao, cosi jako nebeský zákon, je činitelem vyrovnávajícím. Může-li působit, pak vyprazdňuje to, co je plné, a naplňuje to, co je prázdné. Nikoli ovšem mezi bohatými a chudými, nýbrž ve smyslu nepřítomnosti nebo přítomnosti božských kvalit v lidech. Následkem tohoto působení bude ten, kdo má tyto kvality, ochuzen, jestliže se nebude chovat jako chudý, tj. ten, kdo je v sobě nemá. Proti tomu bude jimi naplněn ten, kdo je v sobě nemá, ale sklání se před nimi. Tak tomu je tedy v oblasti božských věcí. Jinak je tomu u věcí lidských. – Kdo nemá podklady

k rozvoji učenosti, rozumu, majetku, ten bývá dále ochuzován, kdežto ten, kdo je má, bývá ještě více obohacen. Proto se božská spravedlnost liší od lidské spravedlnosti.

Vykládám tento verš v jiném smyslu, než se zdá mluvit text. Ale text není čistý překlad, nýbrž výklad originálu. Kdyby tomu tak nebylo, nemluvilo by se o tom, že ti, kdo se řídí tao, mohou druhým vrátit vše přebytečné. Neboť pouze ti, kdo se řídí tao, činí tak jako ono samo. A tao působí především v duchovní oblasti. Vyrovnává napětí mezi kvalitami dobrého a zlého především v oblasti sklonů jednotlivce. Je-li jednotlivec dychtivý po kvalitách tao, obdrží je jeho působením. Tyto kvality pak nejsou pouze abstraktní. Kvalitou tao je například světlo poznání, moudrosti, schopností chápat atd. Všechny tyto vlastnosti člověka obohacují i zevně, protože jsou nezbytné pro úspěch v životě.

Tao je tedy činitel duchovní. Ale duchovní činitele to jsou, kdo dává pozemským tvorům štěstí nebo utrpení. Neboť je-li někdo takřka sehnut pod tíhou zatemnělosti a chtíčů, nebude nikdy šťasten. Kdo zná tao, raduje se ze světla, které tao rozněcuje před jeho očima, a toto světlo mu pak dává možnost dosíci úspěchů v životě. To znamená: dobré jde ruku v ruce s dobrým, zlé se zlým.

LXXVIII

Voda je nejměkčí a nejslabší bytí na světě, v překonávání tvrdého a silného je však neporazitelná a není jí na světě rovno.

Slabí vítězí nad silnými, měkké přemáhá tvrdé. Všichni to vědí, ale lidé to nemohou uskutečnit. Moudrý člověk proto praví: kdo vzal na sebe ponížení země – stává se panovníkem a kdo vzal neštěstí země na sebe – stává se vládcem.

Pravdivá slova se podobají svému protikladu.

Chcete-li se stát vítězi nad světem, řiďte se radou mudrců: sedněte si v naprostém klidu a meditujte s ohledem na dokonalé potlačení každého duševního citového vznětu. Pak budete jako voda – mírní, tiší a pokojně uvažující o světě. Tím se vaše vědomí a váš intelekt rozprostrou na široké oblasti pomyšlného světa. A když v tomto stavu nepodlehnete vzmáhajícímu se pocitu blaženosti, nýbrž vědomí si svého dřívějšího stavu plného utrpení budete chtít dále toto utrpení pociťovat, povede vás ona meditace ke schopnosti svázat vůlí svět s jeho reflexivně činnou myslí. To je dosažení duchovní vlády nad světem. Mírní, tiší a pokojně uvažující o všem budete mít moc spoutávat mysl všech lidí světa. Tak mohou slabí vítězit nad silnými. Když však již svět ovládnou, nesmějí změnit své stanovisko, ale být dále mírní, tiší a pokojně uvažující o světě; pak neupadnou opět do dřívějšího stavu, ale dosáhnou v něm

zpevnění a to je předpoklad pro vyzáření se do božských světů.

Vzít na sebe ponížení a neštěstí země je předpokladem pro dosažení moci, která se sice v první fázi jeví pouze duchovně, ale protože každý psychický stav je svou kvalitou předchůdcem vyzáření životních sil do stavu objektivně podobného, je tím stanovena kvalita cesty reinkarnacemi. Rušícími prvky tu mohou být pouze ambice; když člověk jde touto cestou s úmyslem dospět na tyto vysoké úrovně, zpravidla padne, protože jeho rozeznávání bude narušeno a bude volit něco jiného, než se domnívá, že volí.

LXXIX

Po velkém pobouření zůstanou jeho následky. Klid lze nazvat dobrem. Proto moudrý člověk skládá přísahu, že nebude nikoho hanět. Dobří lidé dodržují svou přísahu, ale nedobří ji porušují. Přirozené tao nemá příbuzných, je vždy na staně dobrých.

Dobří lidé jsou vždycky klidní, tak jako nedobří jsou neklidní. Tak dobro souvisí s klidem a zlo s neklidem. Má-li však dobro dále sílit, musí je provázet ctnostné jednání, myšlení a cítění. Je-li takto dobro zkvalitňováno, začne je provázet síla. Tato síla nabývá božských forem, jestliže provázející je ctnost neumdlí.

Síla prostoupená božskými kvalitami je v jistém aspektu spravedlností. Proto pouze dobří a silní lidé jsou spravedliví. Jsou jako tao, které v kosmickém smyslu působí jako činitel, který nikdy nikomu nestraní nespravedlivě. Proti tomu zlí lidé se zdají být silní, protože jsou zpravidla útoční. Po útoku však následuje vyčerpání a nervózní rozechvění. Proto síla zlo neprovází a nervózní rozechvění nedává objektivní úsudek; a tak zlý člověk bývá stranický a nespravedlivý.

LXXX

Je nutno učinit stát malým a lid řídkým. I když je mnoho nástrojů, není třeba jich užívat. Je nutno zařídit (vše) tak, aby lid do konce svého života daleko neputoval. I když jsou čluny a vozy, není třeba jich používat. I když jsou ozbrojená vojska, není třeba je vystavovat na odiv. Je nutno zařídit (vše) tak, aby lid znova počal plésti uzly a užíval jich místo písma. Je třeba učinit vše, aby jeho pokrm byl chutný, jeho šat krásný, postavit mu klidné obydlí a učinit jeho život veselým. Sousedící státy by na sebe pohlížely z dálky, vzájemně by poslouchaly kokrhání kohoutů a štěkot psů a národy by až do stáří a smrti nemusily putovat z místa na místo.

Malé zalidnění má tu výhodu, že ctižádost jednotlivců nemůže vytvářet moc nebezpečnou pro

všeobecný mír a blaho. Tuto výhodu však civilizace zcela odstranila. Přináší s sebou okázalé demonstrace síly nebo i moci a lid je veden k přesvědčení, že tato síla musí vést k rozmachu a k splnění jeho tužeb; v podstatě se tak odstraňuje pokoj a mír. Lao-c' proto připomíná, že je nutno vrátit se k primitivním podmínkám společenského života. Zdá se to být ústupkem od pokroku, ale jistě to vede k šťastnějšímu společenskému životu. To pochopíme, když se nenecháme oslnit zevním zdáním. Za lesklým povrchem, který vytvořil technický pokrok a civilizace, je bída, jaká je zcela neznámá národům, které budí zdání, že jsou zaostalé. Nesmíme totiž zapomínat, že prostý lid zaostalého státu má ještě možnost těšit se z drobností technicky nepokročilého života. Proti tomu civilizovaný člověk s výjimkou několika malých okamžiků spěchá ve dnech svého života jako štvaneček, aby dostihl řadu termínů, rozhodujících o jeho existenci.

Byly doby, kdy si lidé mysleli, že až budou mít rychlé dopravní prostředky a továrny chrlící ve velkém množství výrobky k ukájení domnělých životních potřeb, budou šťastni, protože budou zahrnuti tím, co činí život pohodlným. Dnes máme mnoho rychlých dopravních prostředků a výroba se jistě mnohokrát znásobila. A lidem povolují nervy, dostávají srdeční záhatě a nemají dost času, aby všechny své povinnosti splnili. Zvyšují tedy rychlost cestování i výrobu a zdá se, že místo pohodlí zeje před nimi propast šílenství rychlosti.

Jak tedy bude dál? – Víme, že se lidé nemohou vrátit k primitivnímu životu, kdy neznali písmo a když někdo chtěl někoho zabít, musel za ním běžet se šípem v ruce. Tam už se lidé nemohou vrátit. Mohli by však začít ctít primitivní život dávno zašlých dob a tím zmírnit šílené představy o požehnání, pocházejícím ze zvyšování rychlosti v cestování i výrobě. Pak by jistě našli svůj pokrm sladký a dobrý, svůj šat krásný a obydlí pohodlné a šťastné. Jinak se poženou za chimérami s nemocemi a hladem, jejich údy se budou lámat při neštěstích a jejich srdce nespočine ani na okamžik v radosti.

Je tedy představa o požehnání civilizace a technického pokroku naprosto falešná. Tomu však lidé nevěří. S výhledem do světa, který jim tyto dvě věci přinesly, hlodají v jejich srdci srdcervoucí touhy, které jim činí požehnání primitivního života nepochopitelným. Proto budou putovat světem jako tvorové prokletí osudovými klatbami s velmi problematickou vyhlídkou na to, že se jejich osud zlepší. Neboť nemají-li štěstí v srdci, venku je nenajdou.

LXXXI

Pravdivá slova nejsou hezká. Krásná slova nezasluhují důvěry. Dobrý člověk není výřečný. Výřečný nemůže být dobrým. Kdo zná, nedokazuje, kdo dokazuje, nezná.¹

*Moudrý člověk nic nehromadí. Vše činí pro lidi a vše dává druhým. Nebeské tao přináší všem bytostem užitek a neškodí jim. Tao moudrého člověka – to je konání bez boje.*²

1. Když vám někdo říká pravdu, může se vás dotknout. To mnozí lidé vědí, a proto vám mnohdy říkají sladké lži. Tak tomu je v soukromém životě. V životě veřejném, zejména ve státech, v jejichž čele je diktatura, jsou lidé povinni buď sami vládu chválit, nebo na ni neslyšet nic jiného než chválu, ať jsou vedeni do bídy, nebo neštěstí, nebo války. A protože lidé takového státu nemohou srovnávat fakta, o nichž jsou informováni, vznikají v takových státech jednak fanatikové, jednak lidé naprosto umlčení. Tak lež, která v takovýchto státech začíná sebechválou režimu, přináší později rozdělení lidu na bezvýhradné přívržence režimu, kteří se nechali podvést propagandou, a na lidi trpící, kteří se ničím ohloupit nedali. A samozřejmě se všude naráží na potěšující tvrzení, na chválu a jiné řeči, které mají líčit vyhlídky do budoucnosti jako velmi optimistické. Zatím však lid trpí a propadá se do bídy, aniž se to smí dovědět.

2. Moudrost a osvětlení vyplývají pouze z nesobecnosti. Proto moudrý člověk nezadržuje nic pro sebe jako předměty vlastnictví. Udržuje mysl ve stavu oproštění a dovoluje si spočinout na věcech pouze

zrakem, za nímž je mysl, rozlišující čin; jen tak si udrží vnitřní volnost (svobodu). Kdo nedává pozor na věci, vstupující do něho prostřednictvím vidění, jistě k něčemu přilne. Tím ztratí nejprve kritérium, které mu umožňuje udržet odstup ode všeho viděného, pak rozeznávání a posléze oprostění.

Netoužit po vlastnictví čehokoli ani na ničem nelpět jako na předmětech vlastnictví vytváří stav, který poskytuje druhým nejvíce možností. Tak jednají mudrci a tak se také chovají nebesa. Lidé nemoudří myslí především na sebe, když myslí na prospěch nebo zisk. Proto přivádějí na svět zlo. Chtějí získávat pro sebe i na úkor jiných; když si tak počinají téměř všichni lidé, blahobyť na světě nemůže vzniknout. Tak je sobectví nectnost, kdežto nesobectví ctnost. A jako nezřízený chtíč potlačuje rozvahu a tím i jas intelektu, tak nelpění intelekt rozjasňuje a vytváří předpoklady pro vznik šťastných pocitů. Kromě toho nechtění podněcuje pouze k výkonům, které nevyvolávají konflikty, a to je tao moudrého člověka, který prací rozmnožuje harmonii.

Květoslav Minařík
Lao-c'ovo Tao-te-ťing

Vydavatelská řada DRAHOKAMY

Svazek 7

Verše Lao-c' jsou citovány podle knihy:

Jan Chin-Šun: Staročínský filosof Lao-c'.

Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1953

Obálku navrhl Richard Bergant

Odpovědná redaktorka PhDr. Zora Šubrtová

Vydal CANOPUS, Nadace Květoslava Minaříka, Praha

Vydání první

Stran 160

Tematická skupina 02

Sazbu zhotovil Zdeněk Wagner – *IceBearSoft*, Praha

